

เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2550 ของ สศช.

เรื่อง “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”

วันศุกร์ที่ 6 กรกฎาคม 2550 ศูนย์แสดงสินค้าและการประชุม อิมแพค เมืองทองธานี จังหวัดนนทบุรี

หนทางสร้างสุขของคนในชุมชนและสังคมไทย

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

กรกฎาคม 2550

คำนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ได้ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางปฏิบัติควบคู่กับการพัฒนาแบบบูรณาการที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เพื่อให้นำไปสู่ทิศทางการพึ่งตนเอง มีภูมิคุ้มกันและมุ่งสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ศึกษาและจัดทำตัวชี้วัดเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการติดตามและประเมินผลกระทบที่เกิดจากกระบวนการพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 เรียกว่า “ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย” ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญที่เป็นปัจจัยพื้นฐานร่วมในการสร้างความสุขของคน 6 ประการ คือ การมีสุขภาวะที่ดี มีครอบครัวที่อบอุ่น มีชุมชนเข้มแข็ง มีเศรษฐกิจที่เป็นธรรมและเข้มแข็ง มีสภาพแวดล้อมดีและมีระบบนิเวศที่สมดุล และมีสังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมมาภิบาล

รายงานฉบับนี้ เป็นการนำเสนอให้เห็นถึงสถานะความอยู่เย็นเป็นสุขของผู้คนในสังคมเมื่อวัดด้วยชุดดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขดังกล่าว และสถานการณ์การพัฒนาคุณภาพคนและความเข้มแข็งของชุมชนโดยรวม นโยบายสำคัญๆ ที่ภาครัฐกำลังเร่งดำเนินการ ประเด็นปัญหาที่ต้องเร่งแก้ไขหรือปรับปรุงให้ดีขึ้น และข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์เบื้องต้นเกี่ยวกับ หนทางการเสริมสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขให้กับคนในชุมชนและสังคม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการจุดประกายให้เกิดความคิดเห็นอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทางในการพัฒนาที่มีความชัดเจน เป็นที่ยอมรับร่วมกัน และสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

กรกฎาคม 2550

สารบัญ

	หน้า
ส่วนที่ 1 บทนำ	1 - 2
1. การพัฒนาศักยภาพคนและชุมชนกับหนทางสร้างสุข ของคนในชุมชนและสังคมไทย	1
2. แนวคิด “ความอยู่เย็นเป็นสุข” ของสังคมไทย	2
ส่วนที่ 2 สถานการณ์การพัฒนาคนและชุมชนที่มุ่งสู่ความ อยู่เย็นเป็นสุขของคนในชุมชนและสังคมไทย	3 - 20
1. ความอยู่เย็นเป็นสุขในภาพรวม	3
2. ด้านสุขภาพกายและจิตใจ	4
3. ด้านโอกาสและการเข้าถึงระบบการศึกษาที่มีคุณภาพ	7
4. ด้านบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ในครอบครัว	10
5. ด้านความเข้มแข็งของชุมชน	12
6. ด้านการมีหลักประกันทางเศรษฐกิจและสังคม	14
7. ด้านสภาพแวดล้อมและความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	18
8. ด้านความमानฉันทและศีลธรรมอันดีในสังคม	19
ส่วนที่ 3 นโยบาย มาตรการและผลการดำเนินงานที่สำคัญ	20 - 39
1. นโยบายและมาตรการสำคัญ	20
2. การดำเนินงานและการขับเคลื่อนการดำเนินงาน ที่สำคัญของภาคส่วนต่างๆ	23
ส่วนที่ 4 ประเด็นปัญหาการพัฒนาศักยภาพคนและชุมชน ที่ต้องเร่งแก้ไขและปรับปรุงเพื่อเสริมสร้างให้คนไทย มีความอยู่เย็นเป็นสุขมากขึ้น	39 - 41

ส่วนที่ 5 ข้อเสนอยุทธศาสตร์การ “สร้างสุขของคนในชุมชนและสังคมไทย” และระบบการติดตามประเมินผล	42 - 44
ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างสุขภาวะของคนในชุมชนและสังคมให้มีความแข็งแรงทั้งร่างกาย จิตใจและสติปัญญา	42
ยุทธศาสตร์ที่ 2 การเพิ่มความเข้มแข็งและความอบอุ่นให้ครอบครัว	43
ยุทธศาสตร์ที่ 3 การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและความสมานฉันท์ในสังคม	43
ยุทธศาสตร์ที่ 4 การเสริมสร้างระบบบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐ	44
ยุทธศาสตร์ที่ 5 การสร้างความเข้มแข็งของระบบการติดตามและประเมินผล	45

ภาคผนวก

- ภาคผนวก 1 ตัวอย่างการขับเคลื่อนการดำเนินงานพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ ของภาคประชาชน/ชุมชน
- ภาคผนวก 2 รายชื่อและตัวอย่างชุมชนที่มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ของภาคต่างๆ
- ภาคผนวก 3 ตัวอย่างการจัดทำตัวชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขของชุมชน โดยภาคชุมชน/ประชาชน

ภาคผนวก 1

**ตัวอย่างการขับเคลื่อนการดำเนินงานพัฒนาชุมชน
ด้านต่าง ๆ ของภาคประชาชน/ชุมชน**

ภาคผนวก 2

รายชื่อและตัวอย่างชุมชนที่มีความเข้มแข็งและ
สามารถพึ่งตนเองได้

ภาคผนวก

ภาคผนวก 3

**ตัวอย่างการจัดทำตัวชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขของ
ชุมชนโดยภาคชุมชน/ประชาชน**

หนทางสร้างสุขของคนในชุมชนและสังคมไทย

ส่วนที่ 1. บทนำ

1. การพัฒนาศักยภาพคนและชุมชนกับหนทางสร้างสุขของคนในชุมชนและสังคมไทย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ที่ประกาศใช้มาตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2549 ได้ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางปฏิบัติควบคู่ไปกับการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” โดยพัฒนาคนไทยให้มีคุณธรรมนำความรู้ รู้เท่าทันโลก ครอบครัวยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพ เป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน อยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี เพื่อให้การพัฒนาและบริหารประเทศมุ่งไปสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

ยุทธศาสตร์การพัฒนาในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ประกอบด้วย 5 ยุทธศาสตร์หลัก คือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน ยุทธศาสตร์การพัฒนาบนความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และยุทธศาสตร์การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศ

การเสริมสร้างความสุขของคนในชุมชนและสังคมไทยมียุทธศาสตร์หลักรองรับที่สำคัญ 2 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนฯ โดยการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้ เกิดภูมิคุ้มกันแก่ประชาชนทุกช่วงวัย การเสริมสร้างสุขภาวะคนไทยให้มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่ โดยเน้นการพัฒนาสุขภาพอย่างครบวงจร และดูแลสุขภาพเชิงป้องกัน รวมทั้งการเสริมสร้างคนไทยให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข ยุทธศาสตร์ที่สองเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ โดยเน้นการสนับสนุนกระบวนการชุมชนเข้มแข็งเพื่อให้ประชาชนร่วมพัฒนา ทั้งการร่วมคิดร่วมทำเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน โดยใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชน และการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูล

การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ทั้งสองข้างต้นจะเชื่อมโยงและบูรณาการการพัฒนาทั้งกับยุทธศาสตร์ที่เหลืออีก 3 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน ยุทธศาสตร์การพัฒนาความหลากหลายทางชีวภาพ และการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และยุทธศาสตร์การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศ ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. แนวคิด “ความอยู่เย็นเป็นสุข” ของสังคมไทย

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันสังคมไทย โดยมีกรอบแนวคิดพื้นฐานที่ยึดวิสัยทัศน์ประเทศไทยในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ภายใต้หลักการปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และกำหนดให้ “ความอยู่เย็นเป็นสุข หมายถึง สภาวะที่คนดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพทั้งจิต กาย ปัญญา ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวมและสัมพันธ์กันได้อย่างถูกต้อง ดึงดูด นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างคนกับคน และการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 6 ประการที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการสร้างสุข คือ

2.1 การมีสุขภาวะที่ดี หมายถึง ภาวะที่บุคคลปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ มีร่างกายแข็งแรง มีอายุยืนยาว มีจิตใจที่ดีที่ยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม ดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ และใฝ่รู้ สามารถ คิดเป็นทำเป็น มีเหตุผล อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

2.2 ครอบครัวอบอุ่น หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกันทางอารมณ์และจิตใจในการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีจุดหมายในบรรยากาศที่สงบสุข ด้วยการทำบทบาทหน้าที่ครอบครัวได้อย่างเหมาะสม และมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

2.3 ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ชุมชนที่มีการรวมตัวกันเป็นปึกแผ่น มีศักยภาพในการพึ่งตนเองและการเรียนรู้ในระดับสูง มีองค์กรในชุมชน กลุ่มผู้นำเปลี่ยนแปลงและภาคีเครือข่ายการพัฒนาที่เข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งมีความสามัคคี เอื้ออาทร อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และธำรงไว้ซึ่งคุณค่าประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนหรือท้องถิ่นหรือเอกลักษณ์ความเป็นไทยได้อย่างต่อเนื่อง

2.4 เศรษฐกิจที่เข้มแข็งและเป็นธรรม หมายถึง เศรษฐกิจที่เชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคลที่มีสัมมาชีพที่มั่นคง ก่อให้เกิดรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต มีความมั่นคงและปลอดภัยในการทำงาน มีการกระจายรายได้และการกระจายผลประโยชน์การพัฒนาในกลุ่มต่างๆ ในสังคมอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม นำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำของรายได้และหลุดพ้นจากปัญหาความยากจน

2.5 สภาพแวดล้อมดี มีระบบนิเวศที่สมดุล หมายถึง การเข้าถึงปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่ดีมีคุณภาพ อาศัยอยู่ในสังคมที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพและมีระบบนิเวศที่สมดุล เกื้อกูลต่อการดำรงชีวิตให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขและยั่งยืน

2.6 สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล หมายถึง คนมีศักดิ์ศรี มีสิทธิเสรีภาพ มีความสัมพันธ์ต่อกันบนพื้นฐานของความยุติธรรม ยอมรับ เคารพและปฏิบัติต่อผู้อื่นโดยคำนึงถึงความเท่าเทียมกัน และร่วมบริหารจัดการประเทศกับภาครัฐ เพื่อให้เกิดธรรมาภิบาลที่มีความโปร่งใส คำนึงค่า และเป็นธรรม นำไปสู่สังคมสมานฉันท์ มีสันติสุขอย่างยั่งยืน สามารถอยู่ร่วมกับนานาอารยประเทศได้อย่างเป็นมิตร

ส่วนที่ 2. สถานการณ์การพัฒนาคนและชุมชนที่มุ่งสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขของคนในชุมชนและสังคมไทย

เพื่อแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าในการพัฒนาคนและชุมชนที่มุ่งสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขของคนในชุมชนและสังคมไทย มีสถานการณ์ที่สะท้อนความสำเร็จการพัฒนาที่สำคัญประกอบด้วย การมีสุขภาวะที่ดีของคนทั้งร่างกายและจิตใจ การมีโอกาสได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ การมีครอบครัวที่อบอุ่น อยู่ในชุมชนที่เข้มแข็ง มีหลักประกันทางเศรษฐกิจและสังคม มีสภาพแวดล้อมและความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และมีความสมานฉันท์ในสังคม ซึ่งมีรายละเอียดด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ภาพรวมคนในสังคมมีความอยู่เย็นเป็นสุขมากขึ้น

ผลการดำเนินนโยบายของภาครัฐในด้านต่าง ๆ อย่างจริงจังและต่อเนื่องในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 - 8 (2504-2544) ส่งผลให้คุณภาพชีวิตโดยรวมของคนไทยดีขึ้นมาโดยลำดับทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษาและสาธารณสุข สำหรับการพัฒนาในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 เมื่อพิจารณาจากดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุข พบว่า คนไทยมีความอยู่เย็นเป็นสุขเพิ่มขึ้น โดยค่าดัชนีเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 61.6 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 64.0 ในปี 2549 หรือมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 0.8 ต่อปี ทั้งนี้ ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนสนับสนุนและส่งเสริมให้คนในสังคมมีความอยู่เย็นเป็นสุขเพิ่มขึ้น คือ การมีสุขภาวะที่ดีซึ่งมีค่าดัชนีเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 68.0 เป็นร้อยละ 72.3 หรือมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 1.3 ต่อปี การมีเศรษฐกิจที่เป็นธรรมและเข้มแข็งมีค่าดัชนีเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 60.2 เป็นร้อยละ 67.8 หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 2.8 ต่อปี การมีสภาพแวดล้อมที่ดีและมีระบบนิเวศสมดุลที่มีค่าดัชนีเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 56.8 เป็นร้อยละ 66.4 หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 3.4 ต่อปี

ตารางที่ 1 ภาพรวมสถานะความอยู่เย็นเป็นสุขของสังคมไทย และอัตราเปลี่ยนแปลง ปี 2544 - 2549

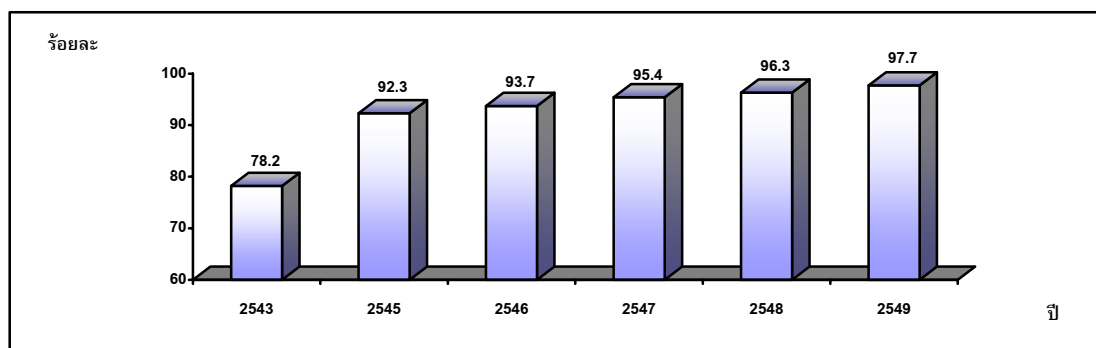
ด้าน	2544	2545	2546	2547	2548	2549	% Δ 2544-49
การมีสุขภาวะที่ดี	68.0	68.1	68.8	69.9	70.4	72.3	1.3
มีครอบครัวอบอุ่น	67.9	66.9	67.3	63.4	59.9	58.7	-2.7
ชุมชนเข้มแข็ง	54.3	51.4	55.5	53.8	53.6	54.6	0.1
สภาพแวดล้อมดี	56.8	58.1	59.3	63.8	66.1	66.4	3.4
ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ	60.2	65.8	69.4	69.2	65.7	67.8	2.8
มีประชาธิปไตย	59.7	58.6	53.1	52.9	58.8	61.2	0.5
รวม	61.6	62.1	62.9	62.9	62.9	64.0	0.8

ที่มา : สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สศช.

2. ด้านสุขภาพกายและจิตใจ

2.1 ประชาชนมีสุขภาพดีและมีหลักประกันทางสุขภาพทั่วถึง การพัฒนาสุขภาพอนามัยโดยการขยายบริการที่ครอบคลุมทั้งการส่งเสริม ป้องกัน รักษาและฟื้นฟูสุขภาพให้กับประชาชนในรูปแบบต่างๆ อาทิ การขยายสถานอนามัยในชุมชน การก่อสร้างโรงพยาบาลระดับต่างๆ การฉีดวัคซีนป้องกันโรคระบาดแก่ประชาชนทุกช่วงวัย ตลอดจนการให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ การรณรงค์ให้มีการออกกำลังกาย ทำให้ประชาชนมีสุขภาพกายที่ดีและมีอายุยืนยาวมากขึ้น จากที่เคยมีอายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดเท่ากับ 72.4 ปีในปี 2544 ได้เพิ่มขึ้นเป็น 73.2 ปีในปี 2549 นอกจากนี้ในปี 2544 ภาครัฐได้ดำเนินนโยบายสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าครอบคลุมทั่วประเทศทำให้ประชาชนมีหลักประกันสุขภาพเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 78.2 ของประชากรในปี 2543 เป็นร้อยละ 97.7 ในปี 2549

แผนภูมิที่ 1 สัดส่วนประชาชนที่มีหลักประกันสุขภาพ

ที่มา : กระทรวงสาธารณสุข

2.2 คนไทยยังคงเจ็บป่วยด้วยโรคที่ป้องกันได้มากขึ้น เมื่อพิจารณาภาวะการเจ็บป่วยของประชากร พบว่า สัดส่วนประชากรที่เจ็บป่วยต่อประชากรทั้งหมดเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 15.1 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 20.6 ในปี 2547 หรือมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 10.9 ต่อปี ก่อนที่อัตราการเจ็บป่วยจะลดลงเป็นร้อยละ 19.7 ในปี 2548 และร้อยละ 16.3 ในปี 2549 ทั้งนี้เพราะในช่วง พ.ศ. 2544-2545 รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ทำให้ประชาชนที่เจ็บป่วยสามารถเข้าถึงบริการด้านการรักษาพยาบาลได้อย่างทั่วถึง ขณะเดียวกันกระทรวงสาธารณสุขได้มีการดำเนินงานด้านการส่งเสริมสุขภาพเชิงรุกมากขึ้น อาทิ การจัดหน่วยบริการเคลื่อนที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ การรณรงค์และส่งเสริมเรื่องการบริหารโภชนาการปลอดภัย และการออกกำลังกายอย่างต่อเนื่อง ส่งผลทำให้จำนวนผู้เจ็บป่วยมีแนวโน้มลดลงในช่วงปี 2548 – 2549 ดังกล่าว

ตารางที่ 2 สัดส่วนประชากรที่เจ็บป่วย

ประเด็น/ตัวชี้วัด	2544	2545	2546	2547	2548	2549
สัดส่วนประชากรที่เจ็บป่วยต่อประชากรทั้งหมด	15.1	16.9	18.7	20.6	19.7	16.3

ที่มา : สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สศช.

อย่างไรก็ตาม ประชาชนบางกลุ่มยังขาดความตระหนักในการดูแลสุขภาพของตนเองที่ดี อีกทั้งมีพฤติกรรมด้านสุขภาพที่ไม่เหมาะสม ส่งผลให้คนไทยยังมีภาวะการเจ็บป่วยด้วยโรคที่สามารถป้องกันได้เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะโรคความดันโลหิตสูงที่มีอัตราการป่วยเพิ่มจาก 249.6 รายต่อประชากรแสนคนในปี 2544 เป็น 475.1 รายต่อประชากรแสนคน ในปี 2548 หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 17.5 ต่อปี ขณะที่โรคหัวใจเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 14.0 และโรคเบาหวานร้อยละ 15.5 ต่อปี

ตารางที่ 3 อัตราการป่วยด้วยโรคที่ป้องกันได้

โรค (หน่วย : ราย/ต่อประชากรแสนคน)	2544	2545	2546	2547	2548	% Δ 2544-48
ความดันโลหิตสูง	249.6	296.4	342.8	413.8	475.1	17.5
หัวใจ	275.8	340.3	397.0	436.1	463.4	14.0
เบาหวาน	241.1	296.4	334.8	385.0	428.3	15.5

ที่มา : กระทรวงสาธารณสุข

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาภาวะสุขภาพของประชากรในกลุ่มวัยเด็กและเยาวชน พบว่า เด็กไทยมีแนวโน้มป่วยเป็นโรคอ้วนหรือมีภาวะโภชนาการเกินมากขึ้นสืบเนื่องจากพฤติกรรมการเลี้ยงดู พฤติกรรมการบริโภคที่นิยมรับประทานอาหารประเภทแป้ง น้ำตาล น้ำอัดลม รวมถึงขนมขบเคี้ยวที่มีคุณค่าทางโภชนาการต่ำ รวมถึงการมีพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันที่ขาดการออกกำลังกาย ซึ่งจากข้อมูลการสำรวจภาวะโภชนาการของเด็กนักเรียนระดับประถมศึกษาทั่วประเทศ จำนวน 75,592 คนในปี 2547 ของมหาวิทยาลัยมหิดล พบว่า เด็กมีภาวะโภชนาการเกินร้อยละ 13.4 สำหรับในเขตกรุงเทพฯ พบเด็กมีภาวะโภชนาการเกินหรือป่วยเป็นโรคอ้วนถึงร้อยละ 19 และมีภาวะไขมันหรือคอเลสเตอรอลสูงถึงร้อยละ 77.0 ซึ่งมีทิศทางเช่นเดียวกับข้อมูลของกระทรวงสาธารณสุขที่ระบุว่า ปัจจุบันเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปีมีแนวโน้มป่วยเป็นโรคอ้วนเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 20 หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ในจำนวนเด็ก 5 คนจะพบเด็ก 1 คนเป็นโรคอ้วน

ทั้งนี้ สาเหตุการเจ็บป่วยส่วนหนึ่งมาจากประชาชนส่วนใหญ่ขาดความตระหนักและขาดความรู้ที่ถูกต้องในการดูแลสุขภาพของตนเองและสมาชิกของครอบครัว มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการทำลายสุขภาพ ซึ่งสำนักงานสถิติแห่งชาติ รายงานว่าประชาชนอายุ 15 ปีขึ้นไปที่สูบบุหรี่ยังมีจำนวนถึงร้อยละ 20.2 ของประชากรทั้งหมดในปี 2549 ในขณะที่เดียวกันก็มีผู้ดื่มสุราถึงร้อยละ 29.2 ของประชากร และถึงแม้ประชาชนจะให้ความสำคัญกับการออกกำลังกายเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 24.2 ของประชากรทั้งหมดในปี 2544 เป็นร้อยละ 29.1 ในปี 2547 แต่ยังมีสัดส่วนที่น้อยเมื่อเทียบกับประชากรทั้งประเทศ พฤติกรรมดังกล่าวทำให้มีความเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยด้วยโรคต่างๆ ที่ป้องกันได้ง่ายกว่าคนกลุ่มอื่น

ตารางที่ 4 สัดส่วนประชาชนที่สูบบุหรี่ ดื่มสุรา และออกกำลังกาย

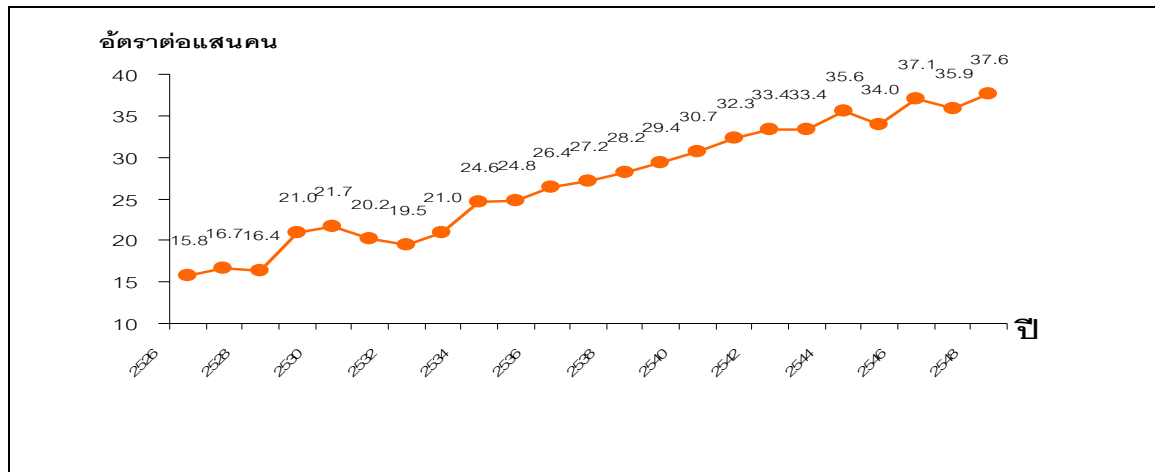
สัดส่วนประชากร (%)	2544	2547	2549
ผู้สูบบุหรี่	25.5	23.0	20.2
ผู้ดื่มสุรา	32.6	32.7	29.2
ผู้ออกกำลังกาย	24.2	29.1	-

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

2.3 สภาวะการเจ็บป่วยทางจิตของคนไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง ประชาชน ที่เจ็บป่วยจากภาวะความแปรปรวนทางจิตใจจนถึงขั้นต้องเข้ารับการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุขด้วยโรคทางจิต ทั้งความผิดปกติทางจิต จิตเภท ประสาทหลอน ความผิดปกติทางอารมณ์ ความผิดปกติด้วยโรคประสาท และความเครียด ในช่วง 20 ปีมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก 16.4 คนต่อประชากรแสนคนในปี 2528 เป็น 37.6 คนต่อประชากรแสนคนในปี 2548 หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 4.2 ต่อปี โดยอัตราผู้ป่วยที่มีความผิดปกติทางจิตเพิ่มขึ้นจาก 30.3 รายต่อประชากรแสนคนในปี 2544 เป็น 42.0 รายต่อประชากรแสนคนในปี 2548 หรือคิดเป็นอัตราเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 8.6 ต่อปี ขณะที่ผู้ป่วยที่มีความผิดปกติทางอารมณ์เพิ่มจากอัตรา 8.4

รายเป็น 14.8 รายต่อประชากรแสนคน หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 15.2 ต่อปี และผู้ป่วยที่มีภาวะความแปรปรวนทางจิตและพฤติกรรมเพิ่มจากอัตรา 33.4 รายเป็น 37.6 รายต่อประชากรแสนคน หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 3.0 ต่อปี

แผนภูมิที่ 2 อัตราผู้เข้ารับรักษาในแผนกผู้ป่วยภาวะแปรปรวนทางจิตและพฤติกรรม พ.ศ. 2528-2548

ที่มา : กระทรวงสาธารณสุข

3. ด้านโอกาสและการเข้าถึงระบบการศึกษาที่มีคุณภาพ

3.1 คนไทยมีระดับการศึกษาสูงขึ้น การพัฒนาและการส่งเสริมด้านโอกาสทางการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาส่งผลให้คนไทยรู้หนังสือเพิ่มขึ้นโดยประชากรที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไปมีอัตราอ่านออกเขียนได้ถึงร้อยละ 93.5 ของประชากรทั้งประเทศในปี 2549 โดยผู้ชายมีอัตราการอ่านออกเขียนได้ถึงร้อยละ 95.6 ขณะที่ผู้หญิงมีร้อยละ 91.5 และจากการขยายโอกาสทางการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปีเป็น 9 ปี ตาม พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติที่มีผลบังคับใช้ในปี 2545 รวมทั้งการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็น 12 ปีในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ส่งผลให้เด็กและเยาวชนได้เข้าเรียนในระบบโรงเรียนมากขึ้น ซึ่งข้อมูลจากกระทรวงศึกษาธิการ พบว่าประชากรเด็กได้เข้าเรียนในระดับประถมศึกษามากขึ้น โดยมีอัตราการเข้าเรียนเฉลี่ยประมาณร้อยละ 104.0 ต่อปีนับแต่ปี 2544-2548 ส่วนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีอัตราการเข้าเรียนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 82.2 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 92.5 ในปี 2547 และร้อยละ 95.4 ในปี 2548 ส่วนอัตราการเข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 59.0 เป็นร้อยละ 63.8 และระดับอุดมศึกษามีอัตราการเข้าเรียนเพิ่มจากร้อยละ 41.1 เป็นร้อยละ 60.5 ในช่วงเวลาเดียวกัน

ตารางที่ 5 อัตราการเข้าเรียนระดับประถมศึกษา - อุดมศึกษา ปี 2544-2548

ระดับชั้น (ร้อยละ)	ปี				
	2544	2545	2546	2547	2548
ประถมศึกษา	103.8	104.8	104.5	104.2	104.2
มัธยมต้น	82.2	82.2	84.0	92.5	95.4
มัธยมปลาย	59.0	59.8	58.7	63.8	63.8
อุดมศึกษา	41.1	43.8	48.6	57.1	60.5

ที่มา : กระทรวงศึกษาธิการ

การได้รับโอกาสทางการศึกษาที่เพิ่มขึ้นดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง มีผลทำให้จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากรอายุ 15-59 ปีเพิ่มขึ้นจาก 8.2 ปี ในปี 2544 เป็น 8.7 ปีในปี 2549 และมีความสามารถในการคิดเป็นทำเป็นหรือมีอัตราการเรียนรู้ (Functionality literacy rate -9 ปี ซึ่งวัดจากประชากรที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไปที่ยังไม่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3) เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 35.9 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 41.3 ในปี 2549

ตารางที่ 6 จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยและอัตราการเรียนรู้ของประชากร

ประเด็น/ตัวชี้วัด	2544	2545	2546	2547	2548	2549
ปีการศึกษาเฉลี่ย (ปี) ของประชากรอายุ 15-59 ปี	8.2	8.2	8.3	8.5	8.5	8.7
อัตราการเรียนรู้ (Functionality literacy rate - 9 ปีขึ้นไป)	35.9	36.9	38.5	39.9	39.8	41.3

ที่มา : สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สศช.

อย่างไรก็ตาม จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นดังกล่าวยังต่ำกว่าเป้าหมายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ที่กำหนดไว้ 9 ปี นอกจากนี้เมื่อพิจารณาการเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาของเด็กและเยาวชนในสาขาวิชาต่างๆ พบว่า เด็กและเยาวชน ตลอดจนผู้ปกครองยังนิยมส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในสายสามัญจำนวนมากถึงร้อยละ 63 ของจำนวนนักเรียนทั้งหมด ในขณะที่เรียนในสายอาชีวศึกษาเพียงร้อยละ 37 ส่งผลกระทบทำให้มีการขาดแคลนกำลังคนระดับกลางสายอาชีวศึกษาในภาคธุรกิจและภาคอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นข้อจำกัดประการหนึ่งในการเพิ่มผลิตภาพแรงงาน และการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

สำหรับด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต รัฐบาลได้พยายามที่จะสร้างและขยายโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้ประชาชนกลุ่มต่างๆ รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการรณรงค์เรื่องการอ่านหนังสือทำให้ปัจจุบันมีคนไทยร้อยละ 69.1 ที่อ่านหนังสือเป็นประจำ สำหรับนโยบายการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีหรือ

เครือข่ายอินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือในการขยายฐานความรู้ของประชาชน พบว่ายังไม่สามารถดำเนินการได้ดีเท่าที่ควร เนื่องจากปัจจุบันมีคนไทยเพียงร้อยละ 12 เท่านั้นที่เข้าถึงอินเทอร์เน็ต

3.2 การพัฒนาคุณภาพการศึกษายังไม่น่าพอใจทั้งด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและมาตรฐานสถานศึกษา จากคะแนนผลการทดสอบทางการเรียนระดับชาติซึ่งวัดโดยกระทรวงศึกษาธิการ พบว่า นักเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาสอบได้คะแนนลดลงเกือบทุกวิชา โดยนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 สอบวิชาภาษาไทยได้คะแนนเฉลี่ยลดลงจากร้อยละ 44.2 ในปี 2547 เหลือร้อยละ 42.7 ในปี 2549 วิชาภาษาอังกฤษได้คะแนนลดลงจากร้อยละ 37.3 เหลือร้อยละ 34.5 และวิชาคณิตศาสตร์ได้คะแนนลดลงจากร้อยละ 43.8 เหลือร้อยละ 38.9 ในช่วงเดียวกัน ส่วนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สอบวิชาคณิตศาสตร์ได้คะแนนลดลงจากร้อยละ 34.9 ในปี 2547 เหลือร้อยละ 31.1 ในปี 2549 และวิชาภาษาอังกฤษได้คะแนนลดลงจากร้อยละ 32.3 เหลือร้อยละ 30.8 ในช่วงเวลาเดียวกัน

ตารางที่ 7 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา ปี 2546-2549

วิชา/ชั้น (ร้อยละ)	2545	2546	2547	2549
ประถมศึกษาปีที่ 6				
ภาษาไทย	50.6	45.3	44.2	42.7
คณิตศาสตร์	49.9	41.7	43.8	38.9
ภาษาอังกฤษ	47.4	41.1	37.3	34.5
วิทยาศาสตร์	n.a.	42.1	41.6	43.2
มัธยมศึกษาปีที่ 3				
ภาษาไทย	46.6	54.0	38.3	43.9
คณิตศาสตร์	39.1	35.0	34.9	31.1
ภาษาอังกฤษ	45.31	37.9	32.3	30.8
วิทยาศาสตร์	n.a.	38.1	37.2	39.3
สังคมศึกษา	n.a.	49.3	42.4	41.7

ที่มา : สำนักทดสอบทางการศึกษา สพฐ.

หมายเหตุ : n.a. คือ ไม่มีการทดสอบในปีนั้น และปี 2548 ไม่มีการทดสอบ

ขณะเดียวกัน เมื่อพิจารณาด้านคุณภาพการจัดการศึกษาซึ่งสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ได้ประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งประเทศภายใต้กรอบ 14 มาตรฐาน ทั้งด้านผู้เรียน ด้านครู และด้านผู้บริหาร ในรอบแรกเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544-2548 จำนวน 30,010 แห่ง พบว่า มีสถานศึกษาได้มาตรฐานเพียงร้อยละ 35 ของทั้งหมด โดยสถานศึกษาในภาคกลางได้มาตรฐานสูงสุดร้อยละ 51 รองลงมาคือสถานศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือร้อยละ 44 และภาคตะวันออกร้อยละ 41 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ร้อยละ 34 ภาคเหนือร้อยละ 31 ส่วนภาคใต้มีจำนวนโรงเรียนที่ได้มาตรฐานน้อยที่สุดเพียงร้อยละ 30 และเมื่อพิจารณามาตรฐานการศึกษาระหว่างโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกับสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน พบว่า มีสถานศึกษาที่อยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งดูแลนักเรียนส่วนใหญ่ของประเทศถึง 8.7 ล้านคนหรือร้อยละ 75.8 ของทั้งหมดผ่านเกณฑ์มาตรฐานเพียงร้อยละ 34 ของทั้งหมดซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของทั้งประเทศ และสถานศึกษาในสังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนซึ่งดูแลนักเรียน 1.9 ล้านคนหรือร้อยละ 16.6 ก็ผ่านเกณฑ์มาตรฐานเพียงร้อยละ 49 เท่านั้น

ตารางที่ 8 สัดส่วนสถานศึกษาที่ผ่านการประเมินคุณภาพในรอบแรกจำแนกภูมิภาค (%)

สถานศึกษาภาค/สังกัด	ได้มาตรฐาน	ไม่ได้มาตรฐาน	
	ระดับดี	ระดับพอใช้	ระดับปรับปรุง
ภาคกลาง	51	48	1
ภาคตะวันตก	44	55	1
ภาคตะวันออก	41	57	2
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	34	64	2
ภาคเหนือ	31	67	2
ภาคใต้	30	68	2
เฉลี่ยทั้งประเทศ	35	65	
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน	34	64	2
สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน	49	49	2

ที่มา : สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา

4. ด้านบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ในครอบครัว

4.1 สถาบันครอบครัวมีขีดความสามารถในการทำบทบาทและหน้าที่ของตนเองได้ลดลง ทั้งในเรื่องการเลี้ยงดูบุตร-หลาน หรือพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยายของตนเอง และการอบรมปมเพาะนิสัยที่ดีให้แก่บุตร-หลาน โดยที่ผ่านมามีพบว่าสัดส่วนเด็กเร่ร่อนและถูกทอดทิ้งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นจากที่เคยมีในอัตรา 35.1 คนต่อประชากรแสนคนในปี 2544 เพิ่มขึ้นอัตรา 48.5 คนต่อประชากรแสนคนในปี 2549 นอกจากนี้ยังพบว่าผู้สูงอายุมีแนวโน้มถูกทอดทิ้งให้อยู่คนเดียวมากขึ้นจากร้อยละ 6.3 เพิ่มขึ้นร้อยละ 7.5 ต่อจำนวนผู้สูงอายุทั้งหมดในช่วงเวลาเดียวกัน สำหรับบทบาทในการทำหน้าที่อบรมปมเพาะนิสัยที่พึงประสงค์ให้กับสมาชิกของสถาบันครอบครัว พบว่ามีแนวโน้มอ่อนแอลง โดยเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดถูกจับส่งสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกลับเพิ่มขึ้น โดยจำนวนคดีเด็กและเยาวชนที่ถูกดำเนินคดีโดยสถานพินิจฯ ทั่วประเทศได้เพิ่มขึ้นจากจำนวน 31,448 คดีในปี 2544 เป็น 48,218 คดีในปี 2549 หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 10 ต่อปี

ทั้งนี้การกระทำความผิดสูงสุด 3 ลำดับแรกคือความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินมีสัดส่วนร้อยละ 29.7 ของทั้งหมด รองลงมาเป็นยาเสพติดร้อยละ 18.3 และคดีชีวิตและร่างกายร้อยละ 17.2

ตารางที่ 9 จำนวนคดีที่เด็กและเยาวชนถูกดำเนินคดีโดยสถานพินิจฯ ทั่วประเทศ จำแนกตามฐานความผิด

ฐานความผิด	จำนวนคดี					
	2544	2545	2546	2547	2548	2549
คดีเกี่ยวกับทรัพย์สิน	7,374	7,949	8,886	10,496	10,733	14,314
คดียาเสพติด	16,563	16,723	5,897	5,310	6,542	8,803
คดีชีวิตและร่างกาย	2,175	3,054	4,843	5,969	6,112	8,284
คดีเกี่ยวกับเพศ	1,026	1,479	1,735	2,416	2,680	3,652
คดีอาวุธและวัตถุระเบิด	933	1,380	1,957	2,031	2,404	3,414
คดีอื่นๆ	3,377	4,700	6,597	7,086	7,609	9,751
รวม	31,448	35,285	29,915	33,308	36,080	48,218
การเปลี่ยนแปลง (%)		12.2	-15.2	11.3	8.3	33.6

ที่มา : สำนักพัฒนาระบบงานยุติธรรมเด็กและเยาวชน กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กระทรวงยุติธรรม

4.2 สัมพันธภาพในครอบครัวมีความเปราะบาง สมาชิกในครอบครัวมีความผูกพันและเอื้ออาทรต่อกันน้อยลง คนในสังคมให้ความสำคัญกับการแต่งงานและจดทะเบียนสมรสน้อยลง โดยมีอัตราการจดทะเบียนสมรสต่อพันครัวเรือนลดลงจาก 36.9 คู่ต่อพันครัวเรือนในปี 2524 เหลือ 19.7 ในปี 2549 หรือมีแนวโน้มลดลงเฉลี่ยร้อยละ 2.5 ต่อปี นอกจากนี้เมื่อมีปัญหาภายในครอบครัวกลับหาทางออกด้วยการแยกกันอยู่หรือหย่าร้างกันมากกว่าที่จะคิดแก้ไขปัญหาด้วยเหตุผลเพื่อคงสภาพและสร้างบรรยากาศในการอยู่ร่วมกัน โดยที่ผ่านมามีพบว่ามีการหย่าร้างที่สมรสแล้วแต่แยกกันอยู่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากอัตรา 20.7 รายต่อประชากรที่เคยสมรสกันคนในปี 2544 เป็นอัตรา 22.8 รายต่อประชากรที่เคยสมรสกันคนในปี 2549 หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 2 ต่อปี นอกจากนี้ยังมีอัตราการหย่าร้างสูงขึ้นจากที่เคยมีในอัตรา 4.4 คู่ต่อพันครัวเรือนเป็น 4.9 คู่ต่อพันครัวเรือนหรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 2.2 ต่อปี ในช่วงเวลาเดียวกัน

ตารางที่ 10 อัตราการหย่าร้างและการจดทะเบียนสมรสของประชาชน ปี 2544-2549

	2544	2545	2546	2547	2548	2549
อัตราการจดทะเบียนสมรสต่อพันครัวเรือน	18.9	16.3	18.4	19.3	18.3	19.7
อัตราการหย่าร้างต่อพันครัวเรือน	4.4	4.4	4.5	4.6	4.8	4.9

ที่มา : สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สศช.

5. ด้านความเข้มแข็งของชุมชน

5.1 ชุมชนมีการเรียนรู้และให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้และร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชนมากขึ้น จากการที่รัฐบาลได้สนับสนุนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง โดยในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ได้ดำเนินโครงการลงทุนเพื่อสังคม (SIF) ในช่วง พ.ศ. 2541-2546 เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการบริหารจัดการองค์กรชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ในระยะยาว ซึ่งเมื่อสิ้นสุดโครงการ พบว่า กองทุนซึ่งงบประมาณไปทั้งสิ้น 4,250 ล้านบาท มีประชาชนได้รับประโยชน์ 7.5 ล้านคน และได้ช่วยกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนเกิดการรวมตัวกัน เพื่อร่วมคิดและร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมทั้งเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย และกระตุ้นผู้คนจำนวนมากให้มีจิตอาสาสมัครเข้าร่วมกิจกรรมและก่อรูปกระบวนการทำงานเพื่อสังคม ในการสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง ตลอดจนการขยายผลกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนที่ถอดบทเรียนการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง จ.นครศรีธรรมราช เพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนรู้จักตนเอง และชุมชนอย่างลึกซึ้ง รู้จักรากเหง้า ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การกำหนดวิถีชีวิตแห่งการพึ่งตนเองอย่างเข้มแข็ง

ต่อมาในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (2544-2549) รัฐบาลได้สนับสนุนให้ชุมชนพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ โดยจัดสรรงบประมาณผ่านโครงการต่างๆ ให้ชุมชนโดยตรง เช่น โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โครงการธนาคารประชาชน และโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน/ชุมชน (SML) ส่งผลให้ชุมชนมีความตื่นตัวในการเรียนรู้ สามารถคิดและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน ตลอดจนการแสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหา และมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยจัดทำแผนชุมชนเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานร่วมกับภาคีพัฒนาต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรม กรมการพัฒนาชุมชนรายงานวาระปี 2548 หมู่บ้านต่างๆ สามารถจัดทำแผนชุมชนได้จำนวนรวม 67,113 หมู่บ้านหรือคิดเป็นร้อยละ 84.6 ของหมู่บ้านในชนบททั้งหมดในปี 2548 โดยเป็นหมู่บ้านที่มีการจัดทำแผนในระดับดี (A) 18,731 หมู่บ้านหรือ ร้อยละ 27.9 ระดับปานกลาง (B) 24,581 หมู่บ้าน หรือร้อยละ 36.6 และอยู่ในระดับที่ต้องปรับปรุง (C) 23,861 หมู่บ้านหรือร้อยละ 35.5

ชุมชนที่มีความเข้มแข็งและสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม และเป็นชุมชนตัวอย่างให้ชุมชนอื่นๆ ใช้ศึกษาดูงานมีอยู่ทุกภาคทั่วประเทศ ซึ่งแต่ละชุมชนจะมีความโดดเด่นแตกต่างกัน เช่น ชุมชนตำบลแม่มอก อ.เถิน จ.ลำปาง จะมีกิจกรรมครบถ้วนทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า อ.โพธิ์ทอง จ.อ่างทอง ร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสานไม้ไผ่และสมุนไพรชุมชน ตำบลบ้านใหม่ อ.หนองบุญมาก จ.นครราชสีมา ร่วมกันพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและอนุรักษ์ป่า และชุมชนเกาะจันทร์ อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช ร่วมกันผลิตผลิตภัณฑ์ใช้ในครัวเรือน จัดตั้งโรงสีชุมชน และโรงอบหมากแห้ง เป็นต้น

ตารางที่ 11 จำนวนและสัดส่วนหมู่บ้านจำแนกตามระดับของแผนชุมชน ปี 2548

ภาค	จำนวนหมู่บ้านทั้งหมด	จำนวนหมู่บ้านที่มีแผนชุมชน		แผนระดับดี		แผนระดับปานกลาง		แผนระดับปรับปรุง	
		จำนวน	สัดส่วน	จำนวน	สัดส่วน	จำนวน	สัดส่วน	จำนวน	สัดส่วน
เหนือ	17,390	14,854	85.0	4,193	28.2	4,739	31.9	5,922	39.9
ตะวันออกเฉียงเหนือ	35,089	30,080	85.7	9,761	32.4	11,644	38.7	8,675	28.8
กลาง	17,771	14,237	80.1	2,513	17.6	5,040	35.4	6,684	46.9
ใต้	9,160	8,002	87.4	2,264	28.3	3,158	39.5	2,580	32.2
รวมทั้งประเทศ	79,410	67,173	84.6	18,731	27.9	24,581	36.6	23,861	35.5

ที่มา : สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

5.2 ชุมชนมีความเกื้อกูลและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวมในอัตราสูง การดำเนินงานตามโครงการต่างๆ ของรัฐในระยะเวลาที่ผ่านมา นอกจากจะวางรากฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน แก้ไขปัญหาความยากจนและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและสังคมโดยรวมแล้ว ยังมีส่วนเสริมสร้างความผูกพัน และความเกื้อกูลกันทั้งระหว่างคนในชุมชนและนอกชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยที่ผ่านมาพบว่าประชาชนมีการรวมกลุ่มในการทำกิจกรรมต่างๆ อาทิ การรวมกลุ่มเพื่อบริหารจัดการเงินกองทุนหมู่บ้านละชุมชนเมืองมากกว่า 80,000 หมู่บ้าน/ชุมชน การจัดตั้งองค์กรชุมชนซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก 27,796 องค์กรในปี 2545 เป็น 50,321 องค์กรในปี 2549 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจำนวน 37,311 กลุ่ม รวมทั้งเกิดเครือข่ายองค์กรชุมชนต่างๆ เช่น เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน 85 กลุ่ม เครือข่ายด้านวัฒนธรรม 3,542 กลุ่ม เป็นต้น ส่งผลให้หมู่บ้านต่างๆ มีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาร่วมกับท้องถิ่นเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 87.2 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 93.3 ในปี 2549 และครัวเรือนในชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะของชุมชน/หมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอถึงร้อยละ 95.9 จากจำนวนครัวเรือนทั้งหมด

ตารางที่ 12 ชุมชนมีความเกื้อกูลและมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อชุมชน

ครัวเรือน/หมู่บ้าน	2544	2545	2546	2547	2548	2549
สัดส่วนครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชนต่อครัวเรือนทั้งหมด	87.2	87.2	91.2	91.4	94.1	93.3
สัดส่วนครัวเรือนที่เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะของชุมชน/หมู่บ้าน	96.0	90.0	93.3	94.1	96.4	95.9

ที่มา : สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สศช.

5.3 ชุมชนที่มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยชุมชนมีความตื่นตัวในการเรียนรู้และให้ความสำคัญในการจัดการความรู้ของชุมชน มีความเกื้อกูล มีการรวมกลุ่มและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชุมชนอยู่ในระดับสูงจนน่าพอใจ แต่หากพิจารณาถึงความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนแล้ว พบว่า ยังมีค่อนข้างจำกัด โดยปี 2544 มีองค์กรในชุมชนที่มีเสถียรภาพทางการเงินหรือความมั่นคงเพียงร้อยละ 52.6 และลดลงอย่างต่อเนื่องเหลือเพียงร้อยละ 36.7 ในปี 2549 หรือมีแนวโน้มลดลงเฉลี่ยร้อยละ 6.0 ต่อปี หมู่บ้านที่มีการเรียนรู้โดยชุมชนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 35.4 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 40.8 ในปี 2549 หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 3.0 ต่อปี และหมู่บ้านที่มีการจัดสวัสดิการของชุมชนได้อย่างต่อเนื่องเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 41.0 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 47.5 ในปี 2549 หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 3.2 ต่อปี ทำให้ชุมชนส่วนใหญ่ยังคงต้องพึ่งพาภาครัฐในการจัดสวัสดิการด้านต่างๆ ให้แก่สมาชิกของชุมชน อีกทั้งยังต้องพึ่งพาทุนจากภายนอกสำหรับใช้ในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ทั้งเพื่อการประกอบอาชีพ และการยกระดับคุณภาพชีวิตของสมาชิกชุมชน

ตารางที่ 13 ชุมชนที่มีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง

ชุมชน/หมู่บ้าน	2544	2545	2546	2547	2548	2549	% Δ 2545-49
สัดส่วนความมีเสถียรภาพทางการเงินหรือความมั่นคงขององค์กรชุมชน	52.6	41.5	50.3	40.7	35.6	36.7	-6.0
สัดส่วนหมู่บ้านที่มีการเรียนรู้โดยชุมชน	35.4	35.4	37.6	38.6	39.7	40.8	3.0
สัดส่วนหมู่บ้านที่มีการจัดสวัสดิการชุมชนอย่างต่อเนื่องต่อหมู่บ้านทั้งหมด	41.0	41.0	43.0	44.0	45.0	47.5	3.2

ที่มา : สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สศช.

6. ด้านการมีหลักประกันทางเศรษฐกิจและสังคม

6.1 คนไทยมีงานทำในระดับเต็มที่และมีคุณภาพสูงขึ้น ประชาชนมีงานทำอยู่ในระดับเต็มที่ตลอด 5 ปีที่ผ่านมา โดยมีอัตราการว่างงานลดลงจากร้อยละ 3.2 ในปี 2544 เหลือร้อยละ 1.4 ในปี 2549 และกำลังแรงงานยังมีคุณภาพที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยกลุ่มแรงงานระดับกลางที่จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 19.6 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 23.2 ในปี 2549 ในขณะที่ผู้จบการศึกษาระดับอาชีวศึกษาและวิชาชีพชั้นสูง รวมทั้งระดับอุดมศึกษาก็มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 14.6 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 17.3 ในปี 2549

ตารางที่ 14 สถานการณ์กำลังแรงงานทั่วราชอาณาจักร ปี 2544-2549

สภาพภาพแรงงาน (พันคน)	2544	2545	2546	2547	2548	2549
1. กำลังแรงงาน	33,920	34,246	34,845	35,824	36,194	36,750
2. การมีงานทำ	32,173	32,997	33,815	34,850	35,342	36,017
3. การว่างงาน	1,096	766	704	708	621	508
4. อัตราการว่างงานรวม (%)	3.23	2.24	2.02	1.98	1.72	1.38
ระดับการศึกษาของแรงงาน (สัดส่วน/ร้อยละ)						
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1. ประถมและต่ำกว่า	65.8	64.4	62.7	61.6	60.2	59.5
2. มัธยมต้นและมัธยมปลาย	19.6	20.2	21.4	22.1	22.8	23.2
3. อาชีวศึกษาและวิชาชีพชั้นสูง	6.6	7.1	7.1	7.0	7.1	7.2
4. มหาวิทยาลัย	8.0	8.3	8.8	9.4	9.9	10.1

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

หมายเหตุ : เป็นข้อมูลเฉลี่ย 4 รอบ

กำลังแรงงานมีระดับการศึกษาเพิ่มสูงขึ้นดังกล่าว มีส่วนช่วยเกื้อหนุนให้ผลิตภาพของแรงงานเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากคนละ 98,101 บาทต่อปี ในปี 2545 เพิ่มขึ้นเป็น 112,268 บาท ในปี 2549 หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 3.7 ต่อปี ซึ่งเป็นข้อบ่งชี้ว่าคุณภาพของแรงงานดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง และจะส่งผลดีต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน และเพิ่มระดับความสามารถในการแข่งขันของประเทศให้สูงขึ้นด้วย

ตารางที่ 15 ผลผลิตภาพแรงงานปี 2545-2549

ปี	บาท/คน/ปี	% Δ	บาท/คน/ชม.	% Δ
2545	98,101	2.7	40.0	1.8
2546	102,563	4.5	42.2	5.5
2547	105,766	3.1	43.1	2.0
2548	108,972	3.0	44.7	3.9
2549	112,268	3.0	47.1	5.2

ที่มา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

หมายเหตุ : ผลิตภาพคำนวณจากมูลค่า GDP ณ ราคาคงที่ปี 2531 ต่อผู้มีงานทำ

6.2 ครีวเรือนมีรายได้สูงขึ้น ขณะที่จำนวนคนจนลดลงอย่างต่อเนื่อง สำนักงานสถิติแห่งชาติ สํารวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมช่วงปี 2543-2549 พบว่า รายได้ของครัวเรือนเพิ่มขึ้นจากคนละ 3,372 บาทต่อเดือนในปี 2543 เป็น 5,221 บาทในปี 2549 หรือมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 7.9 ต่อปีตามการเพิ่มขึ้นของรายได้หลัก คือ ค่าจ้างและเงินเดือน รายได้จากการเกษตรและการประกอบธุรกิจนอกภาคเกษตร อย่างไรก็ตาม ครัวเรือนบางส่วนจำเป็นต้องกู้หนี้ยืมสินเพื่อใช้จ่ายในการลงทุน ใช้หมุนเวียนประกอบธุรกิจ และใช้จ่ายในครอบครัว ทำให้หนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้นจาก 124,560 บาทในปี 2543 เป็น 182,288 บาทในปี 2549 โดยวัตถุประสงค์การเป็นหนี้

ส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 35.8 จะกู้เพื่อซื้อหรือเช่าบ้านและที่ดิน รองลงมาเป็นการใช้จ่ายในครัวเรือน ร้อยละ 30.4 และทำธุรกิจนอกเกษตรร้อยละ 17.1 อย่างไรก็ตาม ฐานะทางการเงินของครัวเรือน ยังมีความมั่นคง โดยสัดส่วนหนี้ต่อรายได้ในปี 2543-2549 มีค่าเท่ากับ 0.8-0.9 (เท่า)

ตารางที่ 16 รายได้ มูลค่าหนี้และสัดส่วนหนี้ต่อรายได้ของครัวเรือน ปี 2543-2549

	2543	2545	2547	2549
รายได้ (บาท/คน/เดือน)	3,372	3,867	4,331	5,221
สัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้ (%)	56	62.2	66	64.3
มูลค่าหนี้/ครัวเรือน (บาท)	124,560	134,629	160,781	182,288
สัดส่วนหนี้/รายได้ (เท่า)	0.9	0.8	0.9	0.9

ที่มา สำนักงานสถิติแห่งชาติ

เศรษฐกิจที่เจริญเติบโตและคนมีงานทำในระดับเต็มที่ ทำให้จำนวนคนจนลดลงจาก 12.6 ล้านคน ในปี 2543 เหลือเพียง 6.1 ล้านคนในปี 2549 หรือมีสัดส่วนคนจนลดลงจากร้อยละ 21 ของประชากรเหลือร้อยละ 9.5 ในช่วงเดียวกัน ซึ่งเป็นไปตามเป้าหมายแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ที่ต้องการลดคนยากจนให้เหลือไม่เกินร้อยละ 12 อย่างไรก็ตาม ความเหลื่อมล้ำของคุณภาพชีวิตของคนจนกับคนรวยยังแตกต่างกันมากถึง 8 เท่า ซึ่งเป็นข้อบ่งชี้ว่าการกระจายผลประโยชน์การพัฒนายังไม่ทั่วถึง

ตารางที่ 17 อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ จำนวน สัดส่วนคนจน และช่องว่างกลุ่มคนรวยกับคนจน

รายการ	2535	2539	2541	2543	2545	2547	2549
อัตราการขยายตัวเศรษฐกิจ (%)	8.2	5.9	-10.5	4.8	5.3	6.3	5.0
จำนวนคนจน (ล้านคน)	15.8	8.5	10.2	12.6	9.1	7.0	6.1
สัดส่วนคนจน (%)	28.4	14.7	17.5	21.0	14.9	11.2	9.5
ช่องว่างรายจ่าย (เท่า)	9.0	8.2	7.4	8.1	7.7	8.0	7.9

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

หมายเหตุ : ช่องว่างรายจ่าย คือ สัดส่วนรายจ่ายของประชากรร้อยละ 20 ที่รวยสุดต่อรายจ่ายของประชากร ร้อยละ 20 ที่จนสุด

6.3 แรงงานกว่าร้อยละ 60 เป็นแรงงานที่อยู่นอกระบบประกันสังคม ในปี 2549 ทั้งประเทศมีแรงงานที่มีงานทำจำนวน 35.5 ล้านคน โดยเป็นแรงงานที่อยู่ในระบบการคุ้มครองตามกฎหมายประกันสังคมมีจำนวนเพียง 13.68 ล้านคน หรือร้อยละ 38.5 ของทั้งหมด ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 61.5 เป็นแรงงานที่อยู่นอกระบบประกันสังคม แรงงานนอกระบบส่วนใหญ่ถึง 12.5 ล้านคน หรือร้อยละ 57.5 ของทั้งหมดทำงานในภาคเกษตรกรรม รองลงมาเป็นภาคขายส่งและขายปลีก มีสัดส่วนร้อยละ 17.1 ของทั้งหมด และทำงานในภาคโรงแรมและภัตตาคารอีกร้อยละ 7.8 ในขณะที่

แรงงานในระบบส่วนใหญ่ถึง 4.2 ล้านคน หรือร้อยละ 30.8 ของทั้งหมดทำงานในภาคอุตสาหกรรม การผลิต รองลงมาร้อยละ 13.3 ทำงานในภาคขายส่งและขายปลีก และการก่อสร้างร้อยละ 8.5

ตารางที่ 18 จำนวนและสัดส่วนผู้มีงานทำ จำแนกตามสาขา ปี 2549

สาขา /จำนวนพันคน	รวม	%	ในระบบ	%	นอกระบบ	%
เกษตรกรรม	13,701.4	38.6	1,156.2	8.4	12,545.2	57.5
การผลิต	5,619.5	15.8	4,218.3	30.8	1,401.2	6.4
ขายส่ง ขายปลีก	5,542.5	15.6	1,821.9	13.3	3,720.7	17.1
โรงแรมและภัตตาคาร	2,289.6	6.4	585.8	4.3	1,703.8	7.8
การก่อสร้าง	2,310.3	6.5	1,166.4	8.5	1,143.9	5.2
ขนส่ง	1,027.7	2.9	488.1	3.6	539.6	2.5
ด้านบริการชุมชน สังคม	762.6	2.1	320.4	2.3	442.2	2.0
อื่น ๆ	4,248.7	12.0	3,927.0	28.7	321.7	1.5
รวม	35,502.3	100	13,684.1	100	21,818.2	100

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

สำหรับด้านอายุของกำลังแรงงาน พบว่า แรงงานที่อยู่ในวัยแข็งแรง คืออายุระหว่าง 15-44 ปี นั้น ผู้มีงานทำในระบบมีสัดส่วนถึงร้อยละ 79.6 ของทั้งหมด เทียบกับผู้ทำงานนอกระบบมีสัดส่วนร้อยละ 59 ในขณะที่ผู้มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จะเป็นแรงงานในระบบเพียงร้อยละ 1.8 ส่วนผู้ทำงานนอกระบบมีสัดส่วนถึงร้อยละ 9.9 ซึ่งเป็นข้อบ่งชี้ว่าแรงงานนอกระบบจะต้องทำงานหนักตั้งแต่วัยหนุ่มจนถึงวัยชรา รวมทั้งมีศักยภาพในการทำงานต่ำกว่าผู้ที่อยู่ในระบบ เพราะมีข้อจำกัดในด้านของอายุ

ตารางที่ 19 จำนวนและอัตราร้อยละของผู้มีงานทำทั้งหมด จำแนกตามหมวดอายุ

หมวดอายุ	รวม	%	ในระบบ	%	นอกระบบ	%
อายุ 15-19 ปี	1,520.1	4.3	517.7	3.8	1,002.4	4.6
อายุ 20-24 ปี	3,416.0	9.6	1,830.5	13.4	1,585.5	7.3
อายุ 25-29 ปี	4,525.2	12.7	2,594.6	18.9	1,930.6	8.8
อายุ 30-34 ปี	4,789.5	13.5	2,341.8	17.1	2,447.7	11.2
อายุ 35-39 ปี	4,873.1	13.7	2,001.3	14.6	2,871.7	13.2
อายุ 40-44 ปี	4,635.9	13.1	1,611.9	11.8	3,024.0	13.9
อายุ 45-49 ปี	4,080.2	11.5	1,289.5	9.4	2,790.7	12.8
อายุ 50-54 ปี	3,005.6	8.5	773.4	5.7	2,232.2	10.2
อายุ 55-59 ปี	2,231.2	6.3	474.7	3.5	1,756.5	8.1
อายุ 60 ปีขึ้นไป	2,425.6	6.8	248.7	1.8	2,176.8	9.9
รวมทั้งหมด	35,502.3	100	13,684.1	100	21,818.2	100

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

เมื่อพิจารณาด้านความปลอดภัยในการทำงาน พบว่า แรงงานทั้งในระบบและนอกระบบมีความไม่ปลอดภัยในการทำงานในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันคือประมาณร้อยละ 8 อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาถึงสาเหตุของปัญหาจะพบว่า แรงงานนอกระบบมีปัญหาจากสารเคมีมากที่สุดคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 53.4 ของผู้มีปัญหาทั้งหมดเทียบกับแรงงานในระบบที่มีสัดส่วนเพียงร้อยละ 18.2 ซึ่งเป็นข้อบ่งชี้ว่าแรงงานนอกระบบมีทางเลือกในการทำงานน้อยกว่าผู้ที่ทำงานในระบบ ทำให้ต้องทำงานที่มีลักษณะเป็นงานอันตราย และงานที่มีความเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพสูง เป็นต้น

ตารางที่ 20 จำนวนและอัตราร้อยละของผู้มีงานทำที่ จำแนกตามปัญหาความไม่ปลอดภัยในการทำงาน

ปัญหา	รวม	%	ในระบบ	%	นอกระบบ	%
1. ไม่มีปัญหา	32,437.6	-	12,531.9	-	19,905.8	-
2. มีปัญหา	3,064.6	100	1,152.2	100	1,912.4	100
-สารเคมี	1,230.3	40.1	209.8	18.2	1,020.4	53.4
-เครื่องจักร เครื่องมือที่เป็นอันตราย	997.7	32.6	539.5	46.8	458.2	23.9
ทางหุ/ทางตา	396.0	12.9	192.4	16.7	203.7	10.7
-ทำงานในที่สูง/ ใต้น้ำ/ ใต้ดิน	222.3	7.3	101.8	8.8	120.6	6.3
-อื่นๆ	218.3	7.1	108.8	9.5	109.5	5.7
ยอดรวม 1+2	35,502.3	-	13,684.1	-	21,818.2	-

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

7. ด้านสภาพแวดล้อมและความมั่นคง ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

7.1 ครครัวเรือนมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยลดลง ขณะที่เข้าถึงบริการพื้นฐานมากขึ้น เมื่อพิจารณาในแง่ปัจจัยพื้นฐานสำคัญคือการมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง พบว่า ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา ครครัวเรือนมีบ้านเป็นของตนเองลดลงจากร้อยละ 78.5 ในปี 2544 เหลือร้อยละ 77.3 ในปี 2549 สาเหตุสำคัญที่ทำให้ครัวเรือนมีกรรมสิทธิ์ในบ้านลดลงน่าจะมาจากปัญหาด้านเศรษฐกิจ การมีรายได้ที่เพียงพอต่อการใช้จ่ายน้อยลง ประกอบกับการที่ที่ดินมีราคาแพงขึ้น จนไม่สามารถเป็นเจ้าของหรือมีกรรมสิทธิ์ในบ้านที่อยู่อาศัยได้ อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานด้านการพัฒนาและสนับสนุนโครงข่ายบริการโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นของภาครัฐมาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ครัวเรือนส่วนใหญ่มีน้ำประปาใช้ในครัวเรือนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 64.20 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 71.91 ในปี 2549 รวมทั้งมีน้ำที่สะอาดสำหรับดื่มและบริโภคอย่างเพียงพอถึงร้อยละ 97.4

7.2 คนไทยมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินลดลง ในช่วงระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา มีสัดส่วนคดีอาชญากรรมต่อประชากรพันคนเพิ่มขึ้นจากอัตรา 1.7 คดีต่อประชากรพันคนในปี 2544 เป็นอัตรา 2.8 คดีต่อประชากรพันคนในปี 2549 คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สินเพิ่มจากอัตรา 105.6 คดีต่อประชากรแสนคนเป็น 122.0 คดีและสัดส่วนคดีชีวิตร่างกายและเพศเพิ่มจาก 56.7 คดีเป็น

69.3 คดีต่อประชากรแสนคน ในช่วงเวลาเดียวกัน สำหรับด้านความปลอดภัยและห่างไกลจาก ยาเสพติด พบว่า หลังจากภาครัฐมีนโยบายปราบปรามอย่างจริงจังโดยการประกาศสงครามกับ ยาเสพติดมาตั้งแต่ปี 2542 มีผลทำให้ปัญหาด้านยาเสพติดคลี่คลายลง โดยคดียาเสพติดมีจำนวน ลดลงมากอย่างต่อเนื่องจากที่เคยมีในอัตรา 4.4 คดีต่อประชากรพันคนในปี 2544 เหลือ 1.2 คดีต่อ ประชากรในปี 2547 อย่างไรก็ตาม ในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา คือระหว่างปี 2548-2549 สถานการณ์ด้าน ยาเสพติดได้ส่งสัญญาณว่าจะมีการแพร่ระบาดเพิ่มขึ้นอีกครั้ง โดยอัตราคดียาเสพติดได้เพิ่มขึ้นเป็น 1.6 คดีต่อประชากรพันคนในปี 2548 และเป็น 1.8 คดีต่อประชากรพันคนในปี 2549

ตารางที่ 21 ความมั่นคงและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ประเภท	2544	2545	2546	2547	2548	2549
ด้านสภาพแวดล้อมและความมั่นคง						
สัดส่วนครัวเรือนที่มีบ้านเป็นของตนเอง	78.5	78.7	78.0	77.3	77.3	75.8
สัดส่วนครัวเรือนที่มีน้ำประปาใช้ในครัวเรือน	64.2	67.0	69.4	71.9	71.9	71.9
สัดส่วนครัวเรือนที่มีน้ำสะอาดใช้สำหรับดื่ม และบริโภคอย่างเพียงพอ	-	97.0	93.6	94.6	96.9	97.4
ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน						
อัตราคดีอาชญากรรมต่อประชากรพันคน	1.7	1.8	2.0	2.0	2.1	2.8
อัตราคดียาเสพติดต่อประชากรพันคน	4.4	4.2	2.0	1.2	1.6	1.8

ที่มา : สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สศช.

8. ด้านความสมานฉันท์และศีลธรรมอันดีในสังคม

8.1 สังคมไทยและคนไทยมีความสมานฉันท์และยึดมั่นในศีลธรรมอันดีค่อนข้าง น้อย สถานการณ์ดังกล่าวอาจนำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคม แม้กระแสรายการร้อง และความต้องการที่จะสร้างความสมานฉันท์ทางสังคมจะมีมากขึ้นจากผู้คนในสังคม แต่จากบริบท การพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นจะนำไปสู่การเป็นประเทศทุนนิยม ประกอบกับค่านิยมของคนไทยที่ยัง ยึดมั่นในปัจเจกบุคคลมากกว่ากฎและกติกาสังคม ส่งผลให้คนไทยมีความขัดแย้ง ขาดความ สามัคคี มีความปรองดองกันลดลง โดยช่วง 5 ปีที่ผ่านมาพบมีผู้คนที่ยังไม่เคารพกฎ ระเบียบและ กติกาทางสังคมอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งพิจารณาได้จากการจับกุมผู้ที่ยังละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา เพิ่มขึ้นจากที่เคยมีจำนวนคดีอยู่ที่ 4,002 คดีในปี 2544 เพิ่มขึ้นเป็น 9,575 คดีในปี 2549 หรือคิดเป็น อัตราเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 27.8 ต่อปี อัตราคดีการร้องทุกข์และอุทธรณ์ต่อศาลปกครอง ผู้ตรวจการ แ่นดินรัฐสภา คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของทางราชการต่อ ประชากรพันคน เพิ่มขึ้นจาก 14.0 คดีเป็น 105.0 คดีต่อประชากรพันคนในช่วงเวลาเดียวกัน

สำหรับการยัดมันในศีลธรรมอันดี และการมีความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันของคนในสังคมพบว่ามีแนวโน้มลดลงเช่นกัน โดยอัตราคดีอาญาต่อประชากรพันคนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจาก 245.5 คดีในปี 2544 เป็น 275.0 คดี ในปี 2549 ขณะที่ปัญหาความรุนแรงของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงมีความรุนแรงอย่างต่อเนื่อง โดยประมาณว่ามีความรุนแรงเพิ่มขึ้นถึง 7.5 เท่า

ตารางที่ 22 ความสมานฉันท์และการยัดมันในศีลธรรมของคนในสังคม

	2544	2545	2546	2547	2548	2549
อัตราคดีการร้องทุกข์และอุทธรณ์ต่อศาลปกครอง ผู้ตรวจการแผ่นดินรัฐสภา คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและ คณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของทางราชการต่อประชากรพันคน	14.0	54.0	131.0	111.0	117.0	105.0
อัตราคดีอาญาต่อประชากรพันคน	245.5	259.5	265.15	271.03	276.9	275.0
จำนวนคดีการจับกุมการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา	4,002	4,788	5,509	7,826	7,689	9,575

ที่มา : สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สศช.

ส่วนที่ 3. นโยบาย มาตรการและผลการดำเนินงานที่สำคัญ

1. นโยบายและมาตรการสำคัญ

1.1 นโยบายรัฐบาล

รัฐบาล ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ได้แถลงนโยบายต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติในวันที่ 3 พฤศจิกายน 2549 ระบุว่ารัฐบาลมีความมุ่งมั่นที่จะสร้างสังคมเข้มแข็งที่คนในชาติอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างสมานฉันท์บนพื้นฐานของคุณธรรม โดยส่งเสริมความรักความสามัคคี ความสมานฉันท์ของคนในชาติ การจัดทำแผนปฏิรูปสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน เร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้ พัฒนาสุขภาวะของประชาชนให้ครอบคลุมทั้งมิติทางกาย จิต สังคมและปัญญา ส่งเสริมกีฬาพื้นฐานและกีฬามวลชน สร้างความเข้มแข็งของทุกชุมชนและท้องถิ่นและประชาสังคมให้สามารถจัดการตนเอง เกี่ยวกับความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การปกครอง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนสิทธิชุมชน ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมสันติสุข อย่างยั่งยืน ปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม ส่งเสริมและพัฒนาประสิทธิภาพของหน่วยงานและบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม

1.2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 มีทิศทางการพัฒนาประเทศ อย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ที่เชื่อมโยงทุกมิติอย่างบูรณาการ ทั้งมิติตัวคน สังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการเมือง รวมทั้งความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุกับจิตใจของคนในชาติ ดุลยภาพการพัฒนาระหว่างการสร้างความเข้มแข็งในการพึ่งตนเองของฐานรากของสังคมกับความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจและสร้างพันธมิตรการพัฒนา ประกอบด้วย 5 ยุทธศาสตร์ ได้แก่

(1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ที่เน้นการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้ การเสริมสร้างสุขภาวะคนไทยให้แข็งแรงทั้งกายและจิตใจ อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี การเสริมสร้างคนไทยให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

(2) ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ โดยการบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง ด้วยการส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชน การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูล

(3) ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน โดยการปรับโครงสร้างการผลิตเพื่อเพิ่มผลิตภาพและคุณค่าของสินค้าและบริการบนฐานความรู้และความเป็นไทย การสร้างภูมิคุ้มกันของระบบเศรษฐกิจ และการสนับสนุนให้เกิดการแข่งขันที่เป็นธรรมและการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาที่เป็นธรรม

(4) ยุทธศาสตร์การพัฒนามาตรฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยการรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศ การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น

(5) ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศ โดยเสริมสร้างและพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตย และธรรมาภิบาลให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมไทย เสริมสร้างความเข้มแข็งภาคประชาชนให้สามารถเข้าร่วมในการบริหารจัดการประเทศ สร้างภาคประชาการที่มีประสิทธิภาพและมีธรรมาภิบาล กระจายอำนาจการบริหารจัดการประเทศสู่ภูมิภาค ท้องถิ่นและชุมชนเพิ่มขึ้น ส่งเสริมภาคธุรกิจเอกชนให้เกิดความเข้มแข็ง สุจริต มีธรรมาภิบาล ปฏิรูปกฎหมาย กฎระเบียบต่างๆ เพื่อสร้างความสมดุลในการจัดสรรประโยชน์จากการพัฒนา รักษาและเสริมสร้างความมั่นคงเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการประเทศสู่ดุลยภาพและความยั่งยืน

1.3 นโยบาย มาตรการ และกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

(1) ด้านสุขภาพ

(1.1) แผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554 มีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาสุขภาพที่เป็นองค์รวม ทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคมและทางจิตวิญญาณ การรวมพลังทั้งสังคมเพื่อสร้างสุขภาพ และการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นฐานคิดและขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติ ทั้งในการดำเนินชีวิต การบริหารและการพัฒนาทางด้านสุขภาพในทุกมิติ ทุกระดับและทุกภาคส่วน เพื่อมุ่งสู่ระบบสุขภาพพอเพียง สร้างสุขภาพดี บริการดี สังคมดี ชีวิตมีความสุขอย่างพอเพียง โดยการสร้างเอกภาพและธรรมาภิบาลในการจัดระบบสุขภาพ การสร้างวัฒนธรรมสุขภาพและวิถีชีวิตที่มีความสุขในสังคมแห่งสุขภาพที่เน้นงานสุขภาพเชิงรุก ส่งเสริมบทบาทครอบครัว ชุมชนและภาคประชาสังคมในการสร้างวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพสุขภาพที่ดี การสร้างระบบบริการสุขภาพและการแพทย์ที่ผู้รับบริการอุ่นใจ ผู้ให้บริการมีความสุข การสร้างระบบภูมิคุ้มกันเพื่อลดผลกระทบจากโรคและภัยคุกคามสุขภาพ การสร้างทางเลือกสุขภาพที่หลากหลายผสมผสานภูมิปัญญาไทยและสากล และการสร้างระบบสุขภาพฐานความรู้ด้วยการจัดการความรู้

(2) ด้านการศึกษา

(2.1) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มุ่งเน้นคุณภาพและมาตรฐานโดยให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายนอกและใช้การประกันคุณภาพภายในให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาคุณภาพให้เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนด

(2.2) แผนปฏิบัติการกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อรองรับนโยบายรัฐบาล (พ.ศ. 2550-2551) มีจุดมุ่งหมายที่จะเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้ สร้างความตระหนัก สำนึกในคุณค่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีชีวิตประชาธิปไตย ขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชาชนให้กว้างขวาง ทัวถึง มีคุณภาพ พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ กระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาคเอกชนและท้องถิ่นในการจัดการศึกษา และพัฒนาการศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้

(3) ด้านแรงงานและการคุ้มครองทางสังคม

(3.1) พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 เป็นกฎหมายที่สร้างหลักประกันสุขภาพของลูกจ้างในสถานประกอบการที่มีลูกจ้างตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป จดทะเบียนกับ

สำนักงานประกันสังคมเพื่อให้ความคุ้มครองลูกจ้างผู้ประกันตนเมื่อประสบอันตราย เจ็บป่วย ทุพพลภาพ ตาย ที่มีสาเหตุจากการทำงาน รวมทั้งการคลอดบุตร สงเคราะห์บุตร ชราภาพ วางงาน โดยลูกจ้าง นายจ้าง และรัฐบาลร่วมกันจ่ายเงินสมทบเข้ากองทุนประกันสังคม

(3.2) พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 เป็นการจ้ดสวัสดิการให้กับลูกจ้างในสถานประกอบการที่มีตั้งแต่ 50 คนขึ้นไปเกี่ยวกับเวลาทำงาน วันหยุด การทำงานล่วงเวลา วันลา ค่าตอบแทน การพักงาน การหยุดกิจการชั่วคราว การเลิกจ้าง ค่าชดเชย ความปลอดภัย อาชีวอนามัย สภาพแวดล้อมในการทำงาน

(3.3) พระราชบัญญัติการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ.2546 เป็นการจ้ดสวัสดิการโดยการจัดบริการทางสังคมเกี่ยวกับการป้องกัน การแก้ไขปัญหา การพัฒนาและการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้

(3.4) พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 เป็นการคุ้มครองสวัสดิภาพและส่งเสริมความประพฤติเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์ โดยช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาเกี่ยวกับเด็กทั้งระบบ เช่น ห้ามมิให้ผู้ใดโฆษณาหรือเผยแพร่ทางสื่อมวลชนหรือสารสนเทศทำให้เกิดความเสียหายแกจิตใจเด็กหรือสิทธิประโยชน์อื่นใดของเด็ก กำหนดให้ผู้ปกครองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กในความดูแลของตนมิให้ตกอยู่ในภาวะอันตรายต่อร่างกายหรือจิตใจ เป็นต้น

(3.5) พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 เป็นการคุ้มครอง ส่งเสริม และสนับสนุนผู้สูงอายุที่มีอายุเกิน 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป มีสัญชาติไทยให้ได้รับบริการทางการแพทย์ การศึกษา ศาสนา และข้อมูลข่าวสาร การประกอบอาชีพ การพัฒนาตนเอง การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยในอาคารสถานที่ ที่พัก และการสงเคราะห์เบี้ยยังชีพ

2. การดำเนินงานและการขับเคลื่อนการดำเนินงานที่สำคัญของภาคส่วนต่าง ๆ

2.1 การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมของหน่วยงานต่าง ๆ ภายใต้ยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 มีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้คุณธรรม จริยธรรม การเสริมสร้างระบบบริการสุขภาพที่สมดุลระหว่างการส่งเสริม การป้องกัน การรักษาและการฟื้นฟูสมรรถภาพ การสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน รวมทั้งการเพิ่มศักยภาพของชุมชนให้มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้อันจะนำไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างสมานฉันท์ของคนในชุมชนและสังคม ในปีงบประมาณ 2550 รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณสำหรับทั้ง 2 ยุทธศาสตร์รวมทั้งสิ้น 512,797.51 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 65.5 ของงบประมาณประเทศ เป็นงบสำหรับยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคน 486,556.04 ล้านบาทหรือคิดเป็นร้อยละ 62.1 ของงบประมาณประเทศ และการสร้างความเข้มแข็ง

ของชุมชนและสังคม 26,241.47 ล้านบาทหรือคิดเป็นร้อยละ 3.4 ของงบประมาณประเทศ โดยได้ดำเนินการสำคัญๆ ดังนี้

(1) การพัฒนาสุขภาวะของประชาชน

(1.1) การปฏิรูประบบสุขภาพที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยใช้กฎหมายเป็นกลไกการขับเคลื่อน พัฒนานโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าอย่างต่อเนื่อง ยกเลิกค่าบริการรายครั้ง 30 บาท รวมถึงการสนับสนุนงบประมาณค่าใช้จ่ายรายหัวเพิ่มเติมอีก 240 บาทต่อคน เป็น 1,899 บาท ผลักดันการสร้างสมดุลของระบบบริการสุขภาพทั้งการเสริมสร้าง ป้องกัน รักษา และฟื้นฟูสุขภาพ โดยส่งเสริมการออกกำลังกาย ส่งเสริมกีฬาเพื่อมวลชนให้ทุกคนมีสถานที่ออกกำลังกายอย่างทั่วถึง ส่งเสริมการลด ละ เลิก พฤติกรรมเสี่ยงภายใต้โครงการหมู่บ้านสร้างเสริมสุขภาพชุมชนตามแนวทางพระราชดำริของเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาสุขภาพจิตครอบครัว จัดทำแผนยุทธศาสตร์ชาติการพัฒนาภูมิปัญญาไทยสุขภาพวิถีไท พ.ศ. 2550 – 2554 เพื่อพัฒนาแพทย์พื้นบ้าน แพทย์แผนไทย และแพทย์ทางเลือกให้เป็นวิถีทางสำคัญของระบบสุขภาพประเทศ โดยเฉพาะการดูแลสุขภาพด้วยตนเองในระดับปัจเจก และประกาศใช้พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พระราชบัญญัติระบบบริการการแพทย์ฉุกเฉิน และพระราชบัญญัติควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

(1.2) การพัฒนาและทดลองรูปแบบการกระจายอำนาจด้านสุขภาพ โดยจัดตั้งคณะกรรมการกำหนดกลไก กระบวนการ หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินความพร้อมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อรองรับการถ่ายโอนสถานอนามัย และตั้งคณะกรรมการทบทวนปรับปรุงแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจ รวมทั้งจัดทำคู่มือการดำเนินการถ่ายโอนภารกิจสาธารณสุขให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(2) การพัฒนาด้านการศึกษา มีการดำเนินงานที่สำคัญ คือ

(2.1) การปฏิรูปการศึกษาที่ยึดคุณธรรมนำความรู้ โดยสร้างจิตสำนึกและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนผ่านกิจกรรมการจัดค่ายต่างๆ การพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนที่บูรณาการคุณธรรมเข้ากับความรู้ การสร้างเครือข่ายการส่งเสริมคุณธรรมในสถาบันการศึกษา การบูรณาการหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในหลักสูตรการศึกษาทุกระดับ การขยายโอกาสทางการศึกษาให้ครอบคลุมกลุ่มผู้ด้อยโอกาส และสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาให้เด็กทุกคนได้เรียนอย่างทั่วถึงด้วยการอุดหนุนค่าใช้จ่ายต่อหัวในการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สูงขึ้น ให้ทุนการศึกษาภายใต้โครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน อย่างต่อเนื่องถึงปี 2556 โดยปรับชื่อโครงการเป็น “โครงการทุนการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น” จัดสรรทุนการศึกษาระดับปริญญาตรี 900 ทุน จัดสรรงบประมาณอุดหนุนการพัฒนาโรงเรียนสอนจริยธรรม (ตาดีกา) ขยายโรงเรียนแกนนำจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้เด็กพิการได้เรียนโรงเรียนใกล้บ้าน และการเพิ่มช่องทางการเรียนรู้

ตลอดชีวิตผ่านเทคโนโลยีทางการศึกษา ด้วยการจัดตั้งมหาวิทยาลัยไซเบอร์เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางไกลของสถาบันอุดมศึกษาทุกแห่ง จัดการศึกษาจากระบบ โดยฝึกอบรมและพัฒนาอาชีพให้กับประชาชนตามความต้องการของชุมชนในรูปแบบที่หลากหลายใน 16 จังหวัด

(2.2) การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาให้ได้มาตรฐานสากล
มุ่งพัฒนาตั้งแต่เด็กปฐมวัยให้มีนิสัยใฝ่รู้ จัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ พัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษา การเทียบโอนคุณวุฒิ จัดตั้งสถาบันวิจัยระบบการศึกษาแห่งชาติ เพื่อส่งเสริมการวิจัยพัฒนาและสร้างองค์ความรู้ทางการศึกษา พัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้และบริหารจัดการ เน้นการพัฒนาผู้มีความสามารถพิเศษทางวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และเทคโนโลยีให้เป็นกำลังคนที่สำคัญในการสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาประเทศ ส่งเสริมการผลิตครูที่มีความสามารถพิเศษทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ คัดเลือกนักเรียนเข้าโครงการเพื่อพัฒนาอัจฉริยภาพทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ ในส่วนของครูผู้สอนได้มีการพัฒนาศักยภาพในทุกระดับการศึกษา และจัดสรรทุนการศึกษาเพื่อเพิ่มคุณวุฒิ

(2.3) การกระจายอำนาจการบริหารจัดการไปสู่เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา โดยเสนอร่างกฎกระทรวงด้วยหลักเกณฑ์ และวิธีการกระจายอำนาจในการบริหารและการจัดการในเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา เตรียมหลักสูตรการพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย ผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษาธิการ และครูผู้สอน เพื่อให้พร้อมขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาในช่วงเปิดภาคเรียนปีการศึกษา 2550 ทบทวนกฎหมายต่างๆ ให้พร้อมกับการถ่ายโอนภารกิจ เสริมสร้างความเข้มแข็งให้เขตพื้นที่การศึกษา นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ ประชาชน เอกชน และท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เช่น ส่งเสริมให้ครอบครัวและสถานประกอบการร่วมจัดการศึกษาโดยใช้การยกเว้นหรือลดหย่อนภาษีเป็นแรงจูงใจ สำหรับภาคเอกชน ท้องถิ่น และประชาชนได้ร่วมจัดการศึกษาโดยยึดหลักการ “ผู้เข้าร่วมคิด ผู้ผลิตร่วมกำหนด” เพื่อให้การผลิตกำลังคนสอดคล้องกับความต้องการ เป็นต้น

(3) การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นและประชาสังคมในด้านการป้องกัน แก้ไขปัญหาสังคม ความเดือดร้อนของประชาชน ได้ช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ 171,745 ครอบครัว จัดทำยุทธศาสตร์ 5 ปี สร้างสวัสดิการสังคมไทย ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2550 – 2554) และแผนปฏิบัติการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมไทยเพื่อชีวิตมั่นคงที่ยาวโอกาสการเข้าถึงบริการสังคม การคุ้มครองสิทธิของผู้ด้อยโอกาส มุ่งเน้นจัดระบบสวัสดิการชุมชนโดยชุมชนในทุกหมู่บ้าน เชื่อมโยงกับการจัดสวัสดิการสังคมของภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสร้างการคุ้มครองทางสังคมให้คนในชุมชน จัดทำแผนปฏิบัติการส่งเสริมสถาบันครอบครัว (พ.ศ. 2550 – 2554) เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้สถาบันครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคมที่อบรมดูแลเด็กและเยาวชนให้เป็นคนดี และได้รับการพัฒนาครบทุกมิติ จัดทำโครงการคลังปัญญาผู้สูงอายุนำร่องใน

17 จังหวัด ดำเนินการรวบรวมและจัดทำทะเบียนผู้สูงอายุที่มีความรู้และภูมิปัญญาเพื่อให้เป็น ผู้ถ่ายทอดความรู้

(4) **การเสริมสร้างความสมานฉันท์ของคนในชาติ** มีการจัดทำแผนปฏิรูปสังคม อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันโดยเน้นการสร้างสังคมไม่ทอดทิ้งกัน สังคมเข้มแข็ง และสังคมคุณธรรม ดำเนินการขับเคลื่อนด้วยกระบวนการระดมความคิดเห็นอย่างต่อเนื่อง และมุ่งลดความไม่เป็นธรรม ในสังคมที่มีศูนย์สนับสนุนการป้องกันและลดความรุนแรงในสังคมเป็นกลไกดำเนินการ รวมทั้ง ส่งเสริมการสร้างสังคมสันติสุขบนฐานวัฒนธรรมไทย โดยจัดตั้งสภาวัฒนธรรมทุกจังหวัด มี อาสาสมัครท้องถิ่นดูแลมรดกทางวัฒนธรรมและมีครูซึ่งเป็นพระภิกษุสอนศีลธรรมในโรงเรียน

(5) **การปฏิรูประบบยุติธรรม** ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้าง ความเป็นธรรมในสังคม นำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้โดยให้ชุมชนเป็นแกนหลักและ พัฒนาระบบงานตำรวจให้โปร่งใส ตรวจสอบได้ การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน จัดให้มี อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพที่เป็นเครือข่ายใน 28 จังหวัดดำเนินการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร เรื่อง สิทธิ เสรีภาพในกระบวนการยุติธรรม จัดทำโครงการคลินิกยุติธรรม เป็นศูนย์บริการประชาชน ในการรับเรื่องร้องทุกข์เกี่ยวกับการละเมิดสิทธิและเสรีภาพ และดำเนินการคุ้มครองพยานตาม พระราชบัญญัติคุ้มครองพยาน พ.ศ. 2546

2.2 การดำเนินนโยบายของภาครัฐในระดับพื้นที่

(1) ยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัด

(1.1) **กรอบแนวคิด** ยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัดกำหนดขึ้นจากกรอบ แนวคิดที่สำคัญ 2 ประการ คือ **การปรับความคิดภาคประชาชน** ต้องการให้ประชาชน ครอบครัว และชุมชน สามารถปรับตัว ปรับวิธีคิด และพึ่งตนเองได้ โดยใช้ศักยภาพของตนเองในการบริหารจัดการ รวมทั้งให้แต่ละชุมชนช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน **การปรับ บทบาทหน่วยงานภาครัฐ** ทั้งที่เป็นหน่วยงานส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นเพื่อให้การดำเนินงานมี ประสิทธิภาพ มีการบูรณาการร่วมกันและเกื้อหนุนให้ชุมชนสามารถดำเนินการได้ตามความประสงค์ และตอบสนองความต้องการแก้ปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง

(1.2) **วัตถุประสงค์** ยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขเป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการ ขับเคลื่อนและประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับรากแก้ว โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ

1) การส่งเสริมให้ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ วิเคราะห์ปัญหาและ แก้ไขปัญหาของชุมชนโดยชุมชน เป็นการสร้างความสามารถในการพึ่งตนเอง เปลี่ยนแนวคิดจาก การเอาความต้องการเป็นตัวตั้งมาเป็นความคิดที่จะแก้ปัญหาด้วยตัวเอง ที่ผ่านมานั้นการทำงาน

เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน ประชาชน/ชุมชนรับรู้แต่ไม่ได้เรียนรู้ทำให้ไม่สามารถพึ่งตนเองได้

2) การเชื่อมโยงแผนชุมชนกับการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) กระบวนการจัดทำแผนชุมชนเป็นพื้นฐานของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงและใช้เป็นฐานเชื่อมโยงการทำงานกับหน่วยอื่นๆ โดยเฉพาะ อปท. เพราะอปท. จะได้รับการจัดสรรงบประมาณเพิ่มขึ้น ตามแนวทางการกระจายอำนาจ และงบประมาณจากส่วนกลาง (งบตามภารกิจหรือ Function) จะลดลงเรื่อยๆ บางชุมชนมีความสามารถ มีความพร้อม และบางชุมชนยังไม่พร้อมต้องสร้างความพร้อมให้เกิดขึ้นก่อน ดังนั้นงบประมาณจากยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขจึงไม่ควรนำไปแบ่งเท่ากันทุกหมู่บ้าน/ชุมชน และไม่ใช้การสร้างท่อขึ้นมาใหม่ แต่งบประมาณตามยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขจะเข้าไปเติม หากมีโครงการ/กิจกรรมที่ อปท.หรือหน่วยงานในระดับพื้นที่ยังไม่ให้ความสำคัญ (เฉพาะปี 2550) เช่น การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ซึ่งในปี 2551 น่าจะเชื่อมโยงได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

3) การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยผู้ว่าราชการจังหวัดใช้ยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขเป็นวาระของชุมชนในการเปลี่ยนผ่านวิธีคิดจากความต้องการของประชาชนเป็นการสนับสนุนให้ประชาชนร่วมคิดร่วมทำ ไม่ต้องรอให้คนอื่นมาแก้ปัญหาให้ ดังนั้น การเชื่อมโยงสิ่งที่ชุมชนคิดชุมชนร่วมกันทำเพื่อแก้ปัญหาชุมชน กับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัด และหน่วยงานส่วนกลาง จึงเป็นการสะท้อนประสิทธิภาพการบริหารของจังหวัด รวมทั้งยุทธศาสตร์ของจังหวัดที่มีอยู่เดิมอาจนำไปสู่ความก้าวหน้าของจังหวัด แต่ชุมชนยังไม่เข้มแข็ง ผู้ว่าราชการจังหวัดจึงควรเชื่อมโยงและสร้างความสมดุลในกระบวนการพัฒนาจังหวัดอย่างเป็นองค์รวม

(1.3) แผนงาน/โครงการ ประกอบด้วย 5 ด้าน คือ 1) แผนงานด้านเศรษฐกิจพอเพียง สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาอาชีพทั้งในและนอกภาคเกษตร 2) แผนงานพัฒนาและสร้างโอกาสให้ชุมชน เป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามศักยภาพชุมชน โดยขึ้นต้นเน้นผลิตเพื่ออุปโภคบริโภคในครัวเรือน ชั้นกลางเน้นการถนอมอาหารหรือการแปรรูป และชั้นสูงเน้นพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามศักยภาพและสู่ทางตลาด 3) แผนงานการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน เน้นการอนุรักษ์ พัฒนา ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ดิน ป่าไม้ และความสะอาด เช่น จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวก็ต้องเน้นความสะอาด หรือจะพัฒนานวนเกษตรก็ต้องปลูกต้นไม้ เป็นต้น 4) แผนงานการสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุ เน้นการให้ชุมชนดูแลผู้ที่ควรดูแล โดยเฉพาะผู้ที่ไม่อยู่ในระบบ เช่น ครอบครัวถูกทอดทิ้งและไร้ที่พึ่ง และ 5) แผนงานการบริการขั้นพื้นฐานแก่ประชาชน เน้นการจัดบริการให้ประชาชนมีส่วนร่วมพัฒนามากขึ้น เช่น บริการวิทยากร ซึ่งเป็นบริการความรู้ไม่ใช้การก่อสร้างบริการพื้นฐานทั่วไป

(1.4) กลไกการขับเคลื่อนมี 3 ระดับ ประกอบด้วย คณะกรรมการ
อำนวยการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ประชาชนอยู่ดีมีสุขระดับอำเภอ / กิ่งอำเภอ ทำหน้าที่
 บูรณาการโครงการระหว่างชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และภาคีการ
 พัฒนาอื่น ๆ ตลอดจนตรวจสอบ กลั่นกรองโครงการ ติดตามผลการดำเนินงาน และจัดทำข้อมูล
 ชุมชน รวมทั้งหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อไปสู่การจัดทำแผนชุมชนที่มีคุณภาพ
คณะกรรมการอำนวยการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ประชาชนอยู่ดีมีสุขในระดับจังหวัด ทำ
 หน้าที่บูรณาการ กลั่นกรอง อนุมัติแผนงานโครงการและงบประมาณ รวมทั้งประสานส่วนกลาง
 ตลอดจนการติดตามผลการดำเนินงานและรายงานคณะกรรมการระดับชาติ และ**คณะกรรมการ**
ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ประชาชนอยู่ดีมีสุขระดับชาติ ทำหน้าที่ กำหนดแนวทาง กลไก การ
 ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัด ภายใต้การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ พิจารณาให้
 ความเห็นชอบหลักเกณฑ์ในการกลั่นกรองโครงการตามแผนงานและหลักเกณฑ์การจัดสร
 งบประมาณ ตลอดจนการกำกับ ดูแล ติดตามประเมินผลการดำเนินงาน และประสานความร่วมมือ
 ของภาคีการพัฒนา

(1.5) ความก้าวหน้าของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัด

- 1) คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2550 เห็นชอบให้
 ดำเนินการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัด โดยจัดสรรเงินงบประมาณ จำนวน 5,000
 ล้านบาท
- 2) จังหวัดได้อนุมัติโครงการไปแล้ว 61,807 โครงการ วงเงิน
 4,727.27 ล้านบาทหรือร้อยละ 94.5 คงเหลืองบประมาณที่จะอนุมัติ 272.73 ล้านบาท จำแนกเป็น
 แผนงานด้านเศรษฐกิจพอเพียงร้อยละ 40.6 แผนงานพัฒนาและสร้างโอกาสให้ชุมชนร้อยละ 25.3
 แผนงานการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของชุมชนร้อยละ 11.9 แผนงานการส่งเสริมผู้ด้อยโอกาส
 และผู้สูงอายุร้อยละ 2.3 และแผนงานการบริการขั้นพื้นฐานแก่ประชาชนร้อยละ 17.6 (ข้อมูล ณ
 วันที่ 12 มิถุนายน 2550)

(2) โครงการพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชนตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
(พพพ.)

(2.1) วัตถุประสงค์ โครงการพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจ
 พอเพียง มุ่งเน้นการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน การพัฒนาความเป็นอยู่ของหมู่บ้าน/ชุมชนไปสู่
 พื้นฐานการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างยั่งยืนตามแนวปรัชญา
 เศรษฐกิจพอเพียงควบคู่กับหลักคุณธรรม โดยการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในการบริหาร
 จัดการตามหลัก 4 ป คือ โปร่งใส เป็นธรรม ประหยัด และมีประสิทธิภาพ เพื่อเสริมต่อโครงการ

พัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน (SML) ที่ได้ผลดี ก่อให้เกิดการจ้างงาน สร้างรายได้ ลดรายจ่าย และเพิ่มผลผลิตอย่างเป็นรูปธรรมและโปร่งใส

(2.2) งบประมาณและเกณฑ์การจัดสรรงบประมาณ ใช้งบกลางรายการ ค่าใช้จ่ายในการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน จำนวน 5,000 ล้านบาท ซึ่งการจัดสรรจะยึดหลักความเป็นจริง เหมาะสม และความเป็นไปได้ในการบริหารจัดการ ตามขนาดของประชากร

(2.3) เกณฑ์การคัดเลือกหมู่บ้าน/ชุมชน ประกอบด้วย 1) เป็นหมู่บ้าน/ชุมชนที่ดำเนินโครงการ SML ที่ผ่านมาได้ผลดี สมฤทธิ์ผลอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นโครงการที่ก่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ ลดรายจ่าย เพิ่มผลผลิต และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันภาคเศรษฐกิจชุมชนให้แก่ประชาชนและหมู่บ้าน/ชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมและโปร่งใส และ 2) เป็นหมู่บ้าน/ชุมชนที่มีแผนชุมชนตามมติที่ประชุมประชาคม และมีความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้เพื่อปฏิบัติได้จริง

(2.4) เกณฑ์การคัดเลือกโครงการ ประกอบด้วย 1) เป็นโครงการที่ก่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ ลดรายจ่าย เพิ่มผลผลิต และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันภาคเศรษฐกิจชุมชนให้แก่ประชาชนและหมู่บ้าน/ชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม และยึดหลัก 4 ป (โปร่งใส เป็นธรรม ประหยัด และมีประสิทธิภาพ) ในการบริหารจัดการ 2) เป็นโครงการที่นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาปรับประยุกต์ใช้เพื่อปฏิบัติจริงได้ และสามารถวัดและประเมินผลได้อย่างชัดเจน 3) เป็นโครงการที่สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้ไม่มีงานทำ ผู้มีรายได้น้อย และผู้ว่างงานตามฤดูกาลให้มีงานทำและมีรายได้เพิ่มขึ้น 4) เป็นโครงการที่ไม่ซ้ำซ้อนกับโครงการที่มีอยู่เดิมในพื้นที่ที่หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนจัดให้มีขึ้น ยกเว้นโครงการที่จะจัดให้มีขึ้นนั้นสามารถดำเนินการร่วมกันและเกื้อหนุนกันให้ดีขึ้นกว่าเดิมที่เป็นอยู่ และ 5) เป็นโครงการที่สามารถดำเนินโครงการ โดยลงทุนร่วมกับหมู่บ้าน/ชุมชนใกล้เคียง หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในท้องถิ่นได้

(2.5) กลไกการดำเนินงาน ที่สำคัญคือ 1) ตั้งคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการโครงการฯ และเผยแพร่สร้างความเข้าใจโครงการฯ เพื่อให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมีความรู้ ความเข้าใจ และพร้อมที่จะให้ความร่วมมือเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น 2) จัดตั้งสำนักงานพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง (สพพ) เป็นหน่วยงานภายในของสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่เกี่ยวกับงานวิชาการ ธุรการ และอำนวยความสะดวกแก่คณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ คณะทำงาน

(2.6) ขั้นตอนการดำเนินโครงการ มี 6 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) หมู่บ้าน/ชุมชนประชุมประชาคมเสนอโครงการมายังอำเภอ โดยหมู่บ้าน/ชุมชนดำเนินโครงการได้ไม่เกิน 2 โครงการ 2) อำเภอพิจารณาก่อนกรองโครงการ โดยคณะกรรมการกลั่นกรองสิทธิตามโครงการ

พพพ. 3) อำเภोजัดส่งผลให้สำนักงานพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (สพพ.) สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีพิจารณา พร้อมแจ้งผู้ว่าราชการจังหวัด กรมการปกครอง เพื่อทราบ 4) สพพ. แจ้งผลการอนุมัติ/ไม่อนุมัติ ให้ธนาคารและอำเภอบทราบเพื่อดำเนินการต่อไป พร้อมทั้งแจ้งกรมการปกครอง ผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อทราบ 5) สพพ. โอนเงินให้กับหมู่บ้าน/ชุมชน ที่อนุมัติ และแจ้งหมู่บ้าน/ชุมชนที่ไม่ได้รับการอนุมัติพิจารณาเปลี่ยนแปลงโครงการ และ 6) หมู่บ้าน/ชุมชนเบิกจ่ายงบประมาณผ่านธนาคารออมสินและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)

(2.7) ความก้าวหน้าในการขับเคลื่อนโครงการ ณ เดือนพฤษภาคม 2550 ได้มีการดำเนินงานที่สำคัญคือ การจัดตั้งสำนักงานพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง (สพพ) และแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2550 โดยมีรองนายกรัฐมนตรี (นายโสมสิทธิ์ ปันเปี่ยมราษฎร์) เป็นประธานกรรมการ และมีนายอเนก เพิ่มวงศ์เสนีย์ รองเลขาธิการนายกรัฐมนตรีฝ่ายบริหาร และนายชาญชัย สุนทรภักดิ์ อธิบดีกรมการปกครอง เป็นกรรมการและเลขานุการ ปัจจุบันยังไม่มีเงินโอนให้แต่ละหมู่บ้าน/ชุมชน แต่ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนของการคัดเลือกหมู่บ้านว่าแต่ละหมู่บ้านจะได้รับงบประมาณจำนวนเท่าไร หลังจากนั้น สพพ. จะแจ้งให้กรมการปกครองทราบ และโอนเงินให้แก่อำเภอ/กิ่งอำเภอ ผ่านธนาคารออมสินหรือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ต่อไป

(3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคม เป็นยุทธศาสตร์ที่มุ่งสร้างสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน โดยเป็นการขับเคลื่อนร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคพัฒนาและภาคประชาสังคม ที่มีกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เป็นแกนประสาน ดังนี้

(3.1) หลักการสำคัญของยุทธศาสตร์ มี 8 ประการ ประกอบด้วย สังคมไม่ทอดทิ้งกัน มีเศรษฐกิจพอเพียงพึ่งตนเองได้ เติบโตบนพื้นฐานที่แข็งแรงอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน มีการใช้ทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและยั่งยืนทั้งในด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ความเป็นธรรมทางสังคมรวมถึงความเป็นธรรมทางกฎหมายและทางเศรษฐกิจ มีสันติแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี มีการพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น และมีความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นและประชาสังคม

(3.2) การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคม จะขับเคลื่อนผ่าน 3 ยุทธศาสตร์สำคัญ คือ

1) ยุทธศาสตร์สังคมไม่ทอดทิ้งกัน จะให้การดูแลผู้ด้อยโอกาสยากลำบากและถูกทอดทิ้ง จำนวน 25,000 คนในทุกตำบล โดยมีเครือข่ายองค์กรเอกชนดูแลเยี่ยมเยียนผู้ได้รับผลกระทบจากวิกฤติไฟใต้อย่างน้อย 2,500 คนจากทุกตำบลใน 5 จังหวัดชายแดน

ภาคใต้ โดยเครือข่ายอาสาสมัครเยียวยาชุมชน ช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย ส่งเสริมอาสาสมัครเพื่อสังคม สร้างบ้านให้คนจน ส่งเสริมให้มีคลินิกความยุติธรรมในทุกจังหวัด โดยการรวมตัวกันของทนายความ อัยการอาวุโส ตุลาการอาวุโส นักสิทธิมนุษยชน เยียวยา ช่วยเหลือผู้ไม่ได้รับความยุติธรรมที่ถูกทอดทิ้ง

2) ยุทธศาสตร์สังคมเข้มแข็ง จะส่งเสริมให้มีการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำในทุกพื้นที่ ในทุกองค์กรและทุกเรื่อง ทำให้เกิดการพัฒนาย่างบูรณาการโดยส่งเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มเป้าหมาย สถาบันครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาสังคม ตำบล จังหวัดและประเทศ

3) ยุทธศาสตร์สังคมคุณธรรม จะส่งเสริมให้ความดี ความงามอยู่ในความรู้สึกนึกคิดและการปฏิบัติของผู้คนในสังคม โดยส่งเสริมให้มีการศึกษา สำนวณ ความดีที่บุคคลองค์กรทำ และนำมาสื่อสารเพื่อขยายผลให้เต็มพื้นที่ ส่งเสริมบทบาทของสถาบันศาสนาในการพัฒนาจิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมจิตปัญญาศึกษาในการศึกษาทุกระดับและทุกประเภท ส่งเสริมการใช้สันติวิธีแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ส่งเสริมความเป็นธรรมทางสังคม ส่งเสริมการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของทุกคนอย่างเท่าเทียม

(3.3) กลไกการขับเคลื่อน ประกอบด้วย

1) คณะกรรมการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคม ซึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เป็นประธาน ผู้แทนจากภาคส่วนต่างๆ เป็นกรรมการ

2) คณะกรรมการชุดต่างๆตาม พ.ร.บ.ส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 โดยใช้แผนปฏิบัติการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมเพื่อชีวิตมั่นคง พ.ศ. 2550-2554 ประกอบด้วย 4 แผนงาน ได้แก่ 1) การจัดสวัสดิการสังคมเชิงรุกแก่ผู้รับบริการสวัสดิการสังคม 2) การคุ้มครองสิทธิทางสวัสดิการสังคมแก่ประชาชน 3) การพัฒนางาน กลไก การบูรณาการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรภาครัฐ เอกชน และชุมชน และ 4) การพัฒนาระบบการเงิน การคลังและกฎหมายเพื่อสนับสนุนงานสวัสดิการสังคม เป็นเครื่องมือในการแปลงไปสู่การปฏิบัติ

2.3 การขับเคลื่อนความอยู่เย็นเป็นสุขของชุมชนโดยภาคประชาชนและชุมชน

ปัจจุบันคนในชุมชนและสังคมตระหนักดีว่า การแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคมนั้น จะรอให้บุคคลภายนอกโดยเฉพาะภาครัฐนั้นเข้ามาแก้ไขปัญหาก็ คงสำเร็จได้ยาก ผู้นำชุมชนหลายคนได้มีความคิด และทดลองกระทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาให้กับตนเองและครอบครัว เพื่อนำไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ในที่นี้ขอยกตัวอย่างการ

ดำเนินงานที่สำคัญของผู้คนในชุมชนต่างๆ เพื่อเป็นบทเรียนหรือจุดประกายทางความคิดในการหาหนทางสร้างสุขให้กับคนในชุมชนและสังคมอื่นๆ โดยสังเขป ดังนี้

(1) การเสริมสร้างสุขภาวะของคนในชุมชน

โดยชุมชนโรงพยาบาลตำบลศรีฐาน จังหวัดยโสธร เป็นโรงพยาบาลตำบลที่พัฒนามาจากศูนย์สุขภาพชุมชน ซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการระดมทุนทรัพย์จากชุมชนคนละ 2 บาทต่อเดือน เพื่อนำมาจัดตั้งกองทุนพัฒนาการดำเนินการบริการสุขภาพแก่ประชาชนในชุมชน

แนวความคิด เริ่มจากชาวบ้านรู้สึกไม่พอใจบริการของศูนย์สุขภาพชุมชน เนื่องจากขีดความสามารถในการรักษาพยาบาลต่ำ คุณภาพยาสูยาของโรงพยาบาลไม่ได้ เมื่อมาที่ศูนย์ก็ไม่พบเจ้าหน้าที่ เพราะเจ้าหน้าที่ไปอบรม ขณะที่อำเภอป่าติ้วมีโรงพยาบาลชุมชนได้แต่ชาวศรีฐานไม่มี พระเกจิอาจารย์ศรีฐานไประดมทุนสร้างโรงพยาบาลให้หมู่บ้านอื่นได้ ชาวบ้านจึงมีความคิดที่อยากจะมีโรงพยาบาลใกล้บ้านจึงได้หารือกับพระ ประกอบกับสาธารณสุขจังหวัดมีโครงการให้ชุมชนไปดูงาน กลุ่มแกนนำประกอบด้วยพ่อสมฤทธิ์ สาธารณสุขอำเภอ นายก อบต. และหัวหน้าสถานีอนามัย จึงไปดูงานโรงพยาบาลตำบลของอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทำให้ได้แนวคิดที่จะพัฒนาศูนย์สุขภาพชุมชนของตนให้เป็นโรงพยาบาลสองบาทบ้าง จึงได้จัดทัศนศึกษาโดยพาแกนนำจากแต่ละหมู่บ้านไปดูงานอีกครั้ง และกลับมาทำประชาคมหมู่บ้านทุกหมู่บ้านในตำบลศรีฐานซึ่งประชาชนให้การสนับสนุนในการร่วมกันสมทบทุนคนละ 2 บาทต่อเดือนเพื่อจัดตั้งกองทุนในการพัฒนาศูนย์สุขภาพชุมชนเป็นโรงพยาบาลตำบล

การดำเนินงาน กำหนดวิสัยทัศน์ในการปฏิบัติงาน คือ “..ประชาชนร่วมมือกันสร้างสรรค์บริการใกล้บ้าน ใกล้ใจ..” กำหนดพันธกิจของโรงพยาบาลให้ “เป็นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ที่สนับสนุนการพึ่งตนเองด้านการดูแลสุขภาพของประชาชน โรงพยาบาลตำบลมีเป้าหมายการพัฒนาใน 2 ระดับด้วยกัน คือ ระดับพื้นที่ (ปฐมภูมิ) จะให้มีลักษณะของเวชปฏิบัติครอบครัวพัฒนาบ้านให้เป็นเหมือนหอผู้ป่วย รวมทั้งให้บริการเป็นลักษณะในบ้าน กลางดวงใจ ส่วนบริการระดับอำเภอ(ทุติยภูมิ) คือลดการไปรับบริการผู้ป่วยนอกที่โรงพยาบาลชุมชน (No OPD walk in) มีระบบส่งต่อผู้ป่วยที่มีประสิทธิภาพ และสามารถให้บริการแพทย์เฉพาะทางได้ โดยได้ดำเนินการปรับปรุงอาคารให้มีความเหมาะสมในการให้บริการแก่ผู้มาใช้บริการ มีห้องประชุม ห้องเก็บเวชภัณฑ์ ห้องและเตียงสำหรับคนไข้พักเพื่อดูอาการ มีการระดมเงินทุนจากประชาชนในหมู่บ้านคนละ2บาทต่อคนต่อเดือนเพื่อจัดตั้งกองทุนไว้สำหรับดูแลสุขภาพของคนในชุมชน นอกจากนี้ยังได้รับเงินสนับสนุนจาก อบต.เป็นรายปี และเงินสมทบบางส่วนจากการทอดผ้าป่าอีกด้วย จัดจ้างบุคลากรเพิ่ม และให้มีเจ้าหน้าที่อยู่เวรตลอด 24 ชั่วโมงโดยใช้เงินจากกองทุนมาเป็นค่าใช้จ่ายในการจ้างบุคลากรและค่าอยู่เวร

บริการ ของโรงพยาบาลศรีฐานประกอบด้วยการรักษาพยาบาล โดยมีพยาบาลวิชาชีพอยู่ประจำในการวินิจฉัยโรคและจ่ายยา เปิดคลินิกเบาหวาน การเยี่ยมบ้านผู้ป่วยทุกวัน ในช่วงป่วย การดูแลผู้ป่วยที่จำหน่ายกลับมาจากโรงพยาบาล การสร้างเสริมสุขภาพ โดยการจัดตั้งชมรมออกกำลังกายทั้งแอโรบิก รำไม้พลอง การให้การสุศึกษา การเยี่ยมบ้าน การป้องกันโรค โดยการจัดทำแฟ้มครอบครัวเพื่อคัดกรองโรคทางพันธุกรรม การให้ความรู้ในประชากรกลุ่มเสี่ยง การกำจัดลูกน้ำยุงลาย การให้บริการฉุกเฉิน มีรถยนต์นำส่งผู้ป่วยกรณีเจ็บป่วยฉุกเฉิน 1 คัน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก อบต.

จะเห็นได้ว่าจุดเริ่มต้นมาจากความไม่พึงพอใจในบริการของรัฐ จึงทำให้ชาวบ้านต้องการแสวงหาทางออกที่ดีกว่าประกอบกับแกนนำของชุมชนมีความคิดริเริ่มที่จะทดลองทำในสิ่งใหม่ๆ และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐทั้งในด้านของโอกาสของการเรียนรู้ การสนับสนุนทางวิชาการ การสนับสนุนจาก อบต.และความร่วมมือของภาคประชาชนที่ร่วมแรงและร่วมทุนในการจัดตั้งกองทุนชุมชนเพื่อดูแลสุขภาพของคนในชุมชนด้วยกันเอง ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าหากชุมชนมีความร่วมแรงร่วมใจกันอย่างแท้จริง เสียสละเพื่อส่วนรวมเพียงเล็กน้อยแล้วชุมชนก็มีศักยภาพพอที่จะจัดบริการด้านสุขภาพในระดับชุมชนได้

(2) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยผู้นำชุมชนเป็นตัวอย่างสำหรับการเรียนรู้

คุณลุงจวน ผลเกิด ปราชญ์ชาวบ้านวัย 67 ปี แห่งตำบลโพธิ์ไทรงาม กิ่งอำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร เป็นตัวอย่างหนึ่งของการยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในระดับปัจเจก ซึ่งลุงจวนมีคติประจำตัวที่ว่า “ถ้าอยากจะทำให้ชีวิตมีความสุข ไม่เป็นหนี้เป็นสิน เราต้องรู้จักคำว่า “พอ” ให้เป็น ต้องรู้จักตนเอง ไม่ฟุ้งเฟ้อ ประหยัด ไม่เล่นการพนัน ไม่ติดอบายมุข และต้องมีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา แล้วชีวิตของเราก็จะมีความสุขตลอดไป” ลุงจวนเริ่มทดลองทำการเกษตรแบบผสมผสานในพื้นที่ของตนเองจำนวน 6 งาน โดยขุดแปลงปลูกผักนานาชนิดขายเพื่อนำเงินมาเป็นทุนร่วมกับทุนเดิมที่มีอยู่ นำมาปลูกพืชผลที่กินได้ เช่น ส้มโอ พริก มะเขือ ผักบุ้ง ลำไย ลิ้นจี่ เป็นต้น โดยพืชที่ปลูกมากได้แก่ ส้มโอ เนื่องจากปลูกง่าย ดูแลง่าย ให้ผลผลิตดี ราคาดี การจัดการศัตรูพืชใช้สารสกัดชีวภาพที่ทำจากพืชสมุนไพรในท้องถิ่น ทำให้ไม่ต้องลงทุนมาก และสร้างบ่อเลี้ยงปลาโดยเลือกเลี้ยงปลาหมอ เพราะโตเร็ว ราคาดี ไม่มีคู่แข่ง เมื่อมีรายได้ก็จะแบ่งรายได้เป็น 4 ส่วน คือส่วนแรกมอบให้ภรรยาและลูกๆ ส่วนที่สองมอบให้พ่อแม่หรือบุพพการีผู้มีพระคุณ ส่วนที่สามสำหรับใช้สอยในชีวิตประจำวัน และส่วนที่สี่เก็บออมเอาไว้สำหรับใช้ในคราวจำเป็นหรือยามฉุกเฉิน ซึ่งเป็นการบริหารจัดการเงินที่ได้ผลอย่างดีและเป็นตัวอย่างที่ทุกคนควรจะนำไปประพฤติปฏิบัติตาม

จากความสำเร็จของลุงจวนในการทำเกษตรกรรมแบบผสมผสานและปลอดสารเคมี ทำให้บ้านและสวนของลุงจวนถูกตั้งให้เป็น “ศูนย์การเรียนรู้การทำเกษตรกรรม

แบบผสมผสานและปลอดภัย” มีคนมาศึกษาเรียนรู้และดูงานอย่างสม่ำเสมอ ทั้งหน่วยงานของรัฐ เอกชน องค์กรชุมชน ครู วปอ.ภาคประชาชน และชาวต่างประเทศ โดยลุงจวนเป็นผู้ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้

ลุงจวนบอกว่า “ทุกวันนี้ไม่ได้ออกไปหาเงินเหมือนแต่ก่อน แต่เงินจะเป็นฝ่ายมาหาเอง พอใจแล้วกับการใช้ชีวิตอยู่กับที่ดินเพียง 6 งาน มีความสุขมากกับชีวิตที่กำลังเป็นอยู่ มีความสุขที่ไม่ต้องมีหนี้สิน มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ในชีวิตนี้ไม่ต้องการอะไรอีกแล้ว จะขอใช้ชีวิตอยู่อย่างพอเพียง และวันเวลาของชีวิตที่เหลืออยู่ ก็จะขอทำความดีทุก ๆ อย่างเพื่อใช้หนี้แผ่นดินเกิดที่ได้มอบชีวิตอันแสนสุขและอบอุ่นให้กับตนเองเสมอมา”

จะเห็นได้ว่าการดำเนินชีวิตของลุงจวนเป็นตัวอย่างหนึ่งของคนที่รู้จักคำว่า “พอ” เป็นผู้ที่มีความรอบรู้ รอบคอบ เรียนรู้ที่จะพึ่งพาตนเอง อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ มีคุณธรรมที่จะทดแทนแผ่นดินเกิด สิ่งเหล่านี้ก็สามารถทำให้มีความสุขได้โดยไม่จำเป็นต้องมีทรัพย์สินมากมาย

(3) การสร้างชุมชนให้เข้มแข็งโดยสร้างภูมิคุ้มกันแก่ชุมชน

ชุมชนสาคลี ตั้งอยู่ที่อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นชุมชนตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นความพยายามในการปรับตัวของชาวบ้านภายใต้กระแสทุนนิยม จากความเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายในและปัจจัยภายนอกชุมชน เช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆ ชุมชนสาคลีต้องประสบกับปัญหาสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนที่เริ่มอ่อนแอ โดยชุมชนสาคลีได้รับผลกระทบจากนโยบายการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคในช่วง 10 กว่าปีที่ผ่านมา ซึ่งกำหนดให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นเขตส่งเสริมการลงทุน ทำให้มีโรงงานขนาดใหญ่ไปดำเนินงานในพื้นที่เป็นจำนวนมาก มีแรงงานจากในชุมชนและนอกชุมชนหลั่งไหลเข้าไปในชุมชนเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการคัดค้านและต่อต้านจากคนในชุมชน จนกลายเป็นความขัดแย้งกับโรงงานอุตสาหกรรม

ผู้นำชุมชนโดยอาจารย์สุรินทร์ กิจนิตย์ชีว์ ครูโรงเรียนบ้านสาคลี ได้พยายามหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา โดยการปรับตัวที่จะอยู่ร่วมกับโรงงานอุตสาหกรรมอย่างเกื้อกูลกัน เป็นการยอมรับการอยู่และเรียนรู้ร่วมกันระหว่างภาคเกษตรและอุตสาหกรรม ขณะเดียวกันชุมชนได้ปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ เนื่องจากชาวบ้านประสบกับปัญหาหนี้สินจากการทำเกษตรกรรม ประกอบกับชาวบ้านในชุมชนมีแนวโน้มประกอบอาชีพเกษตรกรรมน้อยลง และไปประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมมากขึ้น ชุมชนสาคลีจึงได้ริเริ่มการรวมกลุ่ม จัดกิจกรรมต่างๆ และปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมให้เกื้อกูลต่อการดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งในชุมชน โดยการอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพึ่งตนเองในระดับหนึ่ง และการประสานทรัพยากรจากภายนอกชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมการพึ่งตนเองและสร้างความเข้มแข็งของชุมชน อาทิ

(1.1) การรวมกลุ่มเกษตรกรผสมผสาน การปลูกผักปลอดสารพิษ การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรโดยการทำน้ำดื่มสมุนไพร ผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือนจะนำไปจำหน่ายในชุมชน โรงงานอุตสาหกรรมซึ่งมีลูกหลานของเกษตรกรทำงานอยู่ และตลาด /อำเภอ โดยมีเกษตรกรเป็นผู้นำผลผลิตมาจำหน่ายเอง

(1.2) การรวมกลุ่มออมทรัพย์สาธิต เพื่อระดมทุนแก่ผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ ทำการค้าหรือธุรกิจขนาดเล็กเพื่อรองรับการขยายตัวของอาชีพที่หลากหลายในชุมชน และการออมเงินเพื่อพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิต รวมทั้งการมีกิจกรรมเสริมการฟื้นฟูความสัมพันธ์ในชุมชนในรูปแบบต่างๆ เพื่อความสามัคคีและเอื้ออาทรต่อกัน

(1.3) การจัดกิจกรรมเสริมความเข้มแข็งของการรวมกลุ่ม ได้แก่ การพบปะร่วมพูดคุยกับแกนนำและกลุ่มบุคคลต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ การจัดเวทีนำเสนอและแลกเปลี่ยนข้อมูล การจัดกิจกรรมเสริมความรู้โดยเชิญผู้รู้จากภายนอกมาให้ความรู้ และนำคนในชุมชนไปศึกษาดูงานในแหล่งความรู้ต่างๆ การจัดเวทีการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานและวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่มต่างๆ

จากกระบวนการแก้ปัญหาด้วยการศึกษาเรียนรู้และพัฒนาทางเลือกร่วมกัน ทำให้เกิดการขยายผลและการสร้างเครือข่ายไปยังชุมชนใกล้เคียง จากชุมชนสาธิตเป็นชุมชนวัฒนธรรมมารวิชัยที่ครอบคลุม 3 ตำบลของอำเภอเสนา คือ บ้านหลวง บางนมโคและสามตุ่ม และต่อมาได้เพิ่มเติมอีกตำบลคือ สามก้อ สุดท้ายเรียกว่า ชุมชนวัฒนธรรมคลองขนมจีน ซึ่งรวมถึงตำบลคู่สลอด พระยาบันลือ ของอำเภอลาดบัวหลวง ทำให้ชุมชนสาธิตเป็นกรณีศึกษาของกระบวนการปรับตัว การสร้างชุมชนเข้มแข็งขององค์กรชุมชน การสร้างเครือข่ายภาคีการพัฒนาเพื่อไปสู่ความอยู่ดีมีสุขของประชาชน

(4) การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยการจัดตั้งตนเองและสร้างเครือข่าย

มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี โรงพยาบาลอุบลรัตน์ อ.อุบลรัตน์ จ.ขอนแก่น ได้รับการก่อตั้งเมื่อปี 2538 โดยหนึ่งในผู้ร่วมก่อตั้งสำคัญคือ นพ.อภิสิทธิ์ ช้างวรารังกูร แห่งโรงพยาบาลอุบลรัตน์ มีที่มาจากแนวความคิดพื้นฐานที่ว่าหากชุมชนมีความเข้มแข็ง ชาวบ้านก็จะมีสุขภาพดี แต่ถ้าชาวบ้านมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือทางด้านคุณภาพชีวิต ก็จะทำให้เกิดความเจ็บป่วยตามมา นอกจากนี้ นพ.อภิสิทธิ์ มีความเห็นว่า วิกฤติที่สำคัญประการหนึ่งของชุมชนชนบททั่วประเทศ คือ การปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้ชาวบ้านประสบแต่การขาดทุน เพราะต้องพึ่งพากลไกจากตลาด

การดำเนินงานของมูลนิธิฯ เริ่มจากการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการจัดการสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองโดยการระดมสมองอย่างต่อเนื่องและร่วมกับการศึกษาดูงานของผู้นำท้องถิ่น/ปราชญ์ชาวบ้าน ทำให้มีการค้นพบภูมิปัญญาของคนในชนบทมากมาย เช่น แนวคิดเกษตรธรรมชาติที่เน้นเพื่ออยู่เพื่อกิน มีเหลือขาย และยังเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

สิ่งแวดล้อม การค้นพบองค์ความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ เช่น สมุนไพร การแพทย์แผนโบราณ พันธุ์ไม้พื้นบ้าน เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้สามารถนำมาปรับใช้เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ภายใต้บริบทความเปลี่ยนแปลงมากมายของสังคมไทย

จากการดำเนินงานของมูลนิธิฯ ที่ได้ร่วมมือกับเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ได้ส่งผลให้เกิดการดำเนินงานและกิจกรรมต่างๆ มากมายทั้งในระดับปัจเจกและชุมชนและการขยายตัวของเครือข่ายออกไปอย่างกว้างขวางทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน การสร้างองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสม การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการจัดการของเครือข่ายพหุภาคีการพัฒนาซึ่งประกอบด้วยองค์กรชาวบ้าน นักพัฒนาภาครัฐ ภาคเอกชน นักวิชาการ ธุรกิจและสื่อมวลชน เป็นการทำงานด้วยความสมานฉันท์ ร่วมกันเรียนรู้ ร่วมคิดร่วมทำ พร้อมทั้งสรุปบทเรียนร่วมกัน กิจกรรมการดำเนินงานที่สำคัญ เช่น การเกษตรผสมผสาน อุตสาหกรรมครอบครัวและชุมชน ธุรกิจชุมชนตามหลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน การจัดเวทีเครือข่ายเกษตรระดับปัจเจกและชุมชนให้เรียนรู้สู่การพึ่งตนเอง เป็นการพัฒนาแบบบูรณาการโดยมีเป้าหมายคือคนมีความสุขทั้งกาย ใจ สังคม และปัญญา ครอบครัวอบอุ่นและชุมชนเข้มแข็ง มีคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ดี ทั้งนี้ มูลนิธิฯ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ได้ร่วมกันกำหนดพันธกิจใหญ่ๆ สำคัญ 3 เรื่อง ได้แก่ 1) การสร้างความรู้ในการแก้ปัญหาไปสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอย่างสมดุล และมีความสุขด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านและเทคโนโลยีที่เหมาะสม ร่วมกับการวิจัยชุมชน เพื่อชุมชน ของชุมชนและโดยชุมชน 2) การเคลื่อนสังคมไปถึง 1 ล้านครอบครัวทั่วอีสาน ด้านการจัดการความรู้ และการจัดการเครือข่ายให้คนมารวมตัว ร่วมคิดร่วมเรียนรู้ สู่การปฏิบัติอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ และ 3) การบริหารจัดการเพื่อผลักดันเชิงนโยบายผ่านระบบราชการและระบบการเมือง

(5) การฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน

ชุมชนบ้านวังลุ่ม จังหวัดระนองเป็นชุมชนเล็กๆ เพียง 23 ครัวเรือนมีประชากร 140 คน ประกอบอาชีพทำสวนยาง รองลงมาคือ ไร่กาแฟ ปลูกผลไม้ ทำนา เลี้ยงสัตว์ เป็นชุมชนตัวอย่างหนึ่งของการมีแกนนำที่เข้มแข็งซึ่งประกอบด้วยผู้ใหญ่สุคนธ์และแกนนำชุมชน คนในชุมชนมีความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจในการที่จะแก้ไขปัญหา พึ่งพาตนเองและช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งในยามวิกฤติและยามปกติ

แนวคิด ยึดแนวทางการใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่าและยั่งยืน พร้อมกับการคิดกิจกรรมใหม่ๆ เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก

กิจกรรม 1) มีการรวมกลุ่มกันเพื่อฟื้นฟูชุมชน ภายหลังเกิดวิกฤติดินถล่มหมู่บ้าน โดยการจัดทำระบบประปาภูเขาด้วยเขื่อนดินราคาถูกซึ่งเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นแทนการทำเป็นคอนกรีตที่ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายสูง และการประกาศเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา ด้วยการห้ามจับปลาในฤดูวางไข่ หากฝ่าฝืนจะปรับเป็นเงิน 2,000- 5,000 บาท ซึ่งในระยะแรกชาวบ้านก็ไม่เห็นด้วยแต่ต่อมาพบว่าจำนวนปลาชุกชุมมากขึ้นประชาชนก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี อำเภอให้การสนับสนุนในการประชาสัมพันธ์และยกย่องกิจกรรมดังกล่าวให้เป็นตัวอย่าง

2) จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เริ่มจากในปี 2542 กลุ่มแกนนำมีความคิดว่าควรมีแหล่งเงินออมของคนในชุมชนเพื่อไว้ใช้ในยามเจ็บป่วยหรือจำเป็นมีคณะกรรมการพิจารณาในการให้กู้ยืมตามความจำเป็นและจำนวนเงินในบัญชี ทุกครัวเรือนเป็นสมาชิก เป็นที่สังเกตว่าคนส่วนใหญ่ไม่ค่อยกู้ยืมเงินและแทบไม่เห็นการกู้ยืมเพื่อไปซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย เช่น มือถือ รถมอเตอร์ไซด์ ฯลฯ นอกจากนั้นกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาทก็มีคนกู้ยืมไม่ถึงครึ่งและเมื่อกู้ไปแล้วก็ใช้คืนครบถ้วน ชุมชนบ้านวังลุ่มได้รับการจัดให้เป็นหมู่บ้านที่มีการบริหารจัดการเงินกองทุนหมู่บ้านดีเด่น และได้รับเงินเพิ่มอีก 1 แสนบาท

3) จัดตั้งกองทุนสวัสดิการ โดยการนำดอกผลจากการปล่อยเงินกู้จากกองทุนหมู่บ้านร่วมกับเงินสนับสนุนจาก อบต. มาจัดสวัสดิการให้กับเด็กนักเรียนที่มีฐานะยากจนและผู้สูงอายุที่ต้องการรับความช่วยเหลือ

4) จัดตั้งกองทุนฌาปนกิจ โดยเก็บเงินจากทุกครัวเรือนทั้งตำบล (300 ครัวเรือน) ครัวเรือนละ 100 บาท เมื่อมีผู้เสียชีวิตก็จะได้รับเงินไปเพื่อเป็นค่าจัดการศพ

5) การรวมกลุ่มประกอบอาชีพ เพื่อการพึ่งพาตนเอง เช่น กลุ่มเลี้ยงวัว ได้รับเงินสนับสนุนจากหน่วยราชการและ อบต. ครอบครัวที่ได้วัวไปเลี้ยงจะเสียดอกเบี้ยร้อยละ 3 ต่อปี ดอกผลที่ได้ อบต.นำไปจัดสวัสดิการให้กับชุมชน กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ เป็นการปลูกผักพื้นบ้านแซมในสวนยางไว้กินเอง เหลือจึงขายในนามของกลุ่มที่ตลาดกลางของหมู่บ้าน กลุ่มทำไม้กวาดดอกอ้อ และชุมชนได้จัดกิจกรรมปลูกป่าชุมชน มีคณะกรรมการทำหน้าที่ดูแลการเข้าไปใช้ประโยชน์ รวมทั้งการจัดการท่องเที่ยวชุมชน โดยกำหนดให้มีมาตรการควบคุมมิให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

6) มีการจัดทำแผนแม่บทชุมชนที่เชื่อมโยงกับ อบต. โดย อบต. เข้ามาให้การสนับสนุนในกิจกรรมที่เป็นความต้องการของชุมชน เช่น การจัดระบบสวัสดิการชุมชน การท่องเที่ยวชุมชน และการก่อสร้างระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน เป็นต้น

บ้านวังลุ่ม ชุมชนเล็กๆ แห่งหนึ่งในจังหวัดระนอง เป็นตัวอย่างของชุมชนที่ผู้คนไม่นิยมเป็นหนี้สิน ไม่นิยมซื้อของฟุ่มเฟือย วัยรุ่นได้เห็นแบบอย่างที่ดีจากผู้ใหญ่ ไม่มีปัญหายาเสพติด สมาชิกคนหนึ่งยืนยันว่าแม้แต่บุหรี่ยุคในชุมชนก็สูบกันน้อยมาก คนในชุมชนมีความรัก

ความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจกันในการแก้ปัญหาของชุมชน การรวมกลุ่มกันในการประกอบอาชีพ เพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการจัดสวัสดิการเพื่อเด็กยากจนและคนด้อยโอกาสให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ด้วยการพึ่งพากันเองภายในชุมชน

(6) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันการเงินชุมชน

สถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีได้ถูกกล่าวถึงและนำมาถ่ายทอดเป็นบทเรียนอันทรงคุณค่าต่อกระบวนการพัฒนา และการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น ให้ชุมชนต่างๆ ได้เรียนรู้และสร้างแรงบันดาลใจให้กับคนที่มาศึกษาดูงานอย่างกว้างขวาง และบ่อยครั้ง เนื่องจากเป็นตำบลที่มีรูปธรรมความสำเร็จของกระบวนการพัฒนาชุมชน

ตำบลหนองสาหร่าย ประกอบด้วย 8 หมู่บ้าน 782 ครัวเรือน ประชากร 3,840 คน เป็นชุมชนที่มี อสม.เข้มแข็งและทำหน้าที่เป็นกลไกในการเชื่อมประสานการทำงานระหว่างหน่วยราชการและชุมชนได้เป็นอย่างดีและมีความต่อเนื่อง ในปี 2545 ตำบลหนองสาหร่ายได้มีกระบวนการจัดทำแผนชุมชน ทำให้พบว่า รายได้ของคนในตำบลมี 72 ล้านบาท หนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบ ประมาณ 88 ล้านบาท มีกองทุน 93 กลุ่ม เงินทุน 12 ล้านบาท มีสมาชิกประมาณ 700-800 คน ชาวบ้านจึงมีแนวคิดที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยการค้นหาเพื่อนและพลังในการช่วยกันทำงาน และต้องการหาองค์ความรู้จากภายนอกโดยการไปศึกษาดูงานที่ อบต.เขาคราม จังหวัดกระบี่ ตำบลไม้เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช และตำบลสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

จากการศึกษาดูงานทำให้ตระหนักถึงความสำคัญของการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหนี้สินโดยใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชนในการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการเพื่อให้ความช่วยเหลือคนในตำบล จึงเกิดเวทีเพื่อสร้างความเข้าใจกับคณะกรรมการกลุ่มต่างๆ ทั้ง 8 หมู่บ้าน มีการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับคณะกรรมการองค์การการเงินเพื่อร่วมกันหาแนวทางในการตั้งสถาบันการเงินตำบลหนองสาหร่าย และการพัฒนาผู้นำ มีการนำผู้นำจากหมู่บ้านต่างๆ เข้าอบรมในโรงเรียนผู้นำ จากกิจกรรมดังกล่าวทำให้เกิดการชักชวนเพื่อนหมู่บ้านอื่นๆ มาเข้าร่วมเป็นสมาชิก นำไปสู่การเชื่อมโยงบูรณาการกองทุนของแต่ละหมู่บ้านเข้าด้วยกันได้สำเร็จ จัดตั้งเป็น “สถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย” โดยใช้หลักบันได 9 ขั้นในการดำเนินงาน คือ 1) การเตรียมคน สร้างทีมงาน 2) การสำรวจทุนเดิมของตำบล 3) การพัฒนาระบบบัญชีของกลุ่มต่างๆ 4) การสร้างความเข้าใจรายหมู่บ้านโดยใช้เวทีประชาคม 5) จัดตั้งคณะทำงานที่มาจากคณะกรรมการของแต่ละหมู่บ้าน 6) เลือกคณะกรรมการบริหารสถาบัน 7) จัดตั้งสถาบันการเงิน 8) การบูรณาการเชื่อมโยงกับกองทุนอื่นในตำบล 9) การพัฒนาสมาชิกและขยายผล ทำให้สามารถจัดตั้งสถาบันการเงินได้อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2549 มีสมาชิกมาเปิดบัญชีฝากเงินกับสถาบันฯ ปัจจุบันเงินหุ้น 248,400 บาท เงินฝากของสมาชิกทั้งระดับกลุ่มและรายบุคคลรวมเป็นเงิน 2,200,693 บาท (ข้อมูล ณ กุมภาพันธ์ 2550) ชุมชนตำบลหนองสาหร่ายได้จัดทำยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุข พร้อมทั้ง

กำหนดเกณฑ์และตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของคนในตำบลโดยเน้นไปที่ความดีของคนในชุมชน ซึ่งมี 22 เกณฑ์ 63 ตัวชี้วัด (ภาคผนวก 3)

ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีเป็นตัวอย่างหนึ่งของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของชุมชนด้วยการใช้กระบวนการแผนชุมชนเป็นเครื่องมือ การค้นหาองค์ความรู้หรือประสบการณ์จากชุมชนอื่น และใช้ทุนทางสังคมในชุมชนที่มีอยู่ ด้วยการบูรณาการกองทุนที่มีอยู่ในแต่ละหมู่บ้านและจัดตั้งเป็นสถาบันการเงินชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน ซึ่งจะสามารถนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ต่อไป

ส่วนที่ 4. ประเด็นปัญหาการพัฒนาศักยภาพคนและชุมชนที่ต้องเร่งแก้ไขและปรับปรุงเพื่อเสริมสร้างให้คนไทยมีความอยู่เย็นเป็นสุขมากขึ้น

ถึงแม้ที่ผ่านมา ภาครัฐจะมีนโยบาย มาตรการ ตลอดจนดำเนินโครงการพัฒนา ซึ่งมีความครอบคลุมทุกมิติในการดำเนินชีวิตของคนโดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและความอยู่เย็นเป็นสุขให้แก่คนไทยทุกคนอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งภาคีการพัฒนาต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศในมิติต่างๆ มากขึ้น จนทำให้สถานการณ์การพัฒนาเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของสังคมในระดับภาพรวมมีทิศทางมุ่งไปสู่ความอยู่เย็นมากขึ้นก็ตาม แต่จากการวิเคราะห์สถานการณ์ด้านการพัฒนา พบประเด็นการพัฒนาด้านการศักยภาพคนและการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่ยังเป็นปัญหา และสมควรได้รับการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น เพื่อให้สามารถทำบทบาทหน้าที่ในการเสริมสร้างและสนับสนุนให้คนไทยและสังคมมีความอยู่เย็นเป็นสุขมากขึ้นที่สำคัญ คือ

1. คนไทยยังมีพฤติกรรมสุขภาพที่ไม่เหมาะสม เสี่ยงต่อการเจ็บป่วยและตายด้วยโรคที่ป้องกันได้

จากภาวะการเจ็บป่วยและตายของประชากรด้วยโรคที่สำคัญ คือ โรคมะเร็ง อุบัติเหตุ ความดันโลหิตสูง และโรคหัวใจ อีกทั้งประชากรเด็กอายุ 3 -11 ปีมีแนวโน้มการมีภาวะโภชนาการเกินมากขึ้น พบสาเหตุสำคัญของการเกิดโรคดังกล่าวมาจากพฤติกรรมการบริโภค ทั้งการบริโภคอาหารที่ไม่ถูกสุขลักษณะ อาหารประเภทแป้ง น้ำตาล อาหารที่มีไขมันสูง มีสารปนเปื้อน ไม่สะอาด และปลอดภัย อีกทั้งการสูบบุหรี่ ดื่มสุรา การเสพสารเสพติด และการขาดการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง ล้วนเป็นปัจจัยเสี่ยงทำให้เกิดโรคต่างๆ ได้มากขึ้น

2. การสร้างคุณภาพให้กับเด็กและเยาวชนและการสร้างโอกาสให้มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องยังดำเนินการได้ในขอบเขตจำกัด

การปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนให้เด็กและเยาวชนมีความสามารถในการคิดเป็นวิเคราะห์ ค้นคว้าและวิจัยได้ ครูเป็นตัวจักรหรือฟันเฟืองสำคัญซึ่งต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้เช่นเดียวกับเด็กจึงจะไปสอนเด็กได้ ปัจจุบันแม้ครูโดยเฉลี่ยภาพรวมจะมีวุฒิทางการศึกษาสูงขึ้น แต่มีจำนวนมากที่ไม่สามารถนำเอาความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน อีกทั้งครูจำนวนมากยังมีภาระหนี้สินล้นพ้นตัวทำให้มีความพร้อมในการสอนเด็กนักเรียนอย่างเต็มที่น้อยลง ขณะที่การพัฒนาคุณภาพทางการศึกษายังไม่มีเกณฑ์การประเมินที่ชัดเจนและยอมรับได้ของทุกฝ่าย การบริหารจัดการศึกษายังเป็นแบบรวมศูนย์ทำให้ไม่มีความหลากหลายในการจัดการความรู้ได้อย่างกว้างขวาง นอกจากนี้การลงทุนทางการศึกษาที่ผ่านมายังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอในการเพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เนื่องจากงบประมาณส่วนใหญ่เป็นการลงทุนในสิ่งปลูกสร้างและการจัดหาสิ่งของมากกว่าการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างจริงจัง รัฐยังคงผูกขาดการจัดการศึกษาโดยไม่ได้แยกแยะและกำหนดนโยบายให้ชัดเจนว่าอะไรที่จำเป็นต้องลงทุนเองและอะไรที่ต้องสร้างความร่วมมือ อีกทั้งขาดการกำหนดสัดส่วนการผลิตกำลังคนในสาขาต่างๆ ที่ชัดเจน ขณะที่ภาคประชาชนเองส่วนใหญ่มีค่านิยมที่ให้ความสำคัญกับใบปริญญาบัตรมากกว่าคุณภาพและความรู้ความสามารถที่จะได้รับ

3. ความอ่อนแอของสถาบันครอบครัว ที่ไม่สามารถทำบทบาทหน้าที่ของตนเองได้อย่างเหมาะสม

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีความซับซ้อนและเป็นไปอย่างรวดเร็วทำให้รูปแบบของครอบครัวไทยมีความหลากหลาย มีแนวโน้มการเป็นครอบครัวเดี่ยวเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันการประกอบอาชีพเพื่อการดำรงชีวิตในสังคมเป็นเหตุให้สมาชิกในครอบครัวต่างไม่มีเวลาให้แก่งานส่งผลต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่เข้มแข็งในอดีตเริ่มลดน้อยถอยลง ทั้งในแง่ของศักยภาพบุคคลในครอบครัว และการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เด็ก รวมทั้งสมาชิกในครอบครัวตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนเองน้อยลง การอบรมเลี้ยงดู ปลูกฝังค่านิยม และถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่สมาชิก ถูกผลักเป็นภาระให้แก่สถาบันทางสังคมอื่นๆ ทำให้เด็กขาดความรักความอบอุ่นจากครอบครัว ประกอบกับเด็กและเยาวชนมีค่านิยมที่เปลี่ยนไปโดยให้ความสำคัญทางด้านวัตถุมากกว่าจิตใจ และมีพฤติกรรมที่ลอกเลียนแบบจากสื่อต่างๆ ส่งผลให้มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและเป็นปัญหาต่อสังคมมากขึ้น จะเห็นได้จากเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดในช่วง พ.ศ. 2549 นั้นจะมากจากครอบครัวที่มีพ่อแม่อาศัยอยู่ด้วยกันถึงร้อยละ 50 ส่วนที่เหลือมาจากครอบครัวแตกแยก โดยเป็นเด็กที่อาศัยกับแม่ร้อยละ 18 อาศัยกับพ่อร้อยละ 8 และอาศัยอยู่กับคนอื่น ๆ เช่น ญาติ เพื่อน และอยู่คนเดียวอีกร้อยละ 24

4. การบริหารจัดการของชุมชนเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองยังไม่เข้มแข็ง

เนื่องจากกลุ่มและองค์กรในชุมชนยังขาดทุนสำคัญทั้งทุนที่เป็นความรู้ และทุนที่เป็นเงิน สำหรับนำมาใช้หมุนเวียนในกิจกรรมของชุมชนอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้องค์กรต่างๆ ขาดทักษะในการดำเนินงาน และการบริหารจัดการทางการเงิน จนไม่สามารถรับผลกระทบจากความผันผวนของภาวะธุรกิจที่เกิดขึ้นได้ดีเท่าที่ควร นอกจากนี้การขาดองค์ความรู้ที่จำเป็นทั้งในด้านการบริหารจัดการ การตลาด การบัญชี การสร้างมูลค่าเพิ่มในการผลิตสินค้าและบริการ การจดสิทธิบัตร ภูมิปัญญา หรือบางชุมชนมีองค์ความรู้แต่ไม่ได้มีการจัดระบบเพื่อนำมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ มีการพึ่งพิงปัจจัยภายนอกมากทั้งด้านทุน พลังงาน เทคโนโลยี การขาดข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์ในการทำธุรกิจ ขาดทักษะในการบริหารทุน ตลอดจนการจัดการเศรษฐกิจชุมชนและเครือข่ายผลิตภัณฑ์อย่างครบวงจรล้วนมีผลทำให้ไม่สามารถบริหารจัดการกิจกรรมของกลุ่มได้อย่างต่อเนื่อง ชุมชนจึงยังไม่เข้มแข็งและมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ดีเท่าที่ควร

5. การเข้าถึงระบบการคุ้มครองทางสังคมของแรงงานส่วนใหญ่

เนื่องจากพระราชบัญญัติประกันสังคมยังไม่เอื้อให้แรงงานที่อยู่นอกระบบเข้ามาใช้บริการ เพราะผู้ที่เป็นแรงงานนอกระบบมีลักษณะงานหลากหลาย รายได้น้อยหรือไม่แน่นอน ไม่มีนายจ้าง ส่งผลให้แรงงานนอกระบบยังไม่ได้รับการคุ้มครอง แม้ว่าจะรัฐจะเปิดโอกาสให้มีระบบประกันสังคมแบบสมัครใจ ก็ยังไม่สามารถสร้างแรงจูงใจให้กลุ่มแรงงานเหล่านี้เข้าสู่ระบบประกันสังคมได้

6. การแพร่ระบาดของอาชญากรรมและยาเสพติด

ที่ผ่านมาแม้ภาครัฐจะมีนโยบายปราบปรามอย่างจริงจังและต่อเนื่อง แต่ยังไม่สามารถปราบให้หมดสิ้นอย่างถาวร โดยคดียาเสพติดที่รับแจ้งในช่วงปี 2547-2549 มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 22.9 ต่อปี ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเพราะผู้ค้ำมีรูปแบบการค้าและประเภทของยาเสพติดใหม่ๆ ที่หลอกประชาชนให้หลงเชื่อได้ง่ายขึ้น

7. คนในสังคมยังขาดศีลธรรมอันดีงามในการดำเนินชีวิต รวมทั้งความตระหนักและมีส่วนร่วมในการสร้างความสมานฉันท์ให้แก่สังคม

ความสมานฉันท์ของคนในชาติเป็นปัญหาที่มีความรุนแรงและเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2547-2549) นอกจากการร้องเรียนเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนแล้ว ยังมีปัญหาความขัดแย้งทั้งในเรื่องที่ดินทำกิน ความขัดแย้งในความคิดทั้งทางการเมืองและการปกครองนำไปสู่การชุมนุมประท้วงของกลุ่มต่างๆ มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีปัญหาความไม่สงบสุขในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องซึ่งมีการใช้อาวุธทำร้ายกันจนถึงแก่ชีวิตไม่เว้นแต่ละวัน สำหรับการยึดมั่นและปฏิบัติตามศีลธรรมที่ดีงามพบว่าคนสังคมขาดความ

เมตตากฎาต่อเพื่อนมนุษย์มากยิ่งขึ้น สะท้อนได้จากสัดส่วนและจำนวนของคดีต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งที่เป็นคดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน คดีชีวิตร่างกายและเพศ คดียาเสพติด และรวมถึงจำนวนเรื่องที่มีการร้องเรียนต่อคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคด้วย

ส่วนที่ 5. ข้อเสนอยุทธศาสตร์การ “สร้างสุขของคนในชุมชนและสังคมไทย” และระบบการติดตามประเมินผล

จากสถานการณ์และประเด็นปัญหาด้านการพัฒนาศักยภาพคนและชุมชนที่ยังคงมีอยู่ เห็นควรกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการในระยะปี 2551-2552 ที่สำคัญ โดยยังคงยึดแนวทางตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการพัฒนาแบบองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการเสริมสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขให้กับคนในชุมชนและสังคมไทย ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การสร้างเสริมสุขภาวะของคนในชุมชนและสังคมให้มีความแข็งแรง ทั้งร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา เพื่อให้ประชาชนทุกช่วงวัยสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขตามอัตภาพ โดย

1. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ให้เข้ามาสืบบทบาทในการดูแลสุขภาพโดยเน้นคนและชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมด้านสุขภาพที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน การส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของชุมชนในชุมชน และสร้างมาตรการจูงใจให้ภาคีการพัฒนาต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมสุขภาพของประชาชน

2. ส่งเสริมให้มีการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีสุขภาพที่ดี และให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชนและสังคม โดยส่งเสริมการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีทั้งที่บ้าน โรงเรียน สถานที่ทำงาน ชุมชนและสังคม รวมทั้งดำเนินงานตามมาตรการต่างๆ ที่จูงใจให้ผู้คนในสังคมปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ทั้งการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ การควบคุมการโฆษณาสินค้าอุปโภคบริโภคที่ไม่จำเป็นหรือมีผลเสียต่อสุขภาพ มาตรการทางภาษี และการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง

3. พัฒนาคุณภาพมาตรฐานการศึกษาให้นำไปสู่การคิดเป็น ทำเป็น โดยส่งเสริมให้คนได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เข้าถึงแหล่งความรู้และแหล่งทุน ควบคู่ไปกับการพัฒนารูปแบบและหลักสูตรการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพของเมืองและชุมชน ที่มุ่งสอนให้เด็กและเยาวชนมีความรู้ ทักษะพื้นฐานเข้มแข็ง พร้อมในการประกอบอาชีพ จัดระบบการเรียนรู้ในการ

ประกอบอาชีพทั้งในด้านความรู้ ความสามารถและทักษะที่สอดคล้องกับวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ และส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่นในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

4. การปฏิรูปการศึกษาที่ยึดคุณธรรมนำความรู้ที่เป็นรูปธรรมชัดเจน โดยสร้างจิตสำนึกและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนผ่านกิจกรรมการจัดค่ายต่างๆ การพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนที่บูรณาการคุณธรรมเข้ากับความรู้ การสร้างเครือข่ายการส่งเสริมคุณธรรมในสถาบันการศึกษา การบูรณาการหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในหลักสูตรการศึกษาทุกระดับ

ยุทธศาสตร์ 2 การเพิ่มความเข้มแข็งและความอบอุ่นให้ครอบครัว เพื่อให้สถาบันครอบครัวทำหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกให้เป็นคนดีของสังคม เป็นพลังสร้างสรรค์ชุมชนและสังคม และสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน โดย

1. ส่งเสริมให้คนในครอบครัว ชุมชนและสังคมยึดหลักคำสอนทางศาสนา และนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิต โดยการรณรงค์ให้คนในสังคมยึดหลักศาสนา และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต สร้างค่านิยมใหม่ให้คนในสังคมยอมรับนับถือคนที่ความดี การมีคุณธรรม ความโอบอ้อมอารี และประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรหลาน

2. ส่งเสริมการสร้างสัมพันธภาพที่ดีของคนในครอบครัว ด้วยการส่งเสริมให้ชุมชนและองค์กรต่างๆ มีบทบาทในการจัดกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว การลดพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่จะนำไปสู่การใช้ความรุนแรงในครอบครัว การสร้างค่านิยมครอบครัวอบอุ่นผ่านองค์กรและสื่อทุกรูปแบบอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง มีการจัดฝึกอบรมคู่บ่าวสาวที่จะแต่งงาน ให้มีความรู้ที่ถูกต้องตามหลักวิชาในการเลี้ยงดูบุตรและครองชีวิตคู่

ยุทธศาสตร์ 3 การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และความสมานฉันท์ในสังคม เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน และคนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดย

1. ปรับความคิดภาคประชาชน จากการศึกษาที่รอความช่วยเหลือจากภายนอก หรือรอให้หน่วยงานภาครัฐ หรือองค์กรอื่นๆ มาแก้ไขปัญหาของชุมชน มาเป็นการพึ่งพาตนเองโดยใช้ศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการ โดยให้ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ วิเคราะห์ปัญหา และแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยชุมชน รวมทั้งให้แต่ละชุมชนช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งภายในชุมชน และระหว่างชุมชน

2. พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและองค์กรในชุมชนให้มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองให้ได้ โดย ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่ม เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน และพัฒนาศักยภาพของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านการจัดการ การเงิน การตลาด และการบูรณาการแผนงาน/โครงการของชุมชน ท้องถิ่นและหน่วยงานส่วนภูมิภาค

3. เร่งสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้กับคนในชุมชนและสังคมโดยรวม โดยการพัฒนาระบบป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม รวมทั้งระบบสืบสวนสอบสวนให้มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ควบคู่ไปกับการขยายงานชุมชนสัมพันธ์ที่ให้ประชาชนในชุมชนและสังคมมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

ยุทธศาสตร์ 4 การเสริมสร้างระบบบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถเป็นหน่วยงานหลักในการประสานและเชื่อมโยงการพัฒนาต่างๆ ในท้องถิ่นและชุมชน โดย

1. ปรับบทบาทหน่วยงานภาครัฐ ทั้งที่เป็นหน่วยงานส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐในภูมิภาคและท้องถิ่นจะต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดและบทบาทจากนักปกครองมาเป็นนักพัฒนา ทำหน้าที่ประสานเชื่อมโยงยุทธศาสตร์การพัฒนาทั้งหลายที่ลงในพื้นที่จังหวัดอย่างสมดุล ทั้งการพัฒนาจังหวัดและการพัฒนาชุมชน เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ มีการบูรณาการร่วมกันและเกื้อหนุนให้ชุมชนสามารถดำเนินการได้ตามความประสงค์และตอบสนองความต้องการในการแก้ปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง

2. บูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างท้องถิ่นกับชุมชน โดยหน่วยงานภูมิภาคทำหน้าที่สนับสนุนให้ชุมชนสามารถคิด วิเคราะห์ปัญหาของชุมชน หาแนวทางการแก้ไขปัญหา รวมทั้งมีส่วนร่วมดำเนินงานแก้ไขปัญหาตามแนวทางที่กำหนดเพื่อให้พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ขณะที่หน่วยงานท้องถิ่นสนับสนุนกระบวนการพัฒนาในทุกรูปแบบ รวมทั้งงบประมาณการพัฒนาที่จำเป็น

ยุทธศาสตร์ 5 การสร้างความเข้มแข็งของระบบติดตามและประเมินผล เพื่อให้การติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงาน และประเมินผลสำเร็จของการสร้างความสุขของคนในชุมชนและสังคมไทยได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีความต่อเนื่อง โดย

1. เร่งสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของการเสริมสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมแก่ภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างการยอมรับและแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติงานตามภารกิจปกติ ทั้งในระดับกระทรวงและระดับท้องถิ่น

2. สนับสนุนชุมชนให้มีบทบาทในการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ที่เป็นการเสริมสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคม โดยให้ชุมชนมีบทบาทในการติดตามผลการดำเนินงานตามโครงการที่ได้กำหนดขึ้น ว่าเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่ รวมทั้งกำหนดตัวชี้วัดสำหรับใช้วัดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ตลอดจนจัดเก็บข้อมูลในชุมชนตามตัวชี้วัดที่กำหนดขึ้นอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

โรงพยาบาลสองบาท “โรงพยาบาลตำบลศรีฐาน จังหวัดยโสธร” รูปแบบการพัฒนาโรงพยาบาลตำบลด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน

1. ความเป็นมาและแนวคิดระบบการจัดบริการสุขภาพในชุมชน

กองทุนโรงพยาบาลสองบาท โรงพยาบาลตำบลศรีฐาน จังหวัดยโสธร : รูปแบบการพัฒนาโรงพยาบาลตำบลด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการระดมทุนทรัพย์จากชุมชนคนละ 2 บาทต่อคนต่อเดือน เพื่อนำมาสร้างกองทุนพัฒนาการดำเนินการบริการสุขภาพของสถานีนามัย ซึ่งมาจากแนวคิด “โครงการสองบาทร่วมลงขัน สร้างสรรค์โรงพยาบาลตำบล” ใน อ. หล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งริเริ่มโดยนายแพทย์พงศ์พิชญ์ วงศ์มณี ผู้อำนวยการโรงพยาบาลหล่มสัก

2. พัฒนาการ และแรงผลักดัน

สถานีนามัย ตำบลศรีฐานเริ่มก่อตั้งในปี 2519 ต่อมายกฐานะเป็น สอ.ขนาดใหญ่ปี 2537 และเป็นศูนย์สุขภาพชุมชนปี 2545 มีพื้นที่ 4 ไร่ 2 งานตั้งอยู่ระหว่าง รพท. ยโสธร และ รพช.ป่าดัว โดยอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของ รพช.ป่าดัว ระยะห่าง 12 กม. และห่างจาก รพท. ยโสธร 21กม. รอบๆ PCU มีหน่วยงานราชการและแหล่งบริการประชาชนครอบคลุมทุกด้าน ได้แก่ สถานศึกษา อบต. ตลาด ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์การเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นต้น

ในอดีต เมื่อชาวบ้านเจ็บป่วย ต้องเดินทางไปรักษาที่โรงพยาบาลป่าดัวหรือโรงพยาบาลยโสธร ต่อมาเมื่อมีสอ.ศรีฐานดูแลสุขภาพในพื้นที่ แต่การบริการที่ยังไม่เป็นที่พอใจ เนื่องจากขีดความสามารถในการรักษาพยาบาลต่ำ ชาวบ้านมีความรู้สึกว่ายากที่โรงพยาบาลมีประสิทธิภาพดีกว่า สถานที่ที่เป็นอาคาร 2 ชั้น ผู้ป่วยไม่สะดวกในการใช้บริการเพราะเดินขึ้นลงลำบาก โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ชุมชนจึงมีความต้องการให้มีโรงพยาบาลในพื้นที่ตำบล เพื่อที่ยามเจ็บไข้ได้มีหมออยู่ประจำ เนื่องจากชาวบ้านไปหาหมอที่ รพ.ชุมชนแล้วไม่ประทับใจ เจอเจ้าหน้าที่พูดจาไม่ดี มาสถานีนามัยบางทีก็ไม่พบเจ้าหน้าที่ “หมอทำไมไม่อยู่ หมอทำไมอบรมบ่อยนัก มาครั้งไหนก็เห็นแต่ป้ายอบรม...มาครั้งไหนก็เห็นแต่ป้ายอบรม คำว่า อบรมจะต้องไม่มี มาหาหมอก็ต้องมีหมอ ไม่ใช่มีหมา” ซึ่งเจ้าหน้าที่ก็ยอมรับว่าบางครั้งเนื่องจากมีการประชุมนอกสถานที่หรืออบรมพร้อมๆ กันทำให้ไม่มีเจ้าหน้าที่ทำการที่สถานีนามัย นอกจากนี้ชาวบ้านยังรู้สึกว่าทำไมชาวบ้านป่าดัวมีโรงพยาบาลได้แต่ชาวบ้านศรีฐานกลับไม่มี “คนศรีฐานก็เป็นคนเหมือนกัน” ความต้องการนี้มีมานาน ประจวบกับพระสงฆ์ที่เป็นที่นับถือที่เป็นชาวศรีฐานก็สามารถไประดมทุนสร้างโรงพยาบาลให้หมู่บ้านอื่นได้ แต่ไม่สามารถทำให้กับบ้านเกิดของตนได้ จึงได้มีการพูดคุยกับพระเกจิอาจารย์เพื่อหาทางระดมทุนในการปรับปรุงสถานีนามัยในเบื้องต้น ก่อนหน้าที่จะมีการระดมทุนโรงพยาบาลสองบาท ได้มีความพยายามแก้ปัญหาการใช้บริการสถานีนามัยโดยที่ทางชาวบ้านได้ร่วมกันบริจาคเงินเพื่อปรับปรุงชั้นล่างของสถานีนามัยเพื่อให้สามารถใช้บริการได้ จากแต่เดิมที่ผู้สูงอายุต้องขึ้นบันไดเพื่อไปใช้บริการที่ชั้นบน โดยอาศัยการบอกบุญและเงินสมทบจากวัดศรีฐานใน ซึ่งชาวบ้านมีความศรัทธามาก ความสำเร็จจากการดำเนินการนี้ทำให้ชาวบ้านรู้สึกมีพลังและกำลังใจเพิ่มขึ้น

มาก มีความมั่นใจในศักยภาพของชุมชน และเชื่อว่าสามารถที่จะร่วมมือกันเพื่อพัฒนาสถานีนามัยให้ดียิ่งขึ้นกว่านี้ได้

ดังนั้นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาจึงก่อรูปมาจากความคิดของชาวบ้านที่ใช้บริการในพื้นที่ตำบลศรีฐาน ซึ่งต้องการให้มีโรงพยาบาลใกล้บ้านที่มีหมออยู่ประจำเหมือนโรงพยาบาลชุมชน ซึ่งความต้องการนี้มีมานานแล้ว จนกระทั่งเมื่อเดือนมีนาคม 2548 สสจ.ซึ่งย้ายมาจากจังหวัดอำนาจเจริญมีโครงการให้ชุมชนไปดูงาน โรงพยาบาลตำบลจากอำเภอหล่มสัก จ.เพชรบูรณ์ กลุ่มที่ไปประกอบด้วย พ่อสมฤทธิ์ สสอ. นายกอบต. หน.สอ. ได้ไปรับฟังแนวคิดโรงพยาบาล 2 บาทจากอำเภอหล่มสัก จ.เพชรบูรณ์ จึงได้เกิดแรงผลักดันให้สนใจ เมื่อกลับมาตำบลศรีฐาน นายก อบต.ปรึกษากับผู้ที่ไปดูงานด้วย เห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจและชุมชนสามารถพัฒนาได้เช่นกัน จึงได้จัดการทัศนศึกษาโดยพาแกนนำจากแต่ละหมู่บ้าน ไปศึกษาดูงานที่ อ.หล่มสัก อีกครั้งเพื่อกลับมาดำเนินการพัฒนาโรงพยาบาลของตำบลในการจะได้รับความเห็นชอบร่วมกันจากประชาชนในตำบล ผู้ใหญ่บ้านได้ใช้กระบวนการประชาคมโดยได้มีการทำประชาคมทุกหมู่บ้าน (9ครั้ง) ก่อนที่จะได้รับมติสนับสนุนจากชาวบ้านในการร่วมกันสมทบทุนคนละ 2 บาทต่อเดือน เพื่อตั้งเป็นกองทุนในการพัฒนาสถานีนามัยให้เป็นโรงพยาบาลตำบล โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่เดือนพฤษภาคมปี 2548 เป็นต้นมา

การดำเนินงานของโรงพยาบาลตำบล พัฒนาขึ้นโดยมีวิสัยทัศน์ในการปฏิบัติงานคือ “..ประชาชนร่วมมือกัน สร้างสรรค์บริการใกล้บ้าน ใกล้ใจ..” โดยระบุพันธกิจของโรงพยาบาลให้ “เป็นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ที่สนับสนุน/ส่งเสริมการพึ่งตนเองด้านการดูแลสุขภาพของประชาชน โดยการสร้างสุขภาพ ให้บริการสุขภาพตามแนวคิด “ใกล้บ้าน ใกล้ใจ”โรงพยาบาลตำบลมีเป้าหมายการพัฒนาใน 2 ระดับด้วยกัน คือ ระดับพื้นที่ (ปฐมภูมิ) และระดับอำเภอ (ทุติยภูมิ) โดยตั้งเป้าหมายว่าการพัฒนาบริการปฐมภูมิจะให้มีลักษณะของเวชปฏิบัติครอบครัว พัฒนากันให้เป็นเหมือนหมอผู้ป่วย รวมทั้งให้บริการเป็นลักษณะในบ้าน กลางดวงใจ ส่วนบริการระดับทุติยภูมิ ผลที่ต้องการคือลดการไปรับบริการผู้ป่วยนอกที่โรงพยาบาล (No OPD walk in) มีระบบส่งต่อผู้ป่วยที่มีประสิทธิภาพ และสามารถให้บริการแพทย์เฉพาะทางได้

กิจกรรมที่โรงพยาบาลสองบาทดำเนินการเพิ่มเติมจากงานสถานีนามัยทั่วไป ได้แก่ การมีเวรยามของเจ้าหน้าที่ตลอด 24 ชั่วโมง โดยเงินจากกองทุนได้นำมาใช้เป็นค่าอยู่เวรของเจ้าหน้าที่ การมีเจ้าหน้าที่เพิ่มทำให้มีการให้บริการที่ครอบคลุมมากขึ้น สามารถให้บริการรองรับการจำหน่ายผู้ป่วยกลับจากโรงพยาบาลได้อย่างต่อเนื่องมากขึ้น ปัจจุบันมีเจ้าหน้าที่ 13 คน จากเดิมที่มีเจ้าหน้าที่ประจำ 5 คน (หัวหน้า สถานีนามัย 1 คน เจ้าพนักงานสาธารณสุข 2 คน ทันตภิบาล 1 คน และพยาบาลเทคนิค 1 คน) โดยเป็นพยาบาลวิชาชีพอยู่ประจำ 1 คน ผู้ช่วยพยาบาล 2 คน และทันตภิบาล 1 คน บริการที่จัดให้ ประกอบด้วย

- **การรักษาพยาบาล** มีการปรับปรุงชั้นล่างของสถานีนามัยเดิมให้เป็นพื้นที่ให้บริการเพื่อความสะดวกในการไปใช้บริการของกลุ่มผู้สูงอายุ ผู้พิการ หญิงตั้งครรภ์ ผู้ป่วยเรื้อรัง (ซึ่งส่วนนี้ได้ดำเนินการก่อนหน้าที่จะจัดตั้งเป็นกองทุนโรงพยาบาลตำบลสองบาทแล้ว) ส่วนชั้นสองปรับปรุงเป็นห้องประชุม ห้องเก็บเวชภัณฑ์ โดยที่มีพยาบาลวิชาชีพอยู่ประจำทำให้สามารถจ่ายยาและวินิจฉัยโรคได้มากกว่าสถานีนามัย

อนามัยเดิมที่มีเพียงเจ้าหน้าที่สาธารณสุข นอกจากนี้ ยังมีห้องและเตียงสำหรับให้คนไข้พักเพื่อดูอาการ และมีบริการนัดแผนโบราณอีกด้วยนอกจากนี้ยังมีคลินิกเบาหวาน เพื่อให้การรักษาผู้ป่วยที่ต่อเนื่อง รวมทั้งการเยี่ยมบ้านทุกวันช่วงบ่าย โดยแบ่งความรับผิดชอบเจ้าหน้าที่แต่ละคนดูแลพื้นที่แต่ละหมู่บ้าน และเยี่ยมในกรณีหลังคลอด ผู้ป่วยมะเร็งระยะสุดท้าย คนพิการ เบาหวานที่มีภาวะแทรกซ้อน ผู้ป่วยหลังผ่าตัด ทำแผล โดยมีเป้าหมายครบทุกหลังคาเรือน

- **การสร้างเสริมสุขภาพ** มีการจัดตั้งชมรมออกกำลังกายทั้งแอโรบิก และ ไร่ไม้พลอง เพื่อการส่งเสริมสุขภาพ การให้การสุศึกษา การเยี่ยมบ้านเพื่อแนะนำพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพโดยอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.)

- **การป้องกันโรค** มีการคัดกรองโรคเรื้อรังในแต่ละพื้นที่เพื่อทำการส่งเสริมสุขภาพเชิงรุก การจัดทำแฟ้มครอบครัวในหลายๆ รุ่น เพื่อคัดกรองโรคทางพันธุกรรม เป็นต้น การให้ความรู้ในกลุ่มประชากรที่มีความเสี่ยงเพื่อให้เกิดความตระหนักและรู้ถึงวิธีการป้องกันโรคเหล่านี้ การกำจัดลูกน้ำยุงลาย โดย อสม.

- **บริการฉุกเฉิน** มีรถยนต์นำส่งผู้ป่วยกรณีมีการเจ็บป่วยฉุกเฉินซึ่งปัจจุบันได้รับการสนับสนุนจาก อบต.อีก 1 คัน อย่างไรก็ดี ในประเด็นของกิจกรรมใหม่ๆ ที่ต่างไปจากรูปแบบที่กำหนดโดย จังหวัดหรือกรมวิชาการของกระทรวงสาธารณสุขแล้ว รพต.ศรีฐานอาจจะยังไม่มีจุดเด่นมากนัก เนื่องจากอาจจะเป็นเพราะอยู่ในระยะแรกของการดำเนินการ สิ่งที่เด่นของ รพต.ศรีฐานที่เห็นได้ชัดคือมิติของความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้นำชุมชน ทำให้ความเห็นของชาวบ้านได้รับการเอาใจใส่และปรับปรุงมากขึ้น โดยไม่ต้องรอการสนับสนุนจากส่วนกลางแต่เพียงทางเดียว ขณะเดียวกันจากความสัมพันธ์นี้ปัญหาในส่วนของผู้เจ้าหน้าที่ก็ได้รับการสนับสนุนและแก้ไขโดยองค์กรชุมชนด้วยเช่นกัน

โดยสรุป ในการผลักดันการจัดตั้งกองทุนโรงพยาบาล มีหลักการโดยรวม คือใช้หลักความสามัคคี และผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ และความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาเพื่อผลักดันให้สิ่งที่ต้องการเป็นจริงขึ้นมา การที่จะทำได้เช่นนี้ต้องอาศัยระยะเวลาพอสมควร สะสมเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งเป็นระยะเวลาหนึ่ง เมื่อมีโอกาสและจุดเปลี่ยนแปลงจึงทำให้ชุมชนสามารถดำเนินการกิจกรรมพัฒนาโดยชุมชนเองได้ นอกจากนั้นยังใช้หลักการสามประสานระหว่าง (1) ภาคการเมือง โดย อบต. ร่วมเป็นผู้นำในการผลักดัน (2) ภาครัฐสนับสนุนด้านองค์ความรู้ และ (3) ภาคประชาชน สนับสนุนกำลังกาย กำลังใจและกำลังทุน

“ชีวิตที่พอเพียง” ของลุงจวน ผลเกิด

“ถ้าอยากให้ชีวิตมีความสุข ไม่เป็นหนี้เป็นสิน เราต้องรู้จักคำว่า “พอ” ให้เป็น ต้องรู้จักตนเอง ไม่ฟุ้งเฟ้อ ประหยัด ไม่เล่นการพนัน ไม่ติดอบายมุข และต้องมีการเรียนรู้ตลอดเวลา แล้วชีวิตของเราก็จะมีความสุขตลอดไป” คติของ ลุงจวน ผลเกิด ปราชญ์ชาวบ้านอาวุโสวัย 67 ปี แห่งตำบลโพธิ์ไทรงาม กิ่งอำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร

ลุงจวน ได้ทดลองทำการเกษตรแบบผสมผสาน ในพื้นที่ 6 งานของตนเอง โดยช่วงแรกได้ทำการขุดแปลงปลูกผักนานาชนิดขาย เพื่อนำเงินมาเป็นต้นทุน รวมทั้งทุนที่มาจากแม่บ้านส่วนหนึ่ง ก็เริ่มปลูกพืชผลกินได้ เช่น ส้มโอ ส้มเขียวหวาน ฝรั่ง ละมุด สละ ทับทิม ลำไย ลิ้นจี่ กระท้อน ระกำ กล้วย ขนุน พุทรา สะระแหน่ พริก มะเขือ แก้วมังกร มะละกอ ผักบุ้ง ชিং ข่า มะกรูด มะนาว ขมิ้นชัน ชะอม ตะไคร้ อ้อย กระเพรา แมงลัก โหระพา เป็นต้น โดยพืชที่ปลูกมากที่สุดคือส้มโอ เพราะปลูกง่าย ดูแลง่าย ให้ผลผลิตดี และราคาดี การจัดการศัตรูพืชโดยใช้สารสกัดชีวภาพที่ทำจากพืชสมุนไพรในท้องถิ่น โดยสังเกตดูว่าพืชชนิดใดบ้างที่มีกลิ่นแรงและแมลงไม่ชอบกัดกิน จากนั้นก็นำเอาพืชหรือสมุนไพรเหล่านั้นมาหมักไว้ เพื่อสกัดเป็นสารปราบศัตรูพืชต่อไป

นอกเหนือจากการปลูกพืชผลแล้ว ยังได้สร้างบ่อเลี้ยงปลา เช่น ปลานิล ปลาตะกิม และปลาหมอ เป็นต้น บางช่วงก็เลี้ยงกบ อีงอ่าง และปลาไหล แต่มีปัญหาเรื่องการดูแล ทำให้ไม่ประสบความสำเร็จ ปัจจุบันจึงเลี้ยงปลาหมอ อย่างเดียวเพราะโตเร็ว ราคาดี และไม่มีคู่แข่งเหมือนการเลี้ยงปลาอื่น ๆ

การทำเกษตรกรรมแบบผสมผสานของลุงจวนนั้น ในเบื้องต้นมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการ เก็บไว้กินเอง แต่เมื่อมีผลผลิตเพิ่มขึ้น ก็นำไปจำหน่าย การทำเกษตรกรรมแบบผสมผสานและปลอดสารเคมีช่วยให้ไม่ต้องลงทุนมาก แต่มีผลผลิตตลอดปี ทำให้มีรายได้ทุกวัน ไม่ต้องเป็นหนี้สิน เงินที่ได้มานั้น จะแบ่งออกเป็น 4 ส่วนเท่าๆ กัน คือ ส่วนแรกมอบให้ภรรยาและลูกๆ ส่วนที่สองมอบให้พ่อแม่ หรือบุพพการีผู้มีพระคุณ ส่วนที่สามสำหรับใช้สอยในชีวิตประจำวัน และส่วนที่สี่เก็บออมเอาไว้สำหรับใช้ในคราวจำเป็นหรือยามฉุกเฉิน ซึ่งเป็นการบริหารจัดการเงินที่ได้ผลอย่างดีและเป็นตัวอย่างที่ทุกคนควรจะนำไปประพฤติปฏิบัติตาม

จากความสำเร็จของลุงจวนในการทำเกษตรกรรมแบบผสมผสานและปลอดสารเคมี ทำให้มีคนมาศึกษาเรียนรู้และดูงานที่บ้านของลุงจวนอย่างสม่ำเสมอ ทั้งหน่วยงานของรัฐ เอกชน องค์กรชุมชน และชาวต่างประเทศ บ้านและสวนของลุงจวนจึงถูกตั้งให้เป็น **“ศูนย์การเรียนรู้การทำเกษตรกรรมแบบผสมผสานและปลอดสารเคมี”** โดยมีลุงจวนเป็นผู้ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ให้ปราชญ์ชาวบ้าน และครู อบรมภาคประชาชน

ชีวิตที่พอเพียง ลุงจวนเล่าให้ฟังว่า ทุกวันนี้ไม่ได้ออกไปหาเงินเหมือนแต่ก่อน แต่เงินจะเป็นฝ่ายมาหาเอง พอใจแล้วกับการใช้ชีวิตอยู่กับที่ดินเพียง 6 งาน มีความสุขมากกับชีวิตที่กำลังเป็นอยู่ มีความสุขที่ไม่ต้องมีหนี้สิน มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ในชีวิตนี้ไม่ต้องทำอะไรอีกแล้ว จะขอใช้ชีวิตอยู่อย่างพอเพียง และวันเวลาของชีวิตที่เหลืออยู่ ก็จะขอทำความดีทุกๆ อย่างเพื่อใช้หนี้แผ่นดินเกิด ที่ได้มอบชีวิตอันแสนสุขและอบอุ่นให้กับตนเองเสมอมา

กล่าวโดยสรุป เรื่องราวของลุงจวน ผลเกิด ปราชญ์ชาวบ้านแห่งจังหวัดพิจิตร เป็นกรณีตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า การทำเกษตรกรรมแบบผสมผสานและปลอดสารพิษนั้น เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับเกษตรกรไทย และสามารถทำได้ในทุกพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่หรือพื้นที่ขนาดเล็กเพียง 6 งานอย่างของลุงจวน ซึ่งนอกจากจะทำให้ไม่ต้องลงทุนมาก แต่มีผลผลิตตลอดปี มีรายได้พอสมควร และไม่เป็นหนี้เป็นสินแล้ว ยังเป็นปัจจัยเกื้อกูลทำให้สุขภาพแข็งแรง มีสิ่งแวดล้อมดี มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และทำให้ชีวิตดำเนินไปอย่างมีความสุขบนฐานของความพอใจและความพอเพียง.

“การฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน”

โดย ชุมชนบ้านวังลุ่ม จังหวัดระนอง

พื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ดังเช่นบ้านวังลุ่ม อำเภอละอุ่น จังหวัดระนอง แม้จะเป็นชุมชนเล็ก ๆ เพียง 23 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรประมาณ 140 คน โดยคนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา รองลงมา คือ ไร่กาแฟ ปลูกไม้ผล ทำนา เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ ทำเกษตรกรรมหลากหลาย ปลูกทุกอย่างผสมผสานกันไป ปลูกข้าวไว้กินเองเป็นหลัก เหลือจึงขาย ซึ่งส่วนใหญ่ก็ขายกันเองในหมู่บ้าน ป้องกันความเสี่ยงทั้งเรื่องโรคระบาด ไม่พึ่งแต่เพียงตลาดภายนอกจนเสียสมดุล นอกจากนี้ยังเป็นชุมชนที่มีการสืบทอดวิถีชีวิตแบบพอเพียงมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน แม้จะประสบภัยธรรมชาติอย่างรุนแรง แต่ชุมชนก็ยังยึดมั่นในการพึ่งพาตนเองอย่างเหนียวแน่น ชาวบ้านทำอะไรก็จะอาศัยการร่วมแรงร่วมใจ

จากการได้รับผลกระทบเมื่อปลายเดือนสิงหาคมของปี พ.ศ. 2539 ฝนตกติดต่อกันเกือบ 10 วัน ทำให้เกิดดินถล่มทับบ้านเรือนและที่ทำกินเสียหายทั้งหมู่บ้าน สัตว์เลี้ยงส่วนใหญ่ถูกดินทับตายและบางส่วนถูกแรงน้ำพัดพาสูญหายไปเกือบหมด นับเป็นวิกฤตร้ายแรงที่สุดที่ชุมชนเคยประสบมา

แม้จะได้รับความเสียหายขนานใหญ่ แต่สมาชิกก็ร่วมแรงร่วมใจกันฟื้นฟูชุมชนกลับมาโดยเร็ว ชาวบ้านคนไหนที่ไม่ได้รับความเสียหาย ก็จะนำข้าวของเครื่องใช้ของตัวเองมาแบ่งปันผู้ที่เดือดร้อน นอกจากนี้ ยังได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการโดยเฉพาะกรมพัฒนาที่ดิน

การฟื้นตัวจากวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วเนื่องจากการร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และที่สำคัญคือ พวกเขาทำการเกษตรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงโดยไม่ต้องไปกู้หนี้ยืมสินมาลงทุน แม้ทรัพย์สินจะถูกทำลายไปเกือบหมด ชาวบ้านก็กลับมาเริ่มต้นใหม่ได้โดยไม่ติดลบ หรือไม่ต้องพะวงกับเรื่องหนี้สิน

กระบวนการฟื้นฟูชุมชนสู่ชุมชนเข้มแข็ง เริ่มต้นขึ้นด้วยการยึดแนวทางการใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่าและยั่งยืน พร้อมกับการคิดกิจกรรมใหม่ๆ เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้กับชุมชน กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน จึงแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ

1) กิจกรรมเพื่อการฟื้นฟู ได้แก่

(1) ระบบประปาภูเขา หลังจากระบบเดิมถูกทำลายเสียหายอย่างหนักจากเหตุการณ์ดินถล่ม การวางระบบน้ำประปาภูเขาจึงเริ่มขึ้นใหม่ โดยผู้ใหญ่สุคนธ์พร้อมด้วยแกนนำชุมชนเห็นว่า ควรใช้วิธีเดิมที่พวกเขาเคยทำกันน่าจะเหมาะสมกว่า เพราะหากทำเป็นคอนกรีตก็ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่าย ในขณะที่เขื่อนดินราคาถูก ก่อสร้างได้รวดเร็วโดยอาศัยแรงงานในชุมชนที่มี อีกทั้งเขื่อนดินยังได้รับการพิสูจน์มาแล้วว่าคงทนถาวร โดยสมาชิกได้ร่วมแรงกัน ดักดินใส่ถุงปุ๋ย แล้ววางทับซ้อนกัน ไม่นานฝายดินโดยฝีมือชาวบ้านที่ไม่ต้องลงทุนสูงก็สำเร็จลง แม้นานวันไปกระสอบที่บรรจุจะผุพัง แต่ดินก็ยังเกาะกันแน่น ซึ่งฝายดินแห่งนี้ยังคงทำหน้าที่ได้ดีอยู่จนถึงปัจจุบัน

(2) การอนุรักษ์พันธุ์ปลา โดยกำหนดให้ช่วงหน้าฝน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ปลาวางไข่ คือประมาณเดือนพฤษภาคมถึงสิงหาคม ห้ามจับปลาลดลงลำน้ำ และเมื่อพ้นช่วงวางไข่ให้จับได้เฉพาะพื้นที่

ที่กำหนด หากใครฝ่าฝืนก็จะถูกปรับเป็นเงิน 2,000-5,000 บาท ซึ่งตอนแรกก็มีชาวบ้านบางส่วนไม่เข้าใจและไม่เห็นด้วย แต่ต่อมาเมื่อพบว่าจำนวนปลาตามลำน้ำยังคงมีให้จับอย่างชุกชุม ก็ให้ความร่วมมือด้วยดี การประกาศเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลานี้มีการประกาศให้รับรู้ทั่วกันทั้งตำบล ซึ่งทางอำเภอก็ได้ช่วยประชาสัมพันธ์ให้เห็นความสำคัญพร้อมทั้งยกย่องกิจกรรมดังกล่าว เพื่อป้องกันไม่ให้คนในพื้นที่อื่นเข้าไปทำลายระบบอนุรักษ์ของชุมชนบ้านวังลุ่ม

2) กิจกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง ได้แก่

(1) กลุ่มออมทรัพย์ เริ่มต้น เมื่อปีพ.ศ. 2542 จากกลุ่มแกนนำที่คิดว่าควรจะมีแหล่งเงินออมของคนในชุมชน เพื่ออย่างน้อยจะได้มีเงินไว้ใช้จ่ายเจ็บป่วยหรือจำเป็น ปัจจุบันมียอดเงินออม 1.2 แสนบาท โดยมีสมาชิกครอบคลุมทุกหลังคาเรือน การกู้ยืมจะมีคณะกรรมการพิจารณาตามความจำเป็นและจำนวนเงินในบัญชี โดยให้สมาชิกได้รับรู้ร่วมกัน ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีคนกู้ยืมเงิน เว้นแต่จำเป็นจริงๆ และแทบไม่เห็นการกู้เพื่อไปซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย เช่น มือถือ รถมอเตอร์ไซด์ ฯลฯ โดยดูได้จากเงินกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท ซึ่งมีคนกู้ไปไม่ถึงครึ่ง และเมื่อกู้ไปแล้วก็ใช้คืนครบถ้วน จนได้รับการจัดให้เป็นหมู่บ้านที่บริหารจัดการเงินกองทุนหมู่บ้านดีเด่น โดยมีเงินเพิ่มให้อีก 1 แสนบาท นับเป็นค่านิยมที่สอดคล้องกับหลักพอเพียง คือ ใช้จ่ายอย่างพอประมาณไม่เกินตัว

(2) กองทุนสวัสดิการ มีการจัดสวัสดิการร่วมกันทั้งตำบล โดยนำดอกผลจากการปล่อยกู้จากเงินกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาทรวมกับเงินสนับสนุนจาก อบต. มาจัดสวัสดิการให้แก่เด็กนักเรียนที่มีฐานะยากจนและผู้สูงอายุที่ต้องการการช่วยเหลือ

(3) กองทุนฌาปนกิจ เป็นกองทุนสวัสดิการที่สำคัญของชุมชน โดยจะเก็บเงินจากทุกครัวเรือนทั้งตำบล (300 ครัวเรือน) ครัวเรือนละ 100 บาท เมื่อมีใครเสียชีวิตก็จะได้รับเงินก้อนนี้ไปเพื่อเป็นค่าจัดการศพทันที

(4) กิจกรรมสะท้อนความพอเพียงในระดับชุมชน บ้านวังลุ่มมีกิจกรรมกลุ่มอาชีพที่หลากหลาย โดยทุกกลุ่มล้วนมีพื้นฐานเพื่อการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ ได้แก่

- กลุ่มเลี้ยงวัว ได้เงินสนับสนุนจากหน่วยงานราชการจำนวน 1 แสนบาท ทาง อบต. และกลุ่มแกนนำได้จัดตั้งกลุ่มเลี้ยงวัวขึ้น โดยนำเงินมาซื้อวัวแม่พันธุ์ให้สมาชิกนำไปเลี้ยงหมุนเวียนกันครบครวละหนึ่งปี โดยการจับฉลาก หากครบครวใดได้ไปเลี้ยงจะต้องเสียดอกเบี้ยร้อยละ 3 บาทต่อปีตามราคาวัว ซึ่งสมาชิกที่เลี้ยงวัวจะได้ลูกวัวที่คลอดออกมา ส่วนแม่วัวก็หมุนเวียนให้สมาชิกคนอื่นนำไปเลี้ยงต่อไป โดย อบต. จะนำดอกเบี้ยที่ได้ไปจัดสวัสดิการให้กับชุมชน

- การปลูกผักปลอดสารพิษ สมาชิกแต่ละคนต่างปลูกผักในพื้นที่ของตนเอง ปลูกแซมในสวนยาง ส่วนใหญ่เป็นผักพื้นบ้าน จึงไม่จำเป็นต้องใช้สารเคมี โดยมากจะปลูกเพื่อกินเองเหลือจึงขาย โดยจะนำมาขายรวมกันในนามของกลุ่มที่ตลาดกลางของหมู่บ้าน เพื่อให้พ่อค้าเข้ามารับซื้อเพียงจุดเดียวเป็นการป้องกันปัญหาการกดราคาและการคิดราคาไม่เป็นธรรม ซึ่งทำให้มีรายได้อย่างน้อยวันละ 80 บาท

- การทำไม้กวาดดอกอ้อ ต้นอ้อเป็นพืชที่ขึ้นอยู่ทั่วไปในชุมชน สมาชิกหลายคนมีฝีมือในการทำไม้กวาด ทั้งทันทาน สวยงาม ส่วนใหญ่ทำใช้เอง มีบางส่วนเหลือให้นำมาขายที่ตลาดกลางของหมู่บ้านเช่นกัน

- ตลาดกลางหมู่บ้าน สมาชิกในชุมชนจะนำผลิตภัณฑ์มาขายรวมกันที่ตลาดกลางของหมู่บ้าน เช่น ทุเรียน ลองกอง มังคุด ฯลฯ ทั้งนี้ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับพ่อค้าแม่ค้า และเป็นการสร้างอำนาจต่อรองกับพ่อค้าที่จะเข้ามาสั่งซื้อ เพื่อให้ชาวบ้านขายสินค้าได้ราคาที่เป็นธรรม
- กิจกรรมการปลูกป่าชุมชน ชุมชนได้จัดกิจกรรมปลูกและดูแลพื้นที่ป่าร่วมกัน เมื่อปีพ.ศ. 2542 โดยมีคณะกรรมการ 7 คน คอยดูแลการเข้าไปใช้ประโยชน์ ป่าชุมชนของบ้านวังลุ่มจึงเป็นเสมือนระบบภูมิคุ้มกันตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่ชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันสร้างขึ้น
- การท่องเที่ยวชุมชน ด้วยสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของบ้านวังลุ่มที่อยู่ติดกับ “น้ำตกห้วยตาเล็ก” ซึ่งเป็นน้ำตกที่มีความสวยงาม และบริเวณดังกล่าวยังมีกล้วยไม้ป่าที่ชาวบ้านเรียกว่า “ห้วยสิดา” ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก กล้วยไม้พันธุ์นี้มีทั้งความสวยงาม และใช้เป็นยาสมุนไพรได้ ได้มีการกำหนดมาตรการควบคุมดูแล เพื่อมิให้เกิดปัญหาใหญ่กับชุมชนในอนาคต

2. การจัดทำแผนแม่บทชุมชนและการเชื่อมร้อยความร่วมมือกับ อบต.

บ้านวังลุ่ม ได้จัดให้มีการทำแผนแม่บทชุมชน ซึ่งผลจากการทำแผนทำให้พบว่า พวกเขาต้องเสียเงินไปกับการซื้อปุ๋ยเคมีมากที่สุดเมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายอื่นๆ เพื่อนำมาใส่ดินกาแฟและพืชผลที่ปลูกแซมกันไว้ โดยเฉพาะกาแฟ ปีหนึ่งต้องใส่ถึง 3 ครั้ง แม้จะซื้อหัวเชื้อปุ๋ยเคมีมาผสมเองก็ตาม แต่ค่าใช้จ่ายยังคงสูงอยู่

จากข้อมูลดังกล่าว ทำให้กลุ่มแกนนำริเริ่มทำโครงการปุ๋ยชีวภาพ โดยนำเปลือกกาแฟมาใช้เป็นวัตถุดิบ ซึ่งขณะนี้อยู่ในขั้นทดลองโดยแกนนำ และเมื่อได้ผลแล้วจะบอกกล่าวให้ใช้กันทั่วทั้งชุมชนต่อไป นอกเหนือไปจากการทำแผนแม่บทชุมชนร่วมกัน บ้านวังลุ่มยังมีการเชื่อมโยงความร่วมมือกับ อบต. ละ อุ่นเหนือในเรื่องอื่นๆ อีก เช่น การจัดระบบสวัสดิการชุมชน เป็นต้น โดยที่ผ่านมา หากชุมชนมีโครงการใดที่ต้องอาศัยงบประมาณจำนวนมาก หรือต้องการ ความร่วมมือที่กว้างขวางกว่าในชุมชน ทาง อบต. ก็จะเข้ามาสนับสนุน ไม่ว่าจะเป็นโครงการท่องเที่ยวชุมชน โครงการก่อสร้างระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน เป็นต้น ซึ่งการทำงานร่วมกันในตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาเป็นไปด้วยดี และมีการปรึกษาหารือกันอยู่ตลอดเวลา

สรุปบ้านวังลุ่ม ชุมชนเล็กๆ แห่งหนึ่งในจังหวัดระนอง เป็นตัวอย่างของชุมชนที่ผู้คนไม่นิยมเป็นหนี้สิน ไม่นิยมซื้อของฟุ่มเฟือย วัยรุ่นได้เห็นแบบอย่างที่ดีจากผู้ใหญ่ เมื่อถึงวันหยุดก็ไปรับจ้างกรีดยาง ไม่มีปัญหาเสพติด สมาชิกคนหนึ่งยืนยันว่าแม้แต่บุหรี่ยุคใหญ่ในชุมชนของเขาก็สูบกันน้อยคน สมาชิกส่วนใหญ่ในบ้านวังลุ่มยังคงดำรงชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง แม้จะประสบกับวิกฤตที่รุนแรงคือเหตุการณ์ดินถล่มทับบ้านเรือนและพื้นที่ทำกินเสียหายไปเป็นจำนวนมาก แต่ก็กลับพลิกฟื้นชุมชนขึ้นใหม่ได้อย่างรวดเร็ว ด้วยความร่วมมือร่วมใจกันและทุนที่มีอยู่เดิม รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติที่ยังไม่ถูกทำลาย ภูมิปัญญาของคนในชุมชน และที่สำคัญคือความมั่นใจในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำริ

นอกจากนั้น บ้านวังลุ่มยังได้คิดค้นกิจกรรมใหม่ๆ เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลง ทั้งกิจกรรมที่เดินหน้าไปแล้วอย่างกลุ่มออมทรัพย์ ป่าชุมชน และกิจกรรมที่กำลังผลักดันอย่างการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งทั้งหมดจะเป็นเสมือนการสร้างระบบภูมิคุ้มกันให้กับชุมชน ให้สามารถอยู่ร่วมกับสังคมปัจจุบันได้อย่างรู้เท่าทัน

ประสบการณ์การบูรณาการกองทุนชุมชน

สถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ความเข้มแข็งของชุมชนในตำบลหนองสาหร่ายได้ถูกกล่าวถึงและนำมาถ่ายทอดเป็นบทเรียนอันทรงคุณค่าต่อกระบวนการพัฒนาและการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น ให้ชุมชนต่างๆ ได้เรียนรู้และสร้างแรงบันดาลใจให้กับคนที่มาศึกษาดูงานอย่างกว้างขวางและบ่อยครั้ง อันเนื่องมาจากเป็นตำบลที่มีรูปธรรมความสำเร็จของกระบวนการพัฒนาชุมชน

ตำบลหนองสาหร่าย เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลดอนเจดีย์ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ปัจจุบันตำบลหนองสาหร่ายมี 8 หมู่บ้าน จำนวน 782 ครัวเรือน ประชากรทั้งสิ้น 3,840 คน ตำบลหนองสาหร่ายเป็นหมู่บ้านที่กลุ่ม อสม. เข้มแข็งและทำหน้าที่เป็นกลไกในการเชื่อมประสานการทำงานระหว่างหน่วยงานราชการและชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง และเริ่มเกิดความชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อ ประมาณปี พ.ศ. 2545 เนื่องจากการทำแผนชุมชน ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) โดยจากการทำแผนชุมชน พบว่า รายได้ของคนในตำบล มีประมาณ 72 ล้านบาทต่อปี หนี้สินทั้งในและนอกระบบ ประมาณ 88 ล้านบาท ซึ่งข้อมูลสะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนมีรายรับน้อยกว่ารายจ่าย และหากเป็นเช่นนี้ต่อไป ชุมชนจะมีหนี้สินท่วมตัว ดังนั้น ความคิดในการแก้ไขปัญหา ก็คือ ต้องพัฒนาคนในตำบลก่อนเรื่องอื่นๆ ด้วยการค้นหาเพื่อนและพลังในการช่วยกันทำงาน เพื่อให้เกิดปัญญาโดยการหาความรู้จากภายนอกให้มากยิ่งขึ้น จึงเริ่มต้นขึ้นจากการไปศึกษาดูงานที่ อบต.เขาคราม จังหวัดกระบี่, /ตำบลไม้เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช และตำบลสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งจากการไปดูงานและการพูดคุยกันเป็นประจำอย่างต่อเนื่องทำให้คนในตำบลเริ่ม ตระหนักเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มจึงเกิดการรวมกลุ่มกันขึ้นตามหมู่บ้านต่างๆ ตามประสบการณ์และตามความสามารถของแต่ละหมู่

ในปี พ.ศ. 2547 พอช. ได้สนับสนุนตำบลหนองสาหร่ายจัดทำโครงการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น โดยมีแผนการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชน ทางด้านรำเหย่ย รำไทย กองยาวประยุกต์ มีการค้นหาพ่อเพลง แม่เพลงและการอบรมให้กับเด็กนักเรียนในโรงเรียน นอกจากการอนุรักษ์วัฒนธรรมแล้วยังมีแผนงานทางด้านการบูรณาการองค์กรการเงินในตำบลหนองสาหร่าย จากการทำแผนชุมชนพบว่า มีกองทุนในตำบลประมาณ 93 กลุ่ม ซึ่งมีเงินทุนประมาณ 12 ล้านบาท จึงเกิดแนวคิดในการฟื้นฟูชุมชนโดยการรวมตัวกันของกลุ่มต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สิน และที่สำคัญเพื่อสร้างให้เกิดกองทุนสวัสดิการเพื่อให้ความช่วยเหลือคนในตำบลหนองสาหร่าย จึงเกิดมีเวทีเพื่อสร้างความเข้าใจกับคณะกรรมการกลุ่มต่างๆ ทั้ง 8 หมู่บ้าน มีการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับคณะกรรมการองค์กรการเงินเพื่อร่วมกันหาแนวทางในการตั้งสถาบันการเงินตำบลหนองสาหร่าย และการพัฒนาผู้นำมีการนำผู้ใหญ่จากหมู่บ้านต่างๆ เข้าอบรมในโรงเรียนผู้นำ จากกิจกรรมดังกล่าวทำให้เกิดการโยงคนในตำบลเข้าด้วยกันมาร่วมกันคิดนำไปสู่การเชื่อมโยงบูรณาการกองทุนได้สำเร็จมีการตั้งเป็น “สถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย” โดยมีการเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2549 มีสมาชิกมาเปิดบัญชีฝากเงินกับสถาบันฯ ปัจจุบันมีเงินหุ้น 248,400 บาท เงินฝากของสมาชิกทั้งระดับกลุ่มและรายบุคคลรวมเป็นเงิน 2,200,693 บาท (ข้อมูล ณ กุมภาพันธ์ 2550)

บันได 9 ขั้นสู่การบูรณาการกองทุนชุมชน

จากการจัดทำแผนชุมชน ซึ่งมีการสำรวจรวบรวมข้อมูลเมื่อ ปี พ.ศ. 2547 โดยเฉพาะการสำรวจรายได้ รายจ่าย และหนี้สิน ทำให้เห็นว่าจำนวนหนี้สินที่ชาวบ้านตำบลหนองสาหร่าย เป็นหนี้สถาบันการเงินทั้งในและนอกระบบมีประมาณ 82 ล้านบาท ชาวบ้านต้องเสียดอกเบี้ยให้กับนอกชุมชนเป็นจำนวนมาก ในขณะเดียวกันก็พบว่าในตำบลมีกองทุนชุมชนอยู่ทุกหมู่บ้าน ประมาณ 93 กองทุน มีเงินกองทุนประมาณ 18 ล้านบาท มีสมาชิกประมาณ 700-800 คน แกนนำจึงมีแนวคิด จะรวบรวมเงินกองทุนที่มีอยู่ในตำบลทั้งหมดให้เป็นสถาบันการเงินของชุมชน เพื่อเป็นกองทุนช่วยเหลือกันเองของคนในตำบลทั้งทางด้านเงินออม เงินกู้ เป็นกองทุนพัฒนาคุณภาพชีวิต และจัดสวัสดิการช่วยเหลือกันตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยการออมรวมกัน ซึ่งถ้าชาวบ้านออมเพียงวันละ 5 บาทจะสามารถปลดหนี้ได้ทุกครัวเรือน ภายใน 20 ปี และได้รับการสนับสนุนจาก ธกส. และ พอช. ในการตั้งสถาบันการเงินต้นแบบ โดยใช้พื้นที่บ้านหนองซุยเป็นจุดเริ่มต้น ชักชวนเพื่อนหมู่บ้านอื่นๆมาเข้าร่วมเป็นสมาชิก การสร้างสถาบันการเงินชุมชน จึงเริ่มขึ้นดังนี้

บันไดขั้นที่ 1 การเตรียมคน สร้างทีมงาน

บันไดขั้นที่ 2 การสำรวจข้อมูลทุนเดิมของตำบล โดย “ใช้การทำแผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือ”

บันไดขั้นที่ 3 การพัฒนาระบบบัญชีของกลุ่มต่างๆ มีการเก็บรวบรวมข้อมูล เรียกว่า “การรวมบัญชี” (การบูรณาการทางด้านบัญชีก่อนที่จะมีการบูรณาการทางการเงิน)

บันไดขั้นที่ 4 สร้างความเข้าใจรายหมู่บ้าน โดยจะอาศัยในเวทีประชาคม เป็นเวทีให้ข้อมูล และสร้างความเข้าใจ ให้กับคณะกรรมการกลุ่ม กองทุนต่างๆที่มีอยู่ในหมู่บ้าน

บันไดขั้นที่ 5 เชิญคณะกรรมการแต่ละหมู่บ้านเป็นตัวแทนชาวบ้านขึ้นมาเป็นคณะทำงานหมู่บ้าน เพื่อกำหนดเป้าหมาย กำหนดระเบียบข้อบังคับ กำหนดหน้าที่ ขั้นตอนการทำงานของสถาบันการเงินชุมชนที่จะตั้งขึ้นในตำบล

บันไดขั้นที่ 6 เลือกคณะกรรมการบริหารสถาบันการเงินตำบลหนองสาหร่าย จำนวน 21-24 คน ทำหน้าที่ร่างระเบียบสถาบันการเงินและทำหน้าที่ในการบริหารสถาบันการเงินตำบลหนองสาหร่าย โดยได้มีการปรึกษากับ ธกส. / พอช. / กระทรวงการคลัง และมีการศึกษาประสบการณ์การทำงานของสหกรณ์ต่างๆ อย่างรอบรอบและนำมาปรับใช้ภายใต้การเห็นด้วยของสมาชิกของสถาบัน

บันไดขั้นที่ 7 ตั้งสถาบันการเงินตำบลหนองสาหร่าย เพื่อรับฝากเงินออมจากสมาชิกทั้งตำบล และให้เงินกู้แก่สมาชิก และเปิดสถาบันการเงินอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2549 มีจำนวนสมาชิกแรกเข้า 500 คน และมีเงินฝาก 145,972 บาท และมีการสร้างที่ทำการสถาบันการเงินชุมชน โดยใช้งบประมาณจาก SML มาสร้างอาคาร โดยเปิดรับเงินทุกวัน

บันไดขั้นที่ 8 การเชื่อมโยงกองทุนระดับตำบล หลังจากที่ได้ดำเนินการอย่างเข้าปีที่ ได้ชักชวนให้กองทุนต่างๆในตำบล “เปลี่ยนที่ฝากเงิน” จากเงินกองทุนต่างๆที่นำไปฝากสถาบันการเงินนอกชุมชนให้กลับมาฝากที่สถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่ายโดยสามารถรวบรวมกองทุนมาได้ทั้งหมด 50 กลุ่มจำนวนเงิน 886,612 บาท (ข้อมูล ณ กุมภาพันธ์ 2550) ปัจจุบันกลุ่มมีเงินทุนทั้งหมด 2,449,093 บาทโดยแยกเป็นเงินหุ้น 248,400 บาท เงินฝากของสมาชิก 2,200,693 บาท

บันไดขั้นที่ 9 การพัฒนาสมาชิกและการขยายผลอย่างต่อเนื่อง มีการขยายผลสู่โรงเรียนทั้ง 3 แห่งในตำบลเนื่องมาจากเห็นความสำคัญว่าการพัฒนาเรื่องการออมควรมีการวางรากฐานตั้งแต่เด็ก เป็นการฝึกวินัยในการกำหนดตนเอง อันจะส่งผลเมื่อเติบโตและมีครอบครัว

ความสำเร็จเกิดขึ้นจาก

1. การพัฒนาศักยภาพผู้นำโดยการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การศึกษาดูงาน การทำแผนชุมชน การอบรมหลักสูตรผู้นำโรงเรียนผู้นำ
2. การสร้างให้เกิดความเชื่อมั่น ความน่าเชื่อถือ การได้รับการยอมรับ
3. การเสียสละทุ่มเททำงานร่วมกันของคณะกรรมการ
4. ดอกผลที่เกิดขึ้นนำมาใช้เพื่อการจัดสวัสดิการและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในตำบล และมีการมอบทุนการศึกษาให้กับเด็กนักเรียนในตำบล
5. การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานท้องถิ่นและหน่วยงานภายนอกหนุนเสริม เช่น ธกส. / พอช. / อบต. / กองทุนหมู่บ้าน/กองทุน SML /
6. สภาผู้นำองค์กรท้องถิ่น เป็นกลไกในการเชื่อมโยงแกนนำเข้ามาทำงานร่วมกัน และเป็นกลไกในการตรวจสอบและการพัฒนาสถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย
7. การจัดกิจกรรมเสริม เช่น การทำ พ.ร.บ. รถยนต์และรถจักรยานยนต์ จำหน่ายสินค้าชุมชนหนึ่งหมู่บ้าน หนึ่งผลิตภัณฑ์ เช่น ปุ๋ยชีวภาพ น้ำดื่ม พริกแกง น้ำยาล้างจาน ขนมหัก้วยฉาบ ข้าวสาร และดินปลูกต้นไม้ เป็นต้น

ตัวอย่างชุมชนที่มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ของภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ

ภาคเหนือ

ชุมชน	กระบวนการจัดทำแผนชุมชน	กิจกรรมที่เกิดจากการจัดทำแผนชุมชน	ผลที่เกิดขึ้น
♦ ตำบลแม่มอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง	เตรียมคณะทำงาน กำหนดพื้นที่เป้าหมาย และอบรมวิทยากร กระบวนการ จัดเวทีสร้างความเข้าใจให้กับแกนนำชุมชน จัดเก็บข้อมูลรายได้รายจ่าย หนี้สิน อาชีพ จัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูลระดับหมู่บ้านและระดับตำบล	♦ กลุ่มปุ๋ยชีวภาพและปลูกผักปลอดสารพิษ ♦ สหกรณ์หัตถกรรมผลิตภัณฑ์จากไม้บ้านห้วยเกาเหลาง จำกัด ♦ สหกรณ์การเกษตรสมุนไพรตำบลแม่มอก จำกัด ♦ ธนาคารขยะ โรงเรียนบ้านหัวน้ำ หมู่ 9 ♦ เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	การมีส่วนร่วมภาครัฐและประชาชนในการพลิกฟื้นวิถีชีวิต สังคม ธรรมชาติ ให้หลุดพ้นจาก “วิกฤติและความยากจน”
♦ ตำบลนาบัว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก	การสำรวจข้อมูลตำบลโดยกลุ่มเยาวชน วิเคราะห์ข้อมูลและจัดทำวิสัยทัศน์ตำบลโดยกลุ่มแกนนำและเยาวชน เก็บข้อมูลเพิ่มเติม จัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำมาจัดทำแผนชุมชนโดยกลุ่มแกนนำเยาวชน และอบต.นาบัว	♦ สหกรณ์การเกษตรกลุ่มสมุนไพรที่ตำบลนาบัว จำกัด ♦ กลุ่มอนุรักษ์ป่าลำน้ำตอน	คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการผลิตและแปรรูปวัตถุดิบในท้องถิ่นและมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าร่วมกันเป็นเครือข่ายทั้งตำบล
♦ ตำบลน้ำเกีฮ่วน อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน	เน้นการจัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันและหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว มีการจัดเก็บข้อมูลชัดเจนมากขึ้น กำหนดวิสัยทัศน์และจัดทำยุทธศาสตร์ชุมชน	♦ โรงเรียนชาวนา ลดการใช้สารเคมีเปลี่ยนมาใช้ปุ๋ยชีวภาพ ♦ เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ตำบลน้ำเกีฮ่วน ♦ โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งพาตนเอง ได้แก่ โรงงานผลิตน้ำดื่ม โรงงานทำอิฐบล็อก และโรงสีชุมชน	ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและแปรไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมเป็นที่เรียนรู้ของชุมชนและหน่วยงานต่างๆ

ชุมชน	กระบวนการจัดทำแผนชุมชน	กิจกรรมที่เกิดจากการจัดทำแผนชุมชน	ผลที่เกิดขึ้น
♦ ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	เตรียมความพร้อมทีมงาน อบรมวิทยากรจัดเวที ค้นหาปัญหา วิเคราะห์และ บูรณาการข้อมูล นำมา จัดทำแผนชุมชน จัดเวที ประชาพิจารณ์เพื่อบูรณา การแผนกับ อบต. และทุก ภาคี และผลักดันแผนไปสู่ การปฏิบัติ	♦ เครือข่ายช่างไม้ครุภัณฑ์ ตำบลภูน้ำหยด ♦ เครือข่ายศูนย์ปฏิบัติการ เรียนรู้ทอผ้าชุมชน	ลดปัญหาสังคมและความ ยากจนในชุมชน สมาชิกใน ชุมชนพึ่งตนเองได้ มีการ ถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับรุ่น ลูกหลาน
♦ ตำบลเชียงทอง กิ่ง อำเภอวังเจ้า จังหวัด ตาก	การร่วมคิด วิเคราะห์ ปัญหาความต้องการของ ชุมชน จัดเวทีประชาคม ระดับตำบล	♦ กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าและ เครื่องหนัง ♦ กลุ่มเกษตรกรรมทางเลือกใหม่ ♦ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน ♦ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต	คนในชุมชนสะท้อนปัญหาและ ความต้องการของตนเอง ได้ ร่วมกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง และชุมชนได้อย่างมีเป้าหมาย และทิศทางมากขึ้น กลุ่ม กิจกรรมช่วยให้คนในชุมชนมี อาชีพ มีรายได้ ลดค่าใช้จ่าย ในครอบครัว
♦ ตำบลวังแดง อำเภอตรอน จังหวัด อุดรธานี	จัดเวทีพูดคุยและทบทวน อดีต ร่วมค้นหาศักยภาพ ของชุมชน ประเมินหาจุด แข็งและจุดอ่อน (SWOT) สำรวจข้อมูลทั้งระดับ บุคคลและครัวเรือน ร่วม ค้นหาปัญหาของชุมชน และค้นหาสาเหตุและแนว ทางแก้ไขปัญหา	♦ โรงสีชุมชน 4 แห่งในตำบล วังแดง ♦ กิจกรรมเกษตรอย่างครบ วงจร : ไร่นา สวนผสม ทำปุ๋ย ชีวภาพและอาหารสัตว์	ลดต้นทุนการผลิต เพิ่มรายได้ และช่วยให้เกิดความปลอดภัย ต่อสุขภาพ
♦ ตำบลยางซ้าย อำเภอเมือง จังหวัด สุโขทัย	ประชุมเพื่อจัดทำข้อมูล ของชุมชน นำข้อมูลที่ได้ มาวิเคราะห์ถึง ความสำคัญของปัญหา และร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันแก้ไขปัญหา โดย ใช้หลักการมีส่วนร่วมจาก ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง	♦ การแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ เช่น โครงการก่อสร้างลานตาก ข้าว โครงการทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ย ชีวภาพ สารชีวภาพ โครงการ สนับสนุนเงินทุนแก้ไขความ ยากจน เป็นต้น ♦ การแก้ปัญหาโครงสร้าง พื้นฐานต่างๆ และการแก้ไข ปัญหาน้ำท่วมและภัยแล้ง	ชุมชนได้รู้จักตนเอง โดยอาศัย ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจของ ชุมชน นำไปสู่การวางแผน พัฒนาตนเองและชุมชนให้ สามารถพึ่งตนเองและเข้มแข็ง ได้

ภาคกลาง

ชุมชน	กระบวนการจัดทำแผนชุมชน	กิจกรรมที่เกิดจากการจัดทำแผนชุมชน	ผลที่เกิดขึ้น
ตำบลบางเจ้าฉ่ำ อำเภอบางบาล จังหวัดอ่างทอง	กลุ่มแกนนำแลกเปลี่ยนความรู้ในการทำแผน กำหนดเนื้อหาข้อมูลที่ต้องการรู้ สืบหาข้อมูล นำข้อมูลมาจัดระบบ เปิดโอกาสให้ตัวแทนแต่ละหมู่บ้านและภาคีเข้ามาร่วมแลกเปลี่ยน วิเคราะห์ข้อมูล และหาทางออกร่วมกัน	- กลุ่มจักสานไม้ไผ่ - กลุ่มสมุนไพรและแปรรูปสมุนไพร - กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ	อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และพัฒนาศักยภาพเพื่อต่อยอดภูมิปัญญานั้น คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น สามารถลดต้นทุนการผลิตและลดรายจ่ายได้
ตำบลหัวไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี	(1) ค้นหาแกนนำ ประชุมผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. เพื่อค้นหาคนทำงานและอบรมวิทยากรกระบวนการ (2) สืบหาข้อมูล และสรุปข้อมูลที่ได้จากการสืบหา (3) จัดเวทีหมู่บ้านเพื่อนำเสนอข้อมูลและร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล ร่วมกันค้นหาปัญหาและศักยภาพของตำบล และหาแนวทางแก้ไข (4) จัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูลระดับตำบลเพื่อจัดทำแผนงานระดับตำบล	- กลุ่มจักสานบ้านปากคลองบางกระเพียง - กลุ่มสตรีสหกรณ์ร่วมใจพัฒนา	สร้างอาชีพ และสร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชน
ตำบลทุ่งหลวง อำเภอบางบาล จังหวัดราชบุรี	เกิดจากการรวมกลุ่มของส่วนต่างๆ ในชุมชน เช่น ผู้นำ อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้าสถานีอนามัย พระสงฆ์ เป็นต้น เพื่อร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหาของชุมชน	- กลุ่มทำปุ๋ยหมักชีวภาพ - กลุ่มพัฒนาการผลิตมะม่วงเพื่อการส่งออก - กลุ่มปรับปรุงคุณภาพมะม่วง - กลุ่มพัฒนาแปรรูปมะม่วงแช่อิ่ม	ลดรายจ่าย ลดต้นทุนการผลิต และเพิ่มรายได้

ชุมชน	กระบวนการจัดทำแผนชุมชน	กิจกรรมที่เกิดจากการจัดทำแผนชุมชน	ผลที่เกิดขึ้น
♦ ตำบลคลองสาม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี	จัดเวทีเพื่อทำแผนโดยมี ภาคีเข้าร่วมตั้งแต่ ปลัดอำเภอ พัฒนาชุมชน เกษตร อบต. จนได้ แผนงานโครงการต่างๆ ของชุมชน	♦ จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน คนเมืองปทุม ความถี่ 107.75 ♦ ตลาดน้ำคลองสาม ♦ หมู่บ้านเศรษฐกิจชุมชน พึ่งตนเอง (หมู่ 6) ♦ กลุ่มสับแหลมสมุนไพร ♦ กลุ่มอาชีพผลิตตุ๊กตาไทย (ปทุม Do11)	เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย เพิ่ม กระบวนการเรียนรู้
♦ ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี	จัดเวทีค้นหาชุมชน บทวนอดีตความเป็นมา โดยใช้เทคนิค time line และ SWOT การเก็บ ข้อมูลบัญชีครัวเรือนและ ศักยภาพของชุมชน นำ ข้อมูลย้อนกลับสู่ชุมชน เพื่อเห็นภาพร่วมกัน นำมาสู่การจัดทำแผน ชุมชน	♦ ศูนย์ศิลปะสื่อบางสระแก้ว ♦ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัด บางสระแก้ว ♦ ชมรมอนุรักษ์พืชกษัตริ์น้ำ	ลดต้นทุนการผลิต เพิ่มรายได้ และสร้างความมั่นคงด้าน อาหารให้กับชุมชน
♦ ตำบลประจักษ์ อำเภอลานสัก จังหวัด อุทัยธานี	รวบรวมข้อมูลของคนใน ชุมชน เพื่อแก้ปัญหาของ ชุมชนโดยมีทุกภาคส่วน เข้าร่วม	♦ โรงสีข้าวชุมชน ♦ โครงการข้าวปลอดสาร ♦ โครงการโรงน้ำปลาโรงงาน	ลดรายจ่าย ลดต้นทุนการผลิต และลดการไหลเวียนของเงิน จากนอกชุมชน มีรายได้เสริม เกิดการสร้างงานในชุมชน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ชุมชน	กระบวนการจัดทำแผนชุมชน	กิจกรรมที่เกิดจากการจัดทำแผนชุมชน	ผลที่เกิดขึ้น
ตำบลบ้านใหม่ อำเภอนองบุญมาก จังหวัดนครราชสีมา	ประชุมแกนนำสร้างความเข้าใจกระบวนการทำงานแผนชุมชน จัดเก็บข้อมูลครอบครัว จัดเวทีนำเสนอข้อมูลและวิเคราะห์ร่วมกันสรุปข้อมูล วางแผนตำบล จัดเวทีประชาพิจารณ์แผน และนำแผนไปปฏิบัติ	- กลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น กลุ่มเลี้ยงหมู กลุ่มไม้ดอกไม้ประดับ กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มแปรรูป ผลผลิตมะม่วง เป็นต้น - โรงสีชุมชน - กลุ่มออมทรัพย์ - กลุ่มอนุรักษ์ป่า	มีรายได้เพิ่มขึ้นจากกลุ่มอาชีพต่างๆ สามารถลดรายจ่ายค่าอาหารได้จากการเก็บของมาขาย และกลุ่มออมทรัพย์เป็นฐานการออมและดูแลสวัสดิการชุมชน
ตำบลบ้านแท่น อำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ	ค้นหาแกนนำชุมชนหมู่บ้านละ 5 คน ร่วมกันสร้างเครื่องมือเพื่อเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายครัวเรือน วิเคราะห์ข้อมูล สรุปภาพรวมทั้งตำบล นำเสนอข้อมูลในการประชุมเวทีชาวบ้าน และจัดทำแผนชุมชนของตำบล	- การส่งเสริมทักษะกลุ่มอาชีพเกษตรกร เช่น กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มสตรีทอผ้า การสร้างตลาดกลางเพื่อการจำหน่ายสินค้าเกษตรครบวงจร - การส่งเสริมและพัฒนาด้านการผลิตอาหารเพื่อการพึ่งตนเอง - การส่งเสริมและพัฒนาด้านการผลิตของใช้เองภายในครัวเรือน เช่น ยาสระผม น้ำยาล้างจาน น้ำปลา เป็นต้น	ลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกรไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และเสริมสร้างรายได้
ตำบลดอนนางหงส์ อำเภอราทูพนม จังหวัดนครพนม	จัดตั้งคณะทำงานแผนระดับตำบล จัดทำแบบสอบถามเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลชุมชน จัดเวทีสังเคราะห์ข้อมูลร่วมกับชาวบ้าน ให้ชาวบ้านได้รับรู้ศักยภาพของตนเอง และหาวิธีคิดแก้ปัญหา	- กลุ่มทำไม้กวาด ทอเสื่อกก บ้านหนองบึง เหล็กหมู่ 2 - ร้านค้าชุมชน - การเพาะเห็ดนางฟ้า - กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ - กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า	ผู้นำและสมาชิกในชุมชนมีความตื่นตัว มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เกิดการรวมกลุ่มกิจกรรมอย่างเป็นรูปธรรม มีการพัฒนาอาชีพเพิ่มรายได้ ลดต้นทุนการผลิต สร้างสภาวะแวดล้อมที่ดีแก่ชุมชน

ชุมชน	กระบวนการจัดทำแผนชุมชน	กิจกรรมที่เกิดจากการจัดทำแผนชุมชน	ผลที่เกิดขึ้น
♦ ตำบลขามเปี้ย อำเภอบัวชุม จังหวัดร้อยเอ็ด	เตรียมคณะทำงาน ประสานแกนนำในหมู่บ้าน จัดเวทีสร้างความเข้าใจแกนนำ/ชาวบ้าน จัดเก็บข้อมูลรายได้ รายจ่าย หนี้สิน ฯลฯ และจัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูล และจัดทำแผน	♦ กลุ่มทอผ้า ♦ กลุ่มจักสานกระติบข้าวจากไม้ไผ่	การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่มาใช้เพื่อสร้างอาชีพและรายได้ให้คนในชุมชน ลดปัญหาการว่างงานระหว่างฤดูทำนา ลดการเคลื่อนย้ายแรงงาน
♦ ตำบลเกิ้ง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม	♦ ใช้ข้อมูลจาก จปฐ. มาวิเคราะห์หมู่บ้านต่างๆ ในตำบล และผู้นำได้ร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนา โดยมีเป้าหมายร่วมกัน คือ ใช้แนวคิดวัฒนธรรมท้องถิ่น นำการพัฒนาตำบล	♦ แหล่งท่องเที่ยว อุทยานวังมัจฉา ♦ การปลูกผักปลอดสารพิษ	รายจ่ายลดลง เนื่องจากมีการลดต้นทุนการผลิต โดยใช้ปุ๋ยชีวภาพแทนปุ๋ยเคมี คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยว และการจำหน่ายพืชผัก
♦ ตำบลคอโค อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์	อบรมวิทยากรกระบวนการระดับตำบล จัดเวทีระดับหมู่บ้านเพื่อทบทวนอดีต และสร้างภาพความต้องการในอนาคต จัดเก็บข้อมูลครัวเรือนและหมู่บ้าน จัดเวทีสรุปข้อมูลวางแผนระดับหมู่บ้าน และตำบล จัดทำรูปเล่มแผน	♦ เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ ♦ สหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนคอโค จำกัด	คนในชุมชนมีจิตสำนึกอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากขึ้น สามารถลดต้นทุนในการใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมี และมีรายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้น
♦ ตำบลโคกยาง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์	จัดเก็บข้อมูลครัวเรือน จัดเวทีหมู่บ้าน ทบทวนอดีต และวาดฝันความต้องการในอนาคต วิเคราะห์ข้อมูลชุมชน จัดลำดับปัญหาและจัดทำแผนชุมชน	♦ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านสี่เหลี่ยม ♦ การทำอิฐซีเมนต์บล็อก ♦ บั๊มน้ำมันชุมชน ♦ กลุ่มทอผ้าไหม บ้านสี่เหลี่ยม	ลดรายจ่ายและ สร้างรายได้เสริม
♦ ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี	จัดฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการ ประชุมร่วมกันเพื่อค้นหาปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา จัดทำแผนงานของแต่ละหมู่บ้าน นำมารวมกันเป็นแผนตำบล	♦ การจัดการชุมชนป่า ♦ กลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านทุ่งนาเมือง ♦ กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านชะจอม	สร้างงาน สร้างรายได้ ไม่ให้คนย้ายถิ่นไปทำงานข้างนอก ขณะเดียวกันก็ช่วยให้ธรรมชาติฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์

ชุมชน	กระบวนการจัดทำแผนชุมชน	กิจกรรมที่เกิดจากการจัดทำแผนชุมชน	ผลที่เกิดขึ้น
♦ ตำบลเปือย อำเภอ ลืออำนาจ จังหวัด อำนาจเจริญ	ค้นหาแกนนำ อบรมวิทยากร กระบวนการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา กำหนดแผนระดับตำบล และมีเวที ประชาพิจารณ์	♦ การเลี้ยงหมูครบวงจร ♦ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ ♦ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ♦ กองทุนวิสาหกิจชุมชน	สร้างงาน สร้างรายได้ ลดรายจ่าย ลดการใช้สารเคมี ส่งเสริมการออม
♦ ตำบลพุทไธสง อำเภอ พุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์	คัดเลือกผู้นำหมู่บ้านละ 3-5 คน มาจัดกระบวนการเรียนรู้ ค้นหาศักยภาพชุมชน จัดเก็บข้อมูล หาปัญหาและแนวทางแก้ไขร่วมกัน กำหนดเป็นแผนชุมชน	♦ การทำปุ๋ยอินทรีย์ ♦ กลุ่มธนาคารฝักปอดสารพิษ	ลดต้นทุนการผลิต ลดรายจ่าย และเกิดรายได้เสริม
♦ ตำบลเสียว กิ่งอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ	จัดเวทีพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ค้นคว้าข้อมูลในชุมชน ค้นหาแนวทางแก้ไข จัดทำแผนชีวิตชุมชนที่เป็นจริงพึ่งตนเองได้	♦ กลุ่มเย็บผ้า บ้านหนองสำโรง ♦ กลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านสามขา ♦ โรงสีชุมชนตำบลเสียว ♦ กลุ่มเกษตรกรรม ♦ ป่าชุมชนโนนใหญ่	เกิดการพัฒนาอาชีพ สร้างรายได้เสริม ลดต้นทุนการผลิต

ภาคใต้

ชุมชน	กระบวนการจัดทำแผนชุมชน	กิจกรรมที่เกิดจากการจัดทำแผนชุมชน	ผลที่เกิดขึ้น
• ตำบลเกาะจันทร์ อำเภอลำพูน จังหวัดนครศรีธรรมราช	ได้รับการสนับสนุนจาก UNDP ร่วมกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เครือข่ายภูมิปัญญาไท มูลนิธิหมู่บ้าน และ SIF ในการจัดทำแผนชุมชน	• กลุ่มผสมปุ๋ยหมักชีวภาพ • กลุ่มผลิตยาสระผม • น้ำยาล้างจาน น้ำยาปรับผ้านุ่ม • โรงสีชุมชนครบวงจร • โรงอบหมากแห้ง	ลดต้นทุนการผลิต รักษาสภาพแวดล้อม และคุณภาพดิน รวมถึงลดรายจ่ายในครอบครัว
• ตำบลคลองชะอุ่น อำเภอนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี	ประชุมคณะทำงาน อบรมวิทยากร จัดเก็บข้อมูล จัดเวทีระดับอำเภอ/หมู่บ้าน และจัดทำเป็นแผนชุมชน	• วิสาหกิจชุมชนคลองชะอุ่น : เครื่องแกงดอกหน้าวัว น้ำดื่มชุมชน	เกิดการสร้างรายได้ให้คนในชุมชน
• ตำบลเค็ง อำเภอลำพูน จังหวัดนครศรีธรรมราช	จัดเวทีเรียนรู้การจัดทำแผนแม่บทชุมชน เก็บข้อมูลชุมชน วิเคราะห์ข้อมูล จัดทำแผนประชาพิจารณ์แผน	• ศูนย์ผลิตภัณฑ์กระจูดชุมชนตำบลเค็ง • กิจกรรมอนุรักษ์ป่าพรุควนเค็ง	เกิดการสร้างรายได้ให้คนในชุมชน ขณะเดียวกันก็สามารถฟื้นฟูป่าพรุให้สมบูรณ์ขึ้นอีกครั้ง
• ตำบลควนรู อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา	ค้นหาแกนนำ+ศักยภาพชุมชน กำหนดแผนงาน/โครงการ ประชาพิจารณ์ และนำไปสู่การปฏิบัติ	• กิจกรรมที่ชุมชนทำเอง เช่น กลุ่มจักสาน กลุ่มทำขนม กลุ่มเพาะเห็ด เป็นต้น • กิจกรรมที่ร่วมมือกันเป็นเครือข่าย เช่น บั๊มน้ำมันชุมชน • กิจกรรมที่ร่วมมือกับ อบท. เช่น การตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน	เกิดเครือข่ายผู้นำองค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน และเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
• ตำบลปากพะยูน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพัทลุง	จัดเวทีสร้างความเข้าใจกระบวนการจัดทำแผนชุมชน ประชุมแกนนำชุมชน รวบรวมข้อมูลครัวเรือนและชุมชน จัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน จัดทำแผนชุมชนและประชาพิจารณ์แผน	• กลุ่มเลี้ยงปลากระพงขาว • กลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำ	เกิดกระบวนการเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการ คนในชุมชนมีอาชีพเสริม และเพิ่มรายได้
• ตำบลสมอทอง อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี	ค้นหาแกนนำในหมู่บ้าน เปิดเวทีทำความเข้าใจระดับหมู่บ้าน/ตำบล เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล/กำหนดแนวทางแก้ไขเพื่อยกร่างแผนแม่บทชุมชน	• โครงการแปรรูปผลผลิต • โครงการผลิตปุ๋ย • โครงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ - ฯลฯ	ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้คนในชุมชน

ชุมชน	กระบวนการจัดทำแผนชุมชน	กิจกรรมที่เกิดจากการจัดทำแผนชุมชน	ผลที่เกิดขึ้น
• ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง	จัดเวทีความเข้าใจกับชุมชน สำรวจข้อมูลชุมชน วิเคราะห์ ข้อมูล กำหนดทิศทางการ ชุมชน ประชุมประชาพิจารณ์ แผน	• กลุ่มน้ำพริก • กลุ่มธนาคารน้ำ • ศูนย์วัฒนธรรมบ้าน ตะโหมด	เพิ่มมูลค่าผลผลิตทาง การเกษตร เพิ่มรายได้ ชุมชน เกิดการอนุรักษ์และสืบทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น
• ตำบลท่าหิน อำเภอ สทิงพระ จังหวัด สงขลา	จัดประชุมชาวบ้านเพื่อระดม ปัญหา จัดเก็บ/สำรวจข้อมูล ในทุกหมู่บ้าน และสรุปข้อมูล ทำแผนชุมชนร่วมกัน	• กลุ่มน้ำตาลโตนดผง • กิจกรรมบ่อแก๊สชีวภาพ • กลุ่มสัจจะทำกินพัฒนา	ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ คนในชุมชนมีงานทำมีรายได้ เพิ่มขึ้น เกิดความสามัคคีใน ชุมชน
• ตำบลต้นยวน อำเภอ พนม จังหวัดสุราษฎร์ ธานี	ค้นหาผู้นำระดับตำบลไป อบรมวิทยากรกระบวนการ จัดเวทีในชุมชน อบรมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชน จัดเวทีวิเคราะห์ชุมชน กำหนดแผนชุมชนร่วมกัน	• สหกรณ์กองทุนสวนยาง เขาวงสามัคคีจำกัด	การลดค่าใช้จ่าย สร้างรายได้ ขยายโอกาสให้เกษตรกรชาวสวน ยางเรียนรู้เรื่องการตลาด การ จัดการผลผลิต การเชื่อมโยง เครือข่าย รวมถึงเป็นการสร้าง การเรียนรู้และพัฒนาฐานคิดของ สมาชิกและผู้นำ
• ตำบลวังตะกอก อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร	ค้นหาแกนนำชุมชน จัดเวที เรียนรู้ และสร้างความเข้าใจ จัดเก็บข้อมูลชุมชน จัดเวที วิเคราะห์ข้อมูลระดับหมู่บ้าน และตำบล และจัดเวทีประชา พิจารณาแผนแม่บทชุมชน ระดับตำบล	• ร้านค้าชุมชน • สวนป่าชุมชน • สวนสมุนไพรเพื่อ สุขภาพประชาชน • โครงการผลิตปุ๋ยหมัก	คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ใน การวิเคราะห์ปัญหา ศักยภาพ ของตนเอง มีการช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน เกิดการรวมกลุ่ม กิจกรรมชุมชน เกิดการ พึ่งตนเอง ลดการพึ่งพา ภายนอก

ที่มา : เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค “แผนชีวิต : ยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”
ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์

เกณฑ์/ตัวชี้วัดความดี/คนดีศรีชุมชนหนองสาหร่าย (ฉบับร่าง) ปรับปรุงครั้งที่ 1
(ชุมชนหนองสาหร่าย ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี)

ลำดับที่	ความดีในชุมชน	เกณฑ์/ตัวชี้วัด
1	ผู้นำดี/ผู้ตามดี -ผู้นำโดยตำแหน่ง -ผู้นำตามธรรมชาติ	1. คิดดี พูดดี ทำดี เป็นประโยชน์โดยรวมต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติ (ได้รับการรับรองหรือใบประกาศเกียรติบัตร) 2. ซื่อสัตย์ มุ่งมั่น ตั้งใจจริง ทำงานโปร่งใส (ประเมินโดยประชาชนปีละ 1 ครั้ง) 3. เสียสละ กล้าคิด กล้าทำ กล้าตัดสินใจ รับผิดชอบ
2	สุขภาพดี	1. ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง (มีการป้องกัน ควบคุมโรค/เจ็บป่วยดูแลอย่างดี) 2. จิตใจผ่องใสไม่เป็นโรคเครียด โรคซึมเศร้า (มีการดูแลสุขภาพร่างกายตามช่วงวัยอายุ) 3. ร่างกายไม่มีกลิ่นเหม็น 4. เครื่องแต่งกายสะอาด 5. บ้านเรือนสะอาดเรียบร้อยทั้งภายในและภายนอกบริเวณบ้าน (ตามเกณฑ์บ้านน่าอยู่) 6. ช่วยทำความสะอาดในหมู่บ้านอย่างน้อย 6 ครั้งต่อปี 7. การบริโภคอาหาร (น้ำหนักตามเกณฑ์ อายุ วัย ส่วนสูง) 8. การออกกำลังกายสม่ำเสมอ (ทั้งต่อเนื่อง 30 นาทีและสะสม)
3	อาชีพดี	1. อาชีพสุจริต (ไม่ผิดกฎหมาย) 2. มีรายได้พอเลี้ยงครอบครัว (ไม่ต่ำกว่าเกณฑ์ จปฐ. 23,000 บาท/ปี) 3. ไม่มีคนว่างงาน (ประเมินโดยองค์การการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย)
4	กลุ่มองค์กรดี	1. มีการรวมกลุ่มกันทำงานและสามารถแก้ไขปัญหาได้ 2. มีโครงสร้างการบริหารและมีคณะกรรมการ 3. มีระเบียบข้อบังคับที่ชัดเจน (ประเมินโดยสภาผู้นำองค์กรชุมชนตำบล) 4. ผ่านการยอมรับของชุมชน (ชุมชนรับรองสถานภาพ)
5	สวัสดิการดี (ดูการมี/เข้าร่วมของผู้นำประชาชน กลุ่มองค์กรหมู่บ้าน)	1. มีกองทุนสวัสดิการของชุมชน 2. จัดสวัสดิการโดยชุมชนเป็นแกนหลัก 3. ครอบคลุมทุกคน ครบวงจรชีวิตตั้งแต่เกิดถึงตาย 4. เท่าเทียม/เสมอภาคกัน (ประเมินโดยกองทุนสวัสดิการ)

หมายเหตุ เป็นเกณฑ์วัดเพื่อประเมินการบรรลุเป้าหมาย “ความอยู่ดีมีสุขของชุมชน”

ลำดับที่	ความดีในชุมชน	เกณฑ์/ตัวชี้วัด
6	ครอบครัว (ครอบครัวอบอุ่น)	1. ไม่มีการทะเลาะ/แย่งดี 2. ทำกิจกรรมร่วมกันอย่างน้อยอาทิตย์ละ 1 ครั้ง 3. รับประทานอาหารพร้อมกันอาทิตย์ละ 3 มื้อ 4. ช่วยกันทำงาน
7	สามัคคีดี	1. ไม่มีการทะเลาะวิวาทในชุมชน 2. ร่วมมือกันทำงานส่วนรวมเสร็จตามเวลาที่กำหนด
8	จิตใจดี	1. มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (บริจาคให้วัด โรงเรียน ชุมชน สาธารณะ) 2. มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา
9	มีสัจจะ	1. ซื่อตรง (ยืมเงิน/กู้เงินชำระคืนตามกำหนดเวลา) (ประเมินโดยแหล่งทุนและกองทุนต่าง ๆ)
10	เรียนรู้ดี	1. อายุ 7 ปีขึ้นไปร้อยละ 90 อ่านและเขียนภาษาไทยได้ (ประเมินโดยผู้นำ) 2. มีเรื่องเรียนรู้ในชุมชนอย่างน้อย 2 เรื่อง(ประเมินโดยชุมชน กลุ่ม โรงเรียน) 3. มีการเพิ่มเติมหลักสูตรท้องถิ่นสอนในโรงเรียนอย่างน้อยที่ละ 1 หลักสูตร
11	มีความกตัญญูดี	1. เลี้ยงดูเอาใจใส่พ่อแม่ (สอบถามคนข้างบ้านอย่างน้อย 2 บ้าน) 2. ดูแล เชื่อฟัง เคารพ ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อา
12	ปฏิบัติตามระเบียบกฎหมาย	1. ไม่ทำผิดกฎหมาย(ดูข้อมูลจากตำรวจ) 2. ปฏิบัติตามระเบียบกฎหมายของหมู่บ้าน/ตำบล(ดูข้อมูลหมู่บ้าน) 3. ระเบียบกลุ่มองค์กร(ดูข้อมูลจากกลุ่ม)
13	ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดี	1. ศีล 5 ข้อ ระยะเวลา 1 เดือนละเมิดไม่เกิน 3 ข้อ 2. ดักบาตร/ทำบุญ อย่างน้อย 12 ครั้ง/ปี
14	ประหยัด/อยู่แบบพอเพียง	1. ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือย(จดบันทึกรายจ่ายและลดการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 5) 2. ใช้น้ำ ไฟ อย่างประหยัด
15	การเก็บออมพอดี	1. มีการออมเงินฝากไว้กับกลุ่มออมทรัพย์เป็นประจำอย่างน้อย 20 บาทต่อเดือนไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 ของครอบครัวในตำบลหนองสาหร่าย 2. มีการออมเงินฝากไว้กับสถาบันการเงินชุมชนเป็นประจำอย่างน้อย 100 บาทต่อเดือน(ประเมินโดยองค์กรการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย)

ลำดับที่	ความดีในชุมชน	เกณฑ์/ตัวชี้วัด
16	นิยมไทยใช้ของไทย	- ร้องเพลงชาติไทย/ยืนตรงเมื่อได้ยินเพลงชาติไทย(ทุกครั้งยกเว้นมีภารกิจ) - ใช้ผลิตภัณฑ์ของชุมชน 10% ของผลิตภัณฑ์ที่เคยใช้อย่างน้อย 50% ครึ่งเรือน
17	มีวิถีชีวิตตามหลักประชาธิปไตย	- ยอมรับและปฏิบัติตามเสียงข้างมาก - เคารพและปฏิบัติตามมติที่ประชุม(ประเมินโดยประชาคม) - การออกใช้สิทธิออกเสียงในการเลือกตั้งทุกระดับ
18	มีวินัยดี	- ปฏิบัติตามลำดับก่อนหลัง(เข้าคิว)ไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 - ปฏิบัติตามกฎจราจร(คาดเข็มขัด-ใส่หมวกนิรภัย)ไม่เคยถูกจับกุม
19	ตรงเวลา	- การเข้าประชุม/นัดหมาย(ลงเวลาที่ประชุม) - การมาทำงาน(ลงเวลาที่ทำงาน/โรงเรียน)
20	การละเว้นสิ่งเสพติดและอบายมุข	- ไม่เสพยาเสพติด(ยาบ้า ยาเค ยาอี เฮโรอีน) - ไม่สูบบุหรี่ในที่สาธารณะ - ไม่ดื่มสุรา(ในเวลาทำงานและขับรถ) - ไม่เล่นการพนัน(ไพ่ ไฮโล กำถั่ว หว่ยเถื่อน)
21	มีมารยาทและวัฒนธรรมไทยที่ดี	- การไหว้ - การเคารพผู้อาวุโส - การเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีไทยในวันต่างๆ อย่างน้อย 5 ครั้งต่อปี
22	การมีส่วนร่วมดี	- เข้าร่วมประชุมหมู่บ้านอย่างน้อยปีละ 8 ครั้ง - เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนอย่างน้อยปีละ 12 ครั้ง